

KULTŪRAS MANTOJUMA PIEEJAMĪBA UN DROŠĪBA

EIROPAS KULTŪRAS MANTOJUMA DIENAS 2024

Izdevuma sagatavošanā izmantoti Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Kultūras mantojuma informācijas centra materiāli. Sagatavojot tekstus izmantoti Eiropas kultūras mantojuma dienu rīkotāju materiāli. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde pateicas visiem, kuri palīdzēja un piedalījās izdevuma tapšanā.

Dizains: Sandra Betkere

Vāka foto: Juris Dambis

Iespiests: SIA Jelgavas Tipogrāfija

Izdevuma koordinēšana: Andra Pūce

Redaktore: Linda Zonne-Zumberga

Teksta korektūra: SIA Idea Media

KURZEME

KULDĪGAS VECAIS RĀTSNAMS	12
KULDĪGAS PILSĒTAS VĒSTURISKAIS CENTRS	14
BĀKAS KURZEMES PIEKRASĒ	16
DZĪVOJAMĀ ĒKA – VIESNĪCA	18
LIEPĀJAS MEITEŅU ĢIMNĀZIJA	20
ADATU FABRIKA	22
GLEZNOTĀJA JAŅA ROZENTĀLA DZĪVES UN DARBA VIETA	24
SALDUS PILSKALNS	26
VENTSPILS PILSĒTAS CENTRĀLĀ DAĻA (VECPILSĒTA)	28
DURBES MUIŽAS PILS	30
RUBEŅA BATALJONA 2. ROTAS ZEMNĪCA	32
GROBIŅAS ARHEOLOĢISKAIS ANSAMBLIS – ŪDENSCEĻŠ PA ĀLANDI	34

ZEMGALE UN SĒLIJA

KURMENES KATOĻU BAZNĪCA	38
ĪLES BAZNĪCA	40
JELGAVAS SV. TRĪSVIENĪBAS BAZNĪCAS TORNIS	42
RUNDĀLES PILS	44
BAUSKAS PILS	46
DOBELES LIVONIJAS ORDEŅA PILSDRUPAS	48
RAIŅA DZĪVES VIETA TADENAVA	50
KRUSTPILS PILS	52
DZĪVOJAMĀS ĒKAS VECPILSĒTAS IELĀ	54
“ACADEMIA PETRINA”	56
JELGAVAS BIBLIOTĒKA	58
JĒKABPILS VĒSTURES MUZEJA FILIĀLE “SĒĻU SĒTA”	60
JĒKABPILS AIZSARGU NAMS	62
SUBATES LUTERĀŅU BAZNĪCA	64
JELGAVAS PILS	66
LIELVIRCAVAS MUIŽAS KUNGU MĀJA	68

VIDZEME

ZEMNIEKU SĒTA “KALĀČI”	72
VALMIERAS PILS KULTŪRVIDES CENTRS	74
VALTENBERĢU MUIŽAS PILS	76
ĢIMNĀZIJA	78
DZĪVOJAMĀ MĀJA, VĒLĀK SLIMNĪCA	80
ALŪKSNES LUTERĀŅU BAZNĪCA	82
ALŪKSNES VIDUSLAIKU PILS, TEMPLĀ KALNS UN SAULES TILTS	84
SLEPENĀIS BUNKURS	86

VALMIERAS SVĒTĀ SĪMAŅA LUTERĀŅU BAZNĪCA	88
LATVIJAS ARMIJAS LITENES VASARAS NOMETNES VIETA	90
ALŪKSNES DZELZCEĻA STACIJAS BAGĀŽAS ŠĶŪNIS	92

RĪGA UN JŪRMALA

BRĪVĪBAS PIEMINEKLIS	96
CENTRĀLTIRGUS PAVILJONU APBŪVES ANSAMBLIS	98
TAUTAS NAMS	100
DABAS IZGLĪTĪBAS CENTRS “MEŽA MĀJA”	102
LATVIJAS NACIONĀLĀ MĀKSLAS MUZEJA ĒKA	104
LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA	106
KULTŪRAS UN IZGLĪTĪBAS MANTOJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ	108
JAUNĀ LATVIEŠU TEĀTRA, JAUNĀ RĪGAS TEĀTRA UN DAILES TEĀTRA DARBĪBAS VIETA	110
RĪGAS PILS	112
RĪGAS 1. SLIMNĪCA	114
RĪGAS CIRKS	116
RĪGAS RADIO UN TELEVĪZIJAS TORNIS	118
DAUGAVGRĪVAS BALTĀ LUTERĀŅU BAZNĪCA	120
BORHERTA MUIŽIŅAS DZĪVOJAMĀ ĒKA	122
DAUGAVGRĪVAS CIETOKSNIS	124

LATGALE

VIĻĀKAS VIDUSLAIKU PILS	128
LŪZNAVAS (GLUŽŅEVAS) MUIŽAS KUNGU MĀJA (JAUNĀ PILS)	130
DAUGAVPILS CIETOKSNIS	132
AGLONAS BAZILIKA	134
DZIRKAĻU PILSKALNS	136
KRĀSLAVAS PILS KOMPLEKSS	138
BERĶENELES KLĒTS	140
TIPOGRĀFIJA	142
FRANČA TRASUNA DZĪVESVIETA “KOLNASĀTA”	144
LATVIJAS NACIONĀLO PARTIZĀŅU NOMETNE STOMPAKU PURVĀ	146
BAZNĪCAS PIEROBEŽĀ	148
UGUNSDZĒSĒJU DEPO	150

Ikonu skaidrojums:

Simbolizē drošību

Piekļūstamība, ērta pieejamība

Pieejams sabiedrībai

Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde Eiropas kultūras mantojuma dienas Latvijā organizē kopš 1995. gada. Šī skaistā un Eiropas kultūrai nozīmīgā tradīcija ik gadu septembrī dod iespēju plašai sabiedrībai vairāk iepazīt, izjust un baudīt kultūras mantojumu. Latvijā tradicionāli mantojuma dienas tiek veltītas kādai aktuālai un īpaši nozīmīgai tēmai. Izvēlēta tēma zināmā mērā raksturo kultūras mantojuma aizsardzības darba prioritātes visa gada laikā. Līdz ar to Eiropas kultūras mantojuma dienu norise septembrī noslēdz plašāku pasākumu kopumu sabiedrībai nozīmīgu vērtību saglabāšanā.

2024. gada Eiropas kultūras mantojuma dienu Latvijā tēma ir veltīta kultūras mantojuma pieejamībai un drošībai. Tā aptver trīs galvenos virzienus: kultūras mantojuma publisko pieejamību, piekļūstamību un drošību. "Kultūras mantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas neatkarīgi no piederības individu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecību, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudžiem. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikam ejot." Tā ir viena no skaistākajām kultūras mantojuma definīcijām, kas iekļauta Eiropas Padomes Vispārējā konvencijā par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai. Kultūras mantojums ir cilvēku un cilvēces visu sasniegumu kopums, identitātes nesējs, vietas un laika vispēcīgākās zīmes, vērtība sabiedrībai. Vēstījumu nākamajām paaudzēm par savu laiku mēs nododam ar kultūras mantojuma starpniecību. Kultūras mantojuma saglabāšana nav tikai skats pagātnē, bet arī saruna par nākotni. Rūpes par kultūras mantojumu ir rūpes par cilvēka dzīves kvalitāti. Kultūras mantojums filozofiskā izpratnē nepieder mums, mēs esam tikai tā lietotāji. Mums jābūt lepniem par savām kultūras vērtībām un jābūt spējīgiem vērtīgāko nosargāt un nodot nākamajām paaudzēm. Kultūras mantojums ir trausls, to apdraud ne tikai dabiskais nolietojums, bet vēl vairāk no sabiedrības attieksmes izrietoša vēlēšanās vecu nomainīt pret jaunu, kas ir attīstības likumsakarība. Īpaši būvētā mantojuma jomā tik bieži vecais mums asociējas ar neērtībām, ierobežojumiem un nepietiekamu drošību. Eiropā notiek arī apzināta kultūras mantojuma iznīcināšana. Tieši tāpēc mums jācenšas kultūras mantojumu vairāk atklāt un ieraudzīt kā vajadzīgu sabiedrībai, jātiecas vairo kultūras mantojuma pieejamību un drošību. Šobrīd drošības tēmas aktualitāti īpaši pastiprina Krievijas agresija pret Ukrainu. Notikumi un risinājumi Ukrainā ir cieši saistīti arī ar Latvijas, Eiropas un visas pasaules drošību.

Nereti mums liekas, ka kultūras pieminekļu durvis to apskatei ir slēgtas. Tomēr, ja ielūkojamies informācijas sistēmā, kur reģistrēta kultūras pieminekļu publiskā pieejamība, redzams, ka no visa kultūras pieminekļu kopuma Latvijā publiski pieejami ir 39% kultūras pieminekļu, daļēji pieejami – 20%, bet nepieejami – tikai 41%. Turklāt liels skaits no publiski pieejamajiem kultūras pieminekļiem ir privātīpašumā vai tādi, kuros pieejamības nodrošināšana nav vienkārša. Tas nozīmē, ka sabiedrībai ir iespēja iepazīt bagāto kultūras mantojumu. Tomēr situācija nav tik viennozīmīga. Daļā sabiedrības ir izveidojies priekšstats, ka kultūras mantojuma statuss traucē atrast risinājumus vides pieejamības nodrošināšanai personām ar funkcionāliem traucējumiem, kaut gan praksē Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde kultūras pieminekļu un vides piekļūstamību uzskata par galveno prioritāti, tūlīt aiz autentisko vērtību saglabāšanas. Mums jāapzinās, ka no paredzamā kādas vietas apmeklētāju skaita vismaz 10% var būt ar funkcionāliem traucējumiem un ka vides piekļūstamība rada publiskās ārtelpas un publisko būvju ērtāku izmantojumu ikvienam. Vides piekļūstamība kļūst par telpiskās vides veidošanas pamatprasību un būtisku kvalitātes rādītāju. Mums ir arvien vairāk jārada iespējas cilvēkiem ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem baudīt cilvēka cienīgu un pilnvērtīgu dzīvi. Tas attiecas ne tikai uz fizisko nokļūvi, bet arī uz orientēšanās spējām un citām būtiskām, arvien no jauna apzinātām vajadzībām. Cilvēki ar redzes, dzirdes, kustību, intelektuālās attīstības, psihosociāliem un citiem traucējumiem ir iemesls, lai kāpinātu sabiedrības kopējo atbildību. Saistībā ar šo tēmu ir izvērtušās diskusijas arī par terminoloģiju. Kultūras pieminekļu pieejamība un piekļūstamība ir saistīti jēdzieni, tāpēc mantojuma dienu tēmas aspektā ar kultūras mantojuma pieejamību tiek saprasts apstākļu kopums, kas raksturo iespēju ikvienam, arī cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, klātienē apmeklēt kultūrvēsturisku objektu, ērti tam piekļūt, iegūt informāciju, pilnīgi vai daļēji to iepazīt. To visskaidrāk raksturo vārdi “ērta pieejamība”. Latvijā ir daudz kultūras pieminekļu, kuros pieejamība ir bijusi risināta jau to tapšanas laikā, kā arī tādi, kuros ar saudzīgiem un gudriem papildinājumiem ērta pieejamība ir atrisināta kā mūsdienu diktēta dzīves nepieciešamība.

Straujo pārmaiņu laikā arvien lielāka uzmanība jāpievērš cilvēka dzīves kvalitātei. To vairo arī kultūras mantojuma pieejamība. Katram sabiedrības loceklim, arī ar funkcionāliem traucējumiem, nepieciešama ērta dzīve, bez citu palīdzības vai ar iespējami mazāku atbalstu. Ir jāveido vide, kas ir ērta un droša visiem, ar vienlīdzīgām iespējām visiem. Kultūras mantojuma statuss nevar būt iemesls, lai nerisinātu vides pieejamības vajadzības. Risinājumu atslēga ir izpratnē, atbildībā un kvalitātē. Kultūras mantojumam jāklūst arvien pieejamākam ikvienam. Saglabāšanas nolūkos fiziska saskarsme un kultūras mantojuma brīvs lietojums var būt arī neiespējams. Tāpēc rūpīgi izvērtējamās tās situācijas, kurās strikti ierobežojumi ir objektīvi nepieciešami. Vides ērtas pieejamības risinājums nedrīkst kļūt par nodevu prasībām. Tam jābūt kā jaunai un mantojuma vērtības nozīmi vairojošai iespējai.

Kultūras mantojuma ērtas pieejamības nolūkos visbiežāk ir iespējami kultūrvēsturisko vērtību netraucējoši pārveidojumi vai papildinājumi. Lai pie tādiem nonāktu, vispirms ir nepieciešamas zināšanas par vietas un objekta vēsturi, arhitektoniskām, mākslinieciskām, tehnoloģiskām vai arheoloģiskām vērtībām. Ir jāpārzina objekta specifika. Jācenšas pārveidojumu risinājumus radīt atgriezeniskus, vērtīgu substanci neiznīcinošus, kopējo vizuālo tēlu pēc iespējas mazāk ietekmējošus. Vides ērtas pieejamības risinājumiem jābūt kvalitatīviem, atbilstoši vēsturiskās vides raksturam, tradicionālam materiālu lietojumam, amatniecības kvalitātei un dominējošai vides estētikai. Tie nav jāslēpj vai jāietver imitācijās, tie var atspoguļot savu mūsdienīguma raksturu. Sabiedrībai ērtu kultūrvēsturiskās vides lietojumu vajag tūlīt, tāpēc dažkārt pieļaujami atgriezeniski pagaidu risinājumi, kas finansiāli un tehniski ir īstenojami nekavējoties, tomēr ar apziņu, ka nākotnē tos aizstās ērtāki, tehnoloģiski labāki un estētiski augstvērtīgāki. Jāapzinās, ka, tehnikai un tehnoloģijām attīstoties, vides ērtas pieejamības risinājumu dažādībā paveras jaunas iespējas, tiem jābūt orientētiem ilgtermiņā, ko ietekmē ieguldītie resursi, izpildījuma kvalitāte, eksploatācijas īpatnības, uzturēšana un kopšana.

Ir vēl viena tēma, kura pēdējo divu gadu laikā kļuvusi īpaši aktuāla. Tā ir drošība. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde jau 2022. gada vasarā bija izstrādājusi priekšlikumu civilās aizsardzības pasākumu kompleksam kultūras pieminekļu aizsardzībā. To izdevās iedarbināt 2023. gada nogalē. Kultūras vērtību saglabāšana iespējama apdraudējuma situācijās kļūst arvien aktuālāka. Kultūras pieminekļu aizsardzības nozares redzējumā civilās aizsardzības definējumam vēlams būt šādam: civilā aizsardzība ir valsts un pašvaldību institūciju, profesionālo organizāciju un visas sabiedrības gatavība un spēja pārvarēt plaša mēroga krīzi vai katastrofu, panākot drošību cilvēku dzīvības, vides, īpašumu, materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma apdraudējuma situācijās. Izcilākajām kultūras vērtībām jāspēj garantēt atbilstošu drošību. Latvijas valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā ir iekļauti arī objekti, kas simbolizē drošību. To izcelšana un drošības tēmas aktualizēšana nacionāli nozīmīgu vērtību saglabāšanā ir būtisks Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes mērķis, un šai tēmai mēs pievērsīsimies aizvien vairāk.

*Juris Dambis Dr. Arch.
Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes vadītājs*

KURZEME

KULDĪGAS VECAIS RĀTSNAMAS

Kuldīga, Baznīcas iela 5

Kuldīgas Vecais rātsnams ir vienīgais piemērs Latvijā, kad, veiksmīgi sadarbojoties mantojuma sargātājiem, vides piekļūstamība atrisināta, neizmainot vēsturiskās fasādes un radot vizuāli uztveramu rezultātu.

Eiropas pilsētās rātsnami vēsturiski bijuši pilsētas autonomijas simboli, bet mūsdienās – nozīmīgas vietzīmes. Kuldīgas Vecais rātsnams atrodas pilsētas pašā sirdī, un pašreizējo izskatu ēka ieguvusi pēc vairākām pārbūvēm. Kuldīgas Vecais rātsnams būvēts 19. gadsimta sākumā klasicisma stilā. Ēka dalīta divās atsevišķās daļās: viena daļa domāta Ķemerejai (*Kaemmerer*) – rātes tiesu iestādei, kas pārraudzīja būvniecības lietas, otra – pašas rātes institūcijām jeb palātām (*Quartier Commitei*). Katrai daļai veidota sava ieeja, apvalkdūmenis un kāpnēs uz otro stāvu. Klasiski simetriskais fasāžu izskats saglabājies līdz mūsdienām. Laikposmā no 2012. līdz 2016. gadam ēka restaurēta. Veikta ēkas pamatu pastiprināšana, daļēji atjaunota vēsturiskā ēkas plānojuma struktūra, likvidēti nevērtīgi uzslāņojumi, saglabātas oriģinālās guļbūves sienas, durvju aillas, pārsegumi, restaurēti profilēto dēļu griesti, protezēti jumta konstrukciju bojātie elementi. Piesaistot speciālistus no Ākešhusas restaurācijas centra Drēbakā (Norvēģijā), pēc 19. gadsimta sākuma Kuldīgai raksturīgiem paraugiem izgatavoti zudušie galdniecības izstrādājumi. Iekštelpu sienu atsegtajos laukumos eksponēti dažādu periodu dekoratīvā krāsojuma un apdares fragmenti. Lietots kaļķu javas apmetums, līmes krāsas, būvgaldniecības izstrādājumi krāsoti ar lineļļas krāsu. Fasādēs saglabātas atklātas koka konstrukcijas, atjaunotas dekoratīvās koka detaļas. Apmestajā fasādes daļā nokalts 20. gadsimta 70. gados uzklātais cementa javas apmetums, kas aizstāts ar kaļķu javas apmetumu. Fasādes guļbaļķu daļa darvota melna, radot vizuāli pievilcīgu kontrastu ar sarkano māla dakstiņu jumtu un balti krāsotajiem logu rāmjiem.

Piekļūstamības nodrošināšanai Vecajā rātsnamā esošajam Tūrisma informācijas centram, audēju darbnīcai un pasākumu telpām izbūvēta pacelēja platforma, kas, lai neizmainītu ēkas fasādes arhitektūru, integrēta šķeltā laukakmens bruģa segumā pie ēkas kāpnēm galvenajā fasādē.

Atjaunojot ēku, ir iegūts ne tikai ērti lietojams plānojums un veiksmīgs vides piekļūstamības risinājums, bet arī saglabāta Kuldīgai raksturīgā amatnieciskā kvalitāte.

Elīna Orna

Attēli: E. Orna

KULDĪGAS PILSĒTAS VĒSTURISKAIS CENTRS

Kuldīga

Kuldīgas vēsturiskā centra vides piekļūstamības koncepcija Starptautiskās Universālā dizaina asociācijas konferencē 2015. gadā atzīta par labāko pasaulē!

Laikposmā no 1242. līdz 1244. gadam Bandavas novadā, netālu no kuršu Kuldīgas pilskalna, pie Ventas rumbas celta ordeņa pils. Kuldīga, kas jau 1355. gadā dēvēta par pilsētu, 13. gadsimta otrajā pusē pie pils radās kā ciemats. Pašreizējā Kalna un Annas ielas rajonā izveidojās Kalnamiests – pilsētas senākā daļa. Kuldīga kļuva par Kurzemes hercogistes galvaspilsētu, uzplaukumu piedzīvojot hercoga Jēkaba valdīšanas laikā, kad strauji attīstījās ražotnes. Vecākā saglabājusies dzīvojamā ēka Kuldīgā celta 1670. gadā. Krievijas impērijas laikā Kuldīgā bijis rātsnams, dzirnavas, apmēram 200 dzīvojamo ēku, no kurām tikai viena desmitā daļa – mūra. Seno ēku pusšļauptie jumti, ar vertikāliem dēļiem apšūtie zelmiņi un to masīvie, dakstiņu jumtiem segtie stāvi pretstatā citu pilsētu pilsētbūvnieciskajam smalkumam piešķir Kuldīgas apbūvei zemniecisku nopietnību. Kuldīgas māju pagalmi, tāpat kā ielas, bija bruģēti. Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā iekļauts 1969. gadā.

Vēsturiskajās ēkās mērķtiecīgi izvietotas iestādes ar publisku funkciju, piemēram, novada pašvaldība, Tūrisma informācijas centrs, Kuldīgas galvenā bibliotēka, Kuldīgas novada muzejs, Kuldīgas restaurācijas centrs, Tūrisma un tehnoloģiju tehnikums, Latvijas Universitātes filiāle, Latvijas Mākslas akadēmijas filiāle, savu vietu tur atradušas arī kafejnīcas un apartamenti. Kuldīgas vēsturiskais centrs ir dzīvs un darbīgs. Lai tajā ērti justos ikviens, tostarp cilvēki ar dažāda veida funkcionēšanas ierobežojumiem (redzes, dzirdes, kustību vai garīga rakstura traucējumiem), tika izstrādāta vides piekļūstamības koncepcija. Publiskajā ārtelpā piekļūstamība nodrošināta ar vēsturiskajā vidē iederīgiem materiāliem, veidojot ielu segumu joslās no dažādu veidu laukakmeņiem, savukārt ietvēm izmantojot betona plāksnes.

Kuldīga attīstoties nav zaudējusi savu raksturu, un pēc apjomīga darba 20 gadu garumā 2023. gadā Kuldīgas pilsētas vēsturiskais centrs iekļauts UNESCO Pasaulē mantojuma sarakstā. Kuldīgas pilsētas vēsturiskā centra unikālā vērtība atzīta pasaules mērogā, pilsētvides piekļūstamības jautājumu padarot vēl būtiskāku nekā jebkad agrāk.

Elīna Orna

Attēli: E. Orna, K. Savīna

BĀKAS KURZEMES PIEKRASTĒ

Dienvidkurzemes, Talsu un Ventspils novads, Liepāja

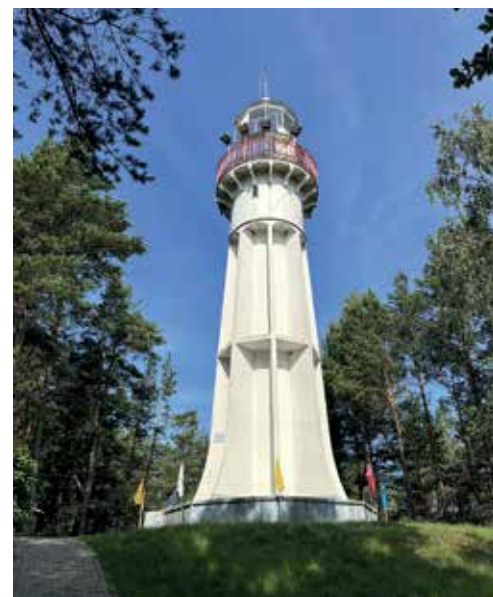
Bākas tradicionāli pazīstam kā ceļa rādītājus jūrniekiem. Pastāv uzskats, ka, ikdienā ienākot arvien jaunām tehnoloģijām, tās savu funkciju ir zaudējušas un tiek uzturētas vienīgi sekundāriem mērķiem. Tomēr daudzi pat nenojauš, ka bākas ir cieši saistītas ar drošību un aizsardzību, tāpēc vēsturiski nereti bijušas ienaidnieku mērķis.

Kurzemes piekrastē atrodas **Ovišu** dubultcilindra **bāka**, kas tiek uzskatīta par senāko navigācijas būvi Latvijā, kura joprojām darbojas. Tās celtniecība Ovišu zemesragā iepretim jūrā esošajiem kuģošanai bīstamajiem sēkļiem pabeigta 1814. gadā. Bāku tās konstrukcijas dēļ varēja izmantot arī kā aizsardzības būvi ienaidnieka uzbrukuma gadījumā. Otra vecākā navigācijas būve – **Šlīteres bāka** – atrodas Baltijas ledus ezera senkrasta malā, Šlīteres Zilajos kalnos, 5,3 kilometru attālumā no jūras. Šlīteres bākas tornis pabeidza celt 1850. gadā, to izmantoja meža ugunsgrēku novērošanai un kā dienas navigācijas zīmi bez uguns avota. Gaismas signālu raidītāju bākā ierīkoja tikai 1961. gadā, tas darbojās līdz 1999. gadam. Pirmo **Užavas bākas** torņa celtniecību pabeidza 1879. gadā, Pirmā pasaules kara laikā to gandrīz pilnībā nopostīja, bet ļoti līdzīgu sākotnējam atjaunoja līdz 1925. gadam. **Kolkas bākas** komplekss celts uz mākslīgi izveidotas salas 1884. gadā. Tā vairākkārt modernizēta un kopš 1979. gada darbojas automātiski. **Liepājas bāka** ir funkcionējoša kuģu ceļa bāka, kas celta 1866.–1868. gadā. Liepājas bāka ir Latvijā vienīgais šāda tipa industriālais pieminekļis, kura korpuss samontēts no atlietiem čuguna segmentiem un līdz mūsdienām saglabājies gandrīz bez izmaiņām. **Mērsraga bākas** tornis uzcelts 1875. gadā. Papes bākas tornis uzbūvēts koka piramīdveida torņa vietā 1910. gadā. **Papes bāka** necieta un nepārtrauca savu darbību arī pasaules karu laikā. **Akmeņraga bākas** tornis uzcelts koka bākas vietā 1911. gadā, to sagrāva Pirmā pasaules kara laikā, bet 1921. gadā atjaunoja.

Latvijas piekrastes kopējais garums ir gandrīz 500 kilometru, un katras pie galvenajiem kuģniecības ceļiem izvietotās bākas stāsts ir atšķirīgs. Bākām gadsimtu gaitā izveidojusies īpaša nozīme – tās savā veidā simbolizē drošību, norāda jūrniekiem viņu atrašanās vietu, iezīmējot kuģu ceļus, un brīdina par iespējamām briesmām.

Visas astoņas valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā iekļautās bākas atrodas Kurzemes piekrastē un, neraugoties uz dažādiem apdraudējumiem, joprojām pilda jūras navigācijas un krasta aizsardzības funkciju.

Elīna Orma, Sandra Zirne

DZĪVOJAMĀ ĒKA – VIESNĪCA

Liepāja, Kungu iela 24

Jaunu elementu integrāciju vēsturiskās ēkās var risināt vairākos veidos. Hoijeres kundzes viesnīcā neseno restaurācijas darbu laikā pacēlāju ierīkošana veikta divējādi – gan aizsedzot iekārtas, gan pielāgojot jaunus elementus esošajam interjeram, kur skaidri nojaušamas jaunās konstrukcijas, tomēr tās ir pieklusinātas, neuzkrītošas un saplūst ar apkārtējo vidi. Abos gadījumos jaunie apjomi ir apvienoti ar vēsturiskajiem tā, lai tie spētu līdzpastāvēt.

Senākās ziņas par ēku saistītas ar Krievijas cara Pētera I viesošanās atraities Hoijeres viesnīcā 1607. gadā. Pirmās zināmās dokumentētās liecības par ēku ir pilsētas kartē, kas sastādīta starp 1738. un 1742. gadu.

Nesen veikti apjomīgi ēkas restaurācijas darbi. Saglabājot galvenās fasādes arhitektūru, pacēlājs noslēpts pagalma fasādē ēkas lievenī, un tā apdare veidota atbilstoši ēkas arhitektūrai tā, ka fasādes koka apdarē eksponējas tikai zvana un mehānisma palaišanas poga. Arī iekštelpās pacēlājs veiksmīgi iekļaujas ēkas interjerā un nodrošina pārvietošanos starp stāviem, ļaujot piekļūt visām ekspozīcijām.

Rūpīgās restaurācijas rezultātā ēka kopumā pārtapusi par interjera muzeju. Restaurācijas un rekonstrukcijas laikā atjaunots pirmā stāva plānojums – krogs ar manteļskursteni un maizes krāsni, kas rekonstruēti pēc analogiem, un Hoijeres kundzes dzīvojamās istabas ar sienu apdari – gleznojumiem uz koka. Bijušajā virtuves daļā eksponēts oriģinālais griestu fragments – māla javas ar savītu virvju aizpildījumu starp sijām. Pirmā stāva interjers atjaunots un rekonstruēts atbilstoši laikposmam no 17. gadsimta otrās puses līdz 18. gadsimta vidum. Ēkas otrajā stāvā iekārtots 19.–20. gadsimta pilsētnieku Stenderu ģimenes dzīvoklis. Zināms, ka pēc 1835. gada kādreizējais Hoijeru viesu nams 100 gadus piederējis Liepājas pilsoņu Stenderu dzimtai. Dzīvoklis ar vēsturisko tapešu apdari uz sienām un telpu plānojumu atspoguļo priekšstatu par turīga liepājnieka mitekli. Ēkas bēniņos rekonstruēts funkcionējošs paceļamais rats un apskatāmas oriģinālās jumta konstrukcijas.

Lai nodrošinātu piekļuvi cilvēkiem ar kustību traucējumiem, ēkā veikti pārveidojumi, respektējot vēsturisko ēku un iespēju robežās saglabājot tās oriģinālo substanci. Mūsdienu papildinājumi nav atstājuši negatīvu ietekmi uz ēkas kultūrvēsturisko vērtību.

Līga Skujāne

Attēli: L. Skujāne

LIEPĀJAS MEITEŅU ĢIMNĀZIJA

Liepāja, Ausekļa iela 9

2013. gadā tika izstrādāts Liepājas meiteņu ģimnāzijas renovācijas būvprojekts. Galvenā ieeja ēkā praktiskai lietošanai projektēta iekšpagalmā, pandusu apvienojot ar noejas kāpnēm. Būvdarbu gaitā ēkas fasāde ir saglabāta tās vēsturiskajā veidolā, reizē nodrošinot mūsdienīgus vides piekļūstamības risinājumus mācību iestādes apmeklētājiem. Ludviga Melvila projektētā ēka, kas būvēta 1912. gadā, ir izcils jūgendstila arhitektūras paraugs ar mākslinieciski augstvērtīgu interjeru, kas kopā ar attiecīgā būvperioda ārējo apdari sniedz priekšstatu par namu kā stilistiski vienotu ansambli. Ģimnāzijas ēka pilnībā saglabājusi oriģinālo būvapjomu, fasāžu kompozīciju, augstvērtīgo dekoratīvo apdari un būvdetaļas. Saglabājušās vēsturiskās būvkonstrukcijas, būvgaldniecības izstrādājumi, pamatplānojums un sākotnējā interjera apdare. Ēkai ir augsta kultūrvēsturiska vērtība, un tā ir neatņemama Liepājas pilsētas vēsturiskā centra sastāvdaļa.

Atbilstoši normatīvo aktu prasībām vēsturisko ēku bija nepieciešams sadalīt ugunsdrošos nodaļījumos. Savukārt, lai nodrošinātu vides piekļūstamību, austrumu pagalmā izbūvēta ieeja ar pandusa noeju uz cokolstāvu, kurā atrodas garderobes, sporta zāle, sanitārie mezgli, mācību klases un citas telpas. Panduss apvienots ar terasveida noejas kāpnēm, veidojot atjaunoto ieeju slīpajā korpusā kā galveno praktiskai lietošanai. Pandusam ir neslidoša virsma, tas veidots no divām daļām ar starplaukumu. Cilvēkiem ar kustību traucējumiem ierīkots sanitārais mezgls un mobilais pacelājs. Iecerēto lifta piebūvi no cokolstāva līdz trešajam stāvam darbu gaitā tomēr nomainīja pret kāpnēm paralēli slīdošu pacelāja platformu. Aprakstītie risinājumi ir atbilstoši objekta specifikai – saudzīgi pret vēsturisko vidi, to atverot audzēkņiem ar kustību traucējumiem. Cokolstāvā veiktās telpu plānojuma izmaiņas, piemēram, skolēnu garderobes pārcelšana no pirmā stāva uz cokolstāvu un sporta ģērbtuvju tiešā savienošana ar sporta zāli caur kāpnēm, izrādījās atgriešanās pie Ludviga Melvila jau sākotnēji paredzētās funkcionālās shēmas, kas bija deformēta padomju laikā. Skolā vairs nav tādu telpu, uz kurām būtu jāiet no ārpuses, viss ir sasniedzams no iekštelpām.

Šis objekts ir veiksmīgs piemērs, kā, veicot vēsturiskajai videi saudzīgus pārveidojumus, ir iespējams apvienot mācību iestādes funkciju, kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu un cieņpilnu attieksmi pret visiem ēkas lietotājiem.

Krista Savina

Izmantotā literatūra:

Šņipke, G. Skola ar personību. Latvijas Architektūra, 2016, Nr. 123.

ADATU FABRIKA

Kuldīga, Kalpaka iela 1; 2; 4

Adatu fabrikas kompleksa ēku atjaunošanā, radoši īstenojot arhitektūras, dizaina un tehnisko risinājumu mijiedarbību, ir radīta vieta, kur ikviens var apgūt interesējošās zināšanas un iegūt izglītību pieejamā funkcionāli ērtā vidē.

Kuldīgas vēsturiskā centra teritorijā esošā vēsturisko ēku kompleksa – 1854. gadā dibinātās S. Hiršmaņa Adatu fabrikas – pārbūve realizēta 2022.–2024. gadā, piešķirot ēkām kā vienotam veselumam sabiedrības interesēm atbilstošu izmantojumu. Pēc ēku Kalpaka ielā 2 un 4 pārbūves par Kuldīgas mākslas un izglītības koprades telpu "Adatu fabrika" un pēc ilgstošā avārijas stāvokli bijušās ēkas Kalpaka ielā 1 pārbūves par Kuldīgas Tehnoloģiju un tūrisma tehnikuma tehnoloģiju centru pilsētas vēsturiskā centra aprisēs vērojams jauns vaibsts – no trim atjaunotām ēkām sastāvošs kvartāls ar labiekārtotiem iekšpagalmiem un ielas telpu, ko zīmīgi akcentē ēku restaurētā fasāžu apdare. Ēku pārbūves gaitā saglabātas un izceltas sākotnējās apdares faktūras un respektēti vērtīgākie vēsturiskie uzslāņojumi, uzsvērta arī piesātinātā fabrikas ēku un tuvākās apkārtnes vēsture gadsimtu garumā, atjaunojot Kuldīgas slimnīcas darbiniekiem veltīto piemiņas plāksni ēkas ārsienā un pamatakmeni pieminēklim par Latviju kritušajiem karavīriem. Kvalitatīvā arhitektūrā un dizainā veidotās ēku jaunās daļas, kurās iekārtoti visiem apmeklētājiem vienotie ieejas mezgļi, nav mazinājuši vēsturisko būvapjomu vērtību.

Sabiedrībā arvien vairāk tiek domāts par atbilstošiem vides piekļūstamības risinājumiem, kas nodrošinātu apstākļus ikvienam sabiedriskā statusa ēkas apmeklētājam saņemt pakalpojumus, tomēr izglītības, īpaši profesionālās, iegūšana var izrādīties liels izaicinājums cilvēkiem ar pārvietošanās traucējumiem. Kuldīgas Tehnoloģiju un tūrisma tehnikumā, kas savu mājvietu radis Kalpaka ielā 1, divās mācību programmās tiks nodrošinātas mācības audzēkņiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ēkā ierīkotas ērtas, plašas ieejas, lifts un sanitārais mezgls, kas papildus savām funkcijām estētiski iekļaujas ēkas interjerā, un pārdomātais Adatu fabrikas kompleksa teritorijas labiekārtojums pārvietošanās laikā nodrošina stabilu kustību pa līdzeno seguma virsmu.

Adatu fabrikas kompleksa pārbūves procesos rūpīgi izplānotie piekļūstamības risinājumi ir veiksmīgs piemērs, kā vēsturiskas ēkas pielāgot un padarīt funkcionāli ērtas jebkura lietotāja vajadzībām un kā panākt, lai kopīgas apmeklētāju plūsmas organizācija atbilst universālā dizaina un cieņpilnas sabiedrības attieksmes principiem.

Jana Mikuļska

Attēli: E. Orma

GLEZNOTĀJA JAŅA ROZENTĀLA DŽĪVES UN DARBA VIETA

Saldus, Striķu iela 22

Izvērtējot pieklūstamas vides veidošanas piemērus kultūras mantojuma objektos, īpaši izceļams mākslinieka Jaņa Rozentāla gleznotā sievas Elijas portreta taktilais modelis. Šādas tehnoloģijas eksponāta demonstrācija Saldus muzejā būtiski paplašinājusi iespējas muzeja kultūrtelpā integrēties cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

Gleznotājs Janis Rozentāls (1866–1916) ir viens no mūsu nacionālās mākslas pamatlicējiem, kurš, darbojoties daudzās jomās, bet īpaši – glezniecībā, grafikā, mākslas kritikā, uzskatāms par sava laikmeta novatoru, ieviešot glezniecībā un grafikā modernu formu un paužot vispārcilvēciskas vērtības. J. Rozentāla teorētiskie darbi devuši nozīmīgu ieguldījumu vietējās estētiskās domas attīstībā, viņa loma Latvijas kultūras vēsturē ir augstu novērtēta. Mākslinieka radošuma pierādījums ir arī pēc viņa skicēm celtā ēka ar darbnīcu Saldū, kas ir kultūrvēsturiski vērtīga būve 19. un 20. gadsimta mijas latviešu kultūras un mākslas vēstures kontekstā un potenciāla vieta mākslinieka vēsturiskās auras saglabāšanai.

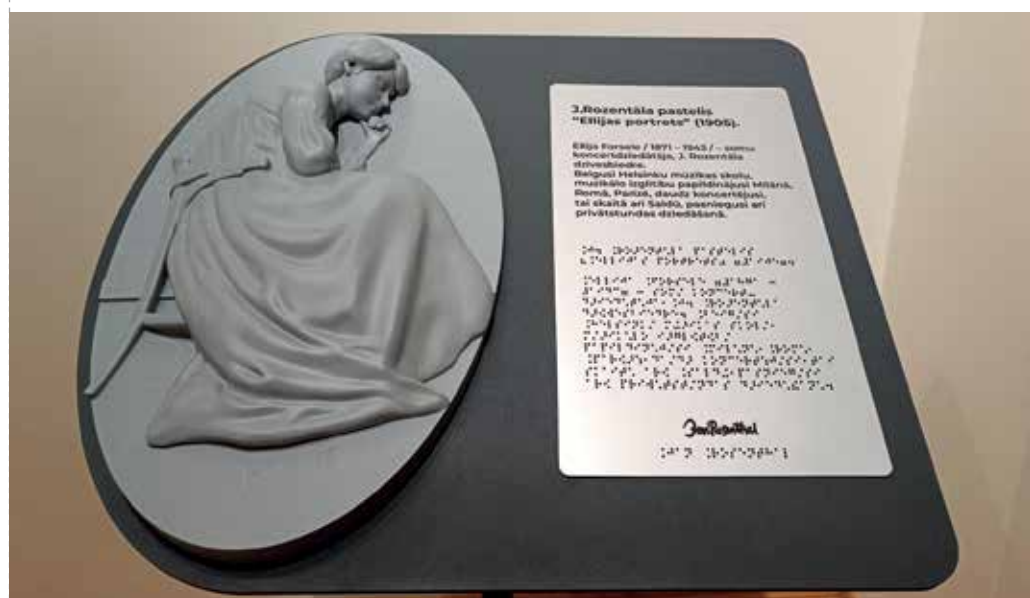
Divstāvu ēka, kurā šobrīd iekārtota J. Rozentāla Saldus vēstures un mākslas muzeja ekspozīcijas daļa, celta 1899.–1900. gadā kā mākslinieka dzīves un darba vieta – “sapņu tornis” – un ir mazpilsētas vidē netipiska divstāvu ēka ar darbnīcas vajadzībām pielāgotu augstu otrā stāva daļu. Saldus darbnīcā J. Rozentāls strādāja līdz 1901. gada nogalei, tad pārcēlās uz Rīgu. Ēkai ar nelielām izmaiņām saglabāts sākotnējais būvaploms un atsevišķas interjera daļas. Ēkas telpiskais izvietojums, apjoms un stāvās izliktās kāpnes, kas ved uz mākslinieka darbnīcā iekārtoto gleznu ekspozīciju otrajā stāvā, mūsdienās ir kļuvis par izaicinājumu, domājot par pieklūstamību, īpaši cilvēkiem ar kustību traucējumiem.

Meklējot risinājumus, kā padarīt mākslinieka daiļradi pieejamāku cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, Saldus muzejā 2023. gadā realizēts projekts “Rozentāls uz pirkstu galiem”, izgatavojot mākslinieka sievas Elijas portretu Braila rakstā. Gleznas modelis un muzeja teritorijas labiekārtojums, kas plānots komfortablām un drošām pārvietošanās iespējām, ir muzeja sekmīgs veikums sniegto pakalpojumu pieejamībā un kopējās vides uzlabošanā.

Mākslinieka J. Rozentāla dzīves un darba vietā Saldū iemūžināta mākslinieka piemiņa, muzejā atrodas viņa agrīnā perioda daiļrades liecības – bagātīgs gleznu, skicju un zīmējumu, dažādu iespaiddarbu, lietisko priekšmetu un fotogrāfiju krājums. Taktilais gleznas modelis ir pirmais solis – tikai viens no mākslinieka darbiem, kas ļauj viņa radošās dzīves liecības iepazīt cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

Jana Mikuļska

Attēli: J. Mikuļska

SALDUS PILSKALNS

Saldus novads, Saldus

Pilskalni ir viens no senākajiem drošības simboliem Latvijas teritorijā, kuru nocietinājumi pilskalnu iedzīvotājiem gadsimtiem ilgi deva drošības sajūtu pret ārējiem ienaidniekiem.

Saldus pilskalns atrodas cilvēkiem ļoti pieejamā un apmeklētā vietā Saldus ezera rietumu krastā pie Kaļķupītes iztekas. Lai arī senie pilskalna nocietinājumi laika gaitā ir daļēji noarti, pilskalnam vizuāli zaudējot mākslīgo nocietinājumu sistēmu, Saldus pilskalnu izceļ tā ļoti ieraugāmais un zīmīgais stāvs. Pilskalns ierīkots savrupā 12–15 metru augstā pļavu ietvertā ovālas formas kalnā. Tā dienvidrietumu gals bijis nocietināts ar nelielu valni, kalns vidusdaļā pārrakts ar diviem grāvjiem, kas laika gaitā aizmilzuši un mūsdienās ir grūti ieraugāmi. Iespējams, ka pilskalna dienvidu galā bijis vēl viens grāvis. Pilskalna plakums plānā ir ovāls, 45 x 15 metru liels, tā kultūrlānis no plakuma ir noarts nogāzēs, kur tas, sasniedzot gandrīz metra dziļumu, ir biezāks un intensīvāks. Pilskalna pakājē austrumu pusē ir ar to saistītās apmetnes kultūrlānis. Arheoloģiskajos izrakumos pilskalnā un apmetnē (vadītājs A. Vasks, 1973. gads) iegūtas švikātās, gludās un apmetās keramikas lauskas, kas ļauj pilskalna izmantošanu attiecināt uz 1. gadu tūkstoši priekš Kristus. Pilskalns apdzīvots arī vēlāk – līdz 12./13. gadsimtam – un uzskatāms par Saldus pirmsākumu. Saldus pilskalna piekļūstamībai sendienās un arī patlaban ir savas savdabības. Mūsdienu cilvēkam liekas nesaprotami, kāpēc pilskalnam – senajam nocietinājumam – ir izvēlēta it kā neizdevīga vieta zemās pļavās pie ezera. Te pilskalns ar tā pili gan senos laikos, gan mūsdienās bija un ir ļoti ieraugāms, pārskatāms no augstienes, kur tagad ierīkots skatu laukums, novietoti informācijas stendi un notiek dažādi pasākumi. Varētu pieņemt, ka laikos, kad pilskalns tika apdzīvots, tā pils vērošanai varētu būt bijusi cita nozīme, nekā tas ir mūsdienās. No šāda attāluma pilskalna nocietinājumi nebija sasniedzami tā laika ieročiem – šķēpiem, bultām, un pilskalna pils vērošana iespējamam uzbrucējam varēja atklāt pils varenumu, nepieejamību un mazināt vēlmi uzbrukt.

Saldus pilskalns šobrīd ir ainaviska pilsētvides zīme, tā apkārtnes reljefs mainījies lielceļa izbūves un saimnieciskās darbības laikā, un tā aizsardzības sistēma mūsdienu ainavā ir pagrūti uztverama, tomēr laikā, kad tas tika apdzīvots, tā bijusi viens no drošības garantiem, kas pulcēja apkārtnes ļaudis briesmu brīžos.

Juris Urtāns, Sandra Zirne

VENTSPILS PILSĒTAS CENTRĀLĀ DAĻA (VECPILSĒTA)

Ventspils

Radot drošu un iekļaujošu vidi, Ventspils vecpilsētā pārdomāti un arhitektoniski kvalitatīvi tiek risināta pieklūstamība personām ar kustību traucējumiem.

Ventspils vecpilsēta, kas attīstījusies kopš 13. gadsimta, ir pilsētas senākā daļa, vēsturiski veidojusies pie Ventspils pils. Teritorija ir ievērojama ar atsevišķām līdz mūsdienām saglabātām koka arhitektūras ēkām un dažādu laikmetu arhitektūras paraugiem, tostarp klasicisma, jūgendstila un funkcionālisma stila ēkām.

Ventspils pilsētas vēsturiskā centra apbūve apvieno nozīmīgas kultūras mantojuma vērtības un mūsdienīgi iekļaujošu un drošu vidi. Tas ir veiksmīgs apliecinājums pilsētas izvirzītajam mērķim rūpēties par kultūras mantojuma saglabāšanu, vienlaikus nodrošinot tā pieejamību plašam sabiedrības lokam, ar apdomu pielāgojot pilsētvidi mūsdienu vajadzībām un rūpējoties arī par cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ventspils pilsētas arhitektūras ansambļa sirdī atrodas vairāki nozīmīgi kultūras objekti, tostarp Ventspils Rakstnieku un tulkotāju māja bijušajā Rātsnamā Annas ielā 13, kas celta 18. gadsimtā. Vēsturiskā ēka ir piemērs, kā senā būvē ieviest pieklūstamības jauninājumus pagalma fasādē, veidojot harmonisku līdzsvaru starp ēkas vēsturiskā veidola saglabāšanu un mūsdienu prasībām atbilstošu ērtību nodrošināšanu. Radoša arhitektoniskā integrācija liecina par pilsētas centieniem radīt iekļaujošu un drošu vidi, vienlaikus saglabājot tās kultūras mantojuma vērtību viengabalainību. Vēl viens īpašs Ventspils vēsturiskā centra dārgakmens ir Ventspils pils Jāņa ielā 17, kas ir vecākā saglabājusies pilsētas ēka, celta 13. gadsimta pirmajā pusē. Pils ēkas atjaunošanas gaitā tās interjerā iebūvēts elegants lifts, kura novietojums netraucē uztvert pils autentisko noskaņu un koptēlu. Cilvēkiem ar kustību traucējumiem iekļūšana pilī paredzēta, izvietojot uz koka vārtiem īpaši iegādātus paliktņus vai pilnībā atverot vārtus.

Ventspils pilsētas vēsturiskajā centrā pagātne un mūsdienīgums lieliski sadzīvo, piedāvājot iekļaujošu vidi, kurā ir iespēja novērtēt Ventspils bagātīgo kultūras mantojumu. Sabiedriskās organizācijas "Apeirons" novērojumi par Ventspils vēsturiskā centra pieklūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem liecina, ka vēl nav izveidota pieklūstama vide visā tā teritorijā, tomēr ir pozitīvi centieni vides pieklūstamības nodrošināšanā.

Baiba Ekere

DURBES MUIŽAS PILS

Tukuma novads, Tukums, Mazā Parka iela 7

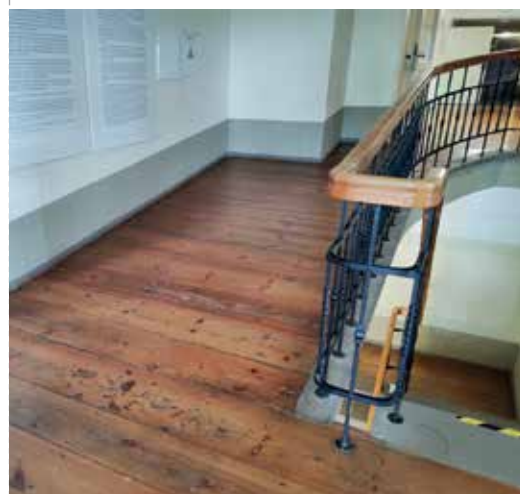
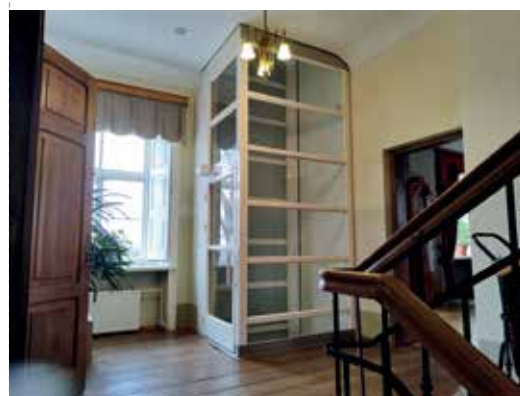
Durbes pils muzeja visos stāvos ir nodrošināta ērta nokļūšana cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, turklāt pacēlāja arhitektoniskais risinājums ir profesionāli pielāgots pils vēsturiskajam interjeram.

18. un 19. gadsimtā celtā Durbes muiža un tās apbūve ir nozīmīgs valsts nozīmes arhitektūras piemineklis ar bagātīgu vēsturi. Pils, kurā pašlaik atrodas Tukuma muzejs, laika gaitā ir piedzīvojusi daudzas pārmaiņas. Sākotnēji ēka bijusi vienstāva. 18. gadsimtā tai uzbūvēts otrais stāvs un sānu spārni. 1821. gadā veikta rekonstrukcija, piešķirot ēkai klasicisma formas. Durbes muižas pils ir ievērojama arī ar to, ka ēkas pirmajā stāvā atrodas pilnībā rekonstruēts 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma vēsturiskais interjers, kas veido pēc iespējas autentiskāku priekšstatu par tālaika vācbaltu kultūru. Pārējās pils telpās apskatāmas dažādas izstādes, regulāri tiek rīkoti koncerti un citi pasākumi. Blakus pilij nestrādīgām pastaigām ir iekopts plašs ainavu parks ar rotundu un iespaidīgu akmens gājēju tiltu, ko var uzskatīt par garāko šāda veida tiltu Latvijā. Pili no 1929. līdz 1937. gadam atradās Raiņa muzejs.

Jau 20. gadsimta beigās atjaunošanas darbu laikā Durbes muižas pili iebūvēja mūsdienu standartiem atbilstošu pacēlāju, lai cilvēkiem ar kustību traucējumiem nodrošinātu ērtu piekļuvi pils muzeja visiem stāviem. Prasmīgi projektētais pacēlājs ir integrēts pils vēsturiskajā interjerā, un tā dizains īpaši pielāgots, lai harmoniski iekļautos pils ēkas vispārējā estētikā. Pacēlājs uzstādīts ziemeļaustrumu spārnā, un ieeja personām ar kustību traucējumiem ir paredzēta no ziemeļaustrumu fasādes puses.

Piekļūstamības risinājums Durbes muižas pili ir spilgts apliecinājums Tukuma muzeja un pašvaldības iekļaujošai un pārdomātai stratēģijai kultūras mantojuma popularizēšanā un sabiedrības izglītošanā. Sabiedriskās organizācijas "Apeirons" vērtējumā Durbes muižas pili ir nodrošināta piekļūšana cilvēkiem ar kustību traucējumiem, tomēr to apmeklēt ieteicams kopā ar asistentu. Atsevišķās telpās vēl ir jāuzlabo iekļūšana.

Baiba Ekere

RUBEŅA BATALJONA 2. ROTAS ZEMNĪCA

Ventspils novads, Usmas pagasts

Viens no neatkarīgas valsts drošības pamatiem ir tās iedzīvotāju nacionālā pašapziņa un patriotisms. Spilgta liecība tam ir Latvijas pretošanās kustības – ģenerāļa Jāņa Kureļa militārās grupas leitnanta Roberta Rubeņa bataljona – darbība.

Kureliešu grupas veidojās 1944. gadā ar mērķi atjaunot Latvijas neatkarību brīdī, kad Vācijas armija atstātu, bet PSRS armija vēl nebūtu ieņēmusi Latvijas teritoriju. Tās sadarbojās ar Konstantīna Čakstes vadīto Latvijas Centrālo padomi. Kā Latvijas Centrālās padomes militārais spēks vienība guva ļoti plašu sabiedrības atbalstu, cīnoties par demokrātiskas Latvijas valsts atjaunošanas ideju. Leitnanta Roberta Rubeņa vienība sāka veidoties Bebru pagastā 1944. gada vasarā līdzās citiem Jāņa Kureļa grupas formējumiem. Septembra beigās vienība pārcēlās uz Kurzemi, kur izvietojās Usmas (tolaik Ugāles) pagastā uz ziemeļiem no Ilziķu ezera. Rubeņa bataljons bija labi bruņots un organizēta militārā vienība ar vairāk nekā 600 karavīriem sastāvā. Otrā pasaules kara beigās, no 1944. gada 14. novembra līdz 9. decembrim, Ugāles, Usmas, Rendas un Zlēku pagastos notika sīvas kaujas ar vācu 16. armijas daļām, SD un SS vienībām. 18. novembra kaujā leitnants Rubenis tika smagi ievainots un vēlāk mira. Viņu izcīnītā kauja ir plašākā un ilgstošākā visā Latvijas nacionālās pretošanās kustības vēsturē.

Tikai pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas radās iespēja padarīt pieejamu plašākai sabiedrībai informāciju par leitnanta Rubeņa bataljona darbību. Atceres pasākumus kopš 2007. gada rīko Ugālē izveidotais "Rubeņa fonds". 2009. gadā atklāts arī leitnanta Rubeņa bataljona muzejs. Par vēsturiskajiem notikumiem liecina mežainajā apvidū vēsturiskajā apjomā atjaunotā zemnīca, kur savulaik uzturējās daļa Rubeņa bataljona vīru. 2014. gadā zemnīcas restaurāciju organizēja nodibinājums "Rubeņa fonds" un tās dibinātājs Andrejs Keizars. Zemnīca ir brīvi pieejama apskatei no ārpuses jebkurā laikā.

Leitnanta Rubeņa bataljona cīņas 1944. gada novembrī un decembrī Kurzemē ir spilgts apliecinājums un simbols Latvijas tautas neatkarības centieniem un pretestībai okupācijas varām. Īpaši mūsdienās ir svarīgi atcerēties un runāt par pagātnes notikumiem, kad visbezcerīgākajās situācijās cilvēki nezaudēja ticību Latvijas valstij un cīnījās par tās brīvību un neatkarību.

Egita Lūsēna

Attēli: J. Mikujska

GROBIŅAS ARHEOLOĢISKAIS ANSAMBLIS – ŪDENSCEĻŠ PA ĀLANDI

Dienvidkurzemes novads, Grobiņa

Mūsdienās Grobiņa ir neliela pilsēta, taču ar bagātīgu vēsturi un kultūras mantojumu. Gar Ālandi izveidotā pastaigu taka ļauj izprast tās unikālo vēsturi un izbaudīt vietas garu.

Grobiņa ir senākā un plašākā līdz šim zināmā skandināvu apmešanās vieta Baltijas jūras austrumu piekrastē, ko apliecina daudzveidīgais arheoloģisko liecību klāsts. Grobiņas sākotnējā apdzīvotība saistās ar akmens laikmetu. Mūsu ēras 1. gadu tūkstoša sākumā tā kļuva par kuršu apdzīvotu vietu. Ālandes upe vēsturiski bija saikne ar Baltijas jūru un kļuva par nozīmīgu ūdensceļu, kas piesaistīja ieceļotājus no Skandināvijas. Cilvēki no dažādiem Zviedrijas apgabaliem jau 7. gadsimta vidū līdzās vietējiem iedzīvotājiem sāka veidot savu apmetni. Grobiņā un tās tuvākajā apkārtnē esošie arheoloģiskie pieminekļi veido unikālu arheoloģisko ansambli un kopā ar viduslaiku pili parāda Grobiņas apdzīvotības attīstību daudzu gadsimtu garumā. Grobiņas arheoloģiskais ansamblis ir ļoti labi saglabājies un autentisks pirmsvikingu laika skandināvu ieceļotāju un vietējo iedzīvotāju – kuršu – arheoloģisko vietu un struktūru kopums. To veido kompakti izvietotie arheoloģiskie pieminekļi – Grobiņas pilskalns (Skabārža kalns) un senpilsēta, Priediena senkapi, Porānu (Pūrānu) senkapi un Grobiņas viduslaiku pils ar bastioniem. Grobiņas arheoloģiskais ansamblis kopš 2011. gada ir UNESCO Pasaules mantojuma Latvijas nacionālā saraksta objekts.

2019. gadā Grobiņā tika atklāts Ālandes upes atpūtas komplekss, kurā ietilpst pastaigu taka gar Ālandes upi un pārbūvētā estrāde Grobiņas viduslaiku pili. Līdz ar skatuves pārbūvi tā ir izveidota par mūsdienīgu platformu dažādu pasākumu rīkošanai. Pils nogāzē pie Ālandes upes izbūvēta vaļēja koka terase ar kāpņu kaskādēm. Apmēram trīs kilometrus garā pastaigu taka sākas pie 14. gadsimtā celtās Grobiņas viduslaiku pils ar bastioniem un ved gar Grobiņas pilskalnu (Skabārža kalnu) un senpilsētu līdz Priediena senkapim. Visā tās garumā ir izvietotas 15 labiekārtotas atpūtas vietas ar informācijas stendiem, kur iespējams iepazīties ar stāstiem par Grobiņas vēsturi.

Izbūvējot taku gar Ālandes upes krastu, kas daudzviet bija krūmiem apaudzis un nepieejams, Grobiņa ir ieguvusi vairākas skatu vietas, kas ļauj baudīt upi un apkārtējo ainavu no cita skatu punkta. Ālandes upes pastaigu taka ir piemērota kājām gājējiem, velosipēdistiem, vecākiem ar bērnu ratiņiem, kā arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Ālandes upes krastu kultūrvēsturisko ainavu ir iespējams izbaudīt, arī braucot ar laivu pa Ālandes upi.

Egita Lūsēna

Attēli: J. Mikujska

ZEMGALE
UN SĒLIJA

KURMENES KATOĻU BAZNĪCA

Bauskas novads, Kurmenes pagasts, Kurmene

Ikvienam, kurš bijis Kurmenē pirms 15–20 gadiem, atmiņā palikusi skaista, bet slēgta un nepieejama katoļu baznīca. Arī baznīcas apkārtnē bija nolaista un aizaugusi. Ierodoties Kurmenē šodien, tur var ieraudzīt pavisam citu ainavu ar skaisti atjaunotu baltu baznīcu sakopta parka vidū.

Kurmenes Sv. Pētera katoļu baznīca, kas celta 1870. gadā, atrodas Bauskas novada Kurmenes pagasta Kurmenē. Tā ir apjomos neliela, bet vizuāli izteiksmīga trīsjomu baznīca ar diviem kvadrātiskiem torņiem. Baznīcas vizuālais tēls veidots pēc majestātiskās Skaistkalnes katoļu baznīcas parauga, un tā sākotnēji bijusi Skaistkalnes baznīcas filiāle. Celta grāfu Komorovsku ģimenes un muižas ļaužu vajadzībām, tā kopš 1920. gada atrodas vietējās katoļu draudzes īpašumā. Baznīca saglabājusi ļoti daudz oriģinālsubstances, tomēr 20. gadsimts kopumā baznīcai nebija labvēlīgs. Padomju okupācijas režīma ietekmē draudze krietni saruka, un kļuva arvien grūtāk uzturēt baznīcas ēku pienācīgā stāvoklī. 20. gadsimta 90. gados baznīca bija kļuvusi praktiski neizmantojama – tās grīdā bija radušies lieli iegruvumi, un arī jumts bija savu laiku nokalpojis. Ikdienā baznīca bija slēgta, nelielā draudze sapulcējās uz dievkalpojumu tikai reizi mēnesī.

2015. gadā ar jumta seguma nomaiņu tika sākti baznīcas atjaunošanas darbi. Darbu gaitā īpaši domāts par baznīcas piekļūstamību gan vecāka gadagājuma cilvēkiem, gan cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Baznīcā ieklāta gluda betona grīda, tajā iespējams brīvi pārvietoties starp telpām, jo nav sliekšņu un pakāpienu, pie galvenās ieejas izbūvēts betona panduss. Īpaši jāizceļ arī tas, ka atšķirībā no lielākās daļas Latvijas lauku baznīcu Kurmenes katoļu baznīca tagad ir atvērta un pieejama ikvienam apmeklētājam katru dienu no pulksten 7.00 līdz 22.00. Dievnamā bieži notiek arī dažādi koncerti. Plašu atpazīstamību ieguvusi ikgadējā Pēterdienas atzīmēšana Kurmenē.

Baznīcas un arī blakus esošās mācītājmuižas atjaunošana ir devusi jaunu impulsu visam nelielajam pierobežas pagastam. Vietējai sabiedrībai radīta iespēja ar jaunu skatu ieraudzīt kultūras vērtības, kuras iepriekš ilgstoši bijušas pamestas novārtā un apmeklētājiem nepieejamas. Kurmenes katoļu baznīcas stāsts skaidri iezīmē kultūras mantojuma ciešo saikni ar sabiedrību, vietējo ekonomiku un dzīves kvalitāti.

Atis Artmanis

Attēli: J. Dambis, A. Artmanis

ĪLES BAZNĪCA

Dobeles novads, Īles pagasts, Īle

Īles baznīca, ilgstoši stāvējusi pamesta un izpostīta, nu atdzimusi un pieejama plašam sabiedrības lokam. Kultūrvietā no jauna radusies akustiskā koncertzāle "Īle", taču saglabājot luterāņu baznīcas funkciju.

Baznīca, kas dibināta ne vēlāk kā 17. gadsimta otrajā pusē, ir vienīgā 1905. gada revolūcijā izpostītā Zemgales baznīca. Smagi cietušo dievnamu drīz pēc tam licis atjaunot muižas īpašnieks Ruds fan Hernalers. 1908. gadā baznīca atkārtoti atklāta, tajā izveidots jauns altāris, vēl līdz mūsdienām daļēji saglabājies tā laika krāsojums, uz kura joprojām izceļas greznie kroņlukturi. Diemžēl Otrā pasaules kara laikā baznīca izpostīta vēlreiz – daļēji nopostīts baznīcas tornis, saplēsta altārglezna. Īles draudzes īpašumā dievnamā atgriezās pēc neatkarības atjaunošanas.

2016. gada 10. jūnijā "Baznīcu nakts" laikā diriģents Ints Teterovskis un jauniešu koris "Balsis" Īles baznīcā sniedza koncertu "Atklāj Īles baznīcu no jauna", atverot to apmeklētājiem pirmo reizi 50 gadu laikā. Bija radusies cerība dievnamu atjaunot, tāpēc sāka vākt ziedojumus Īles evaņģēliski luteriskās baznīcas atdzimšanai. Galvenais virzītājspēks – Ints Teterovskis kopā ar saviem koristiem. 2023. gada tika atsākta dievnama un akustiskās koncertzāles "Īle" darbība. Ar uzņēmumu, ziedotāju un brīvprātīgo rokām Īles baznīcas atjaunotnē ir paveikts ļoti daudz – salabota jumta konstrukcija, sienām atjaunots vēsturiskais apmetums, ir jauna apsildāmā grīda, atjaunotas vēsturiskās durvis, ielikti jauni logi. Bet galvenais – ar Rīgas Mākslas un mediju tehnikuma mācībspēku un skolēnu rokām izveidots jauns tradīcijās balstīts interjers – jauni soli, kalti kroņlukturi, altāris, radīta jauna Jēzus skulptūra. Turpinot Īles baznīcas labiekārtošanas darbus, pievērsta uzmanību arī piekļūstamības risinājumiem – tiek projektēti celiņi apkārt baznīcai, kas būs vienā līmenī ar baznīcas ieejas sliekšni, plānotas pielāgotas labierīcības.

Īles baznīca, vēl pirms dažiem gadiem pussabrukusi, nu ir pieejama ikvienam gan kā baznīcas draudzes sanāksšanas vieta, gan kā koncertzāle. Pateicoties profesionāļu komandas ieguldījumam, sabiedrība atguvusi no pamestības un iznīcības izglābtu kultūras mantojuma daļu, turklāt procesā radīti jauni risinājumi tā saglabāšanā.

Ildeze Mīlgrāve

JELGAVAS SV. TRĪSVIENĪBAS BAZNĪCAS TORNIS

Jelgava, Akadēmijas iela 1

Otrā pasaules kara laikā nopostītās baznīcas tornis ilgi gaidīja atjaunošanu, un ne velti, jo tornis atkārtoti kļuvis par vienu no pilsētas dominantēm gan fiziski, gan garīgi, veicot izglītošanas un nacionālās identitātes stiprināšanas funkciju, turklāt – visaizraujošākajā veidā, jo piedāvātajās ekspozīcijās ir arī ērti piekļūstami un viegli uztverami interaktīvi elementi. Baznīcas ēkas celtniecība sāka 1574.–1575. gadā, torņa celtniecības darbi pabeigti 1688. gadā. Veidolu, kāds tas redzams Jelgavas pirmskara laika attēlos, baznīcas tornis ieguva 1862. gadā, kad pēc arhitekta Emila Jūliusa Augusta Štrausa projekta tas tika pārbūvēts un paaugstināts ar smaili. Diemžēl 1944. gadā baznīca tika nopostīta karā. Atlikušās baznīcas sienas 1954. gadā tika pilnībā nojauktas, tās saspridzinot, bet mūra tornis, lai arī palicis bez greznās smailes, tika saglabāts savā vietā. Šādi, sevi glabājot atblāzmas par kādreizējo ēkas varenību, tornis ilgus gadus stāvēja pavisam kluss, līdz, noslēdzoties 2009. gadā sāktajiem Sv. Trīsvienības baznīcas torņa atjaunošanas darbiem, 2010. gada nogalē tas vēra durvis apmeklētājiem.

Līdz ar atjaunošanas darbiem vides piekļūstamība un ekspozīciju iekārtojums risināti moderna dizaina garā. Tornī iebūvēts lifts, kas dod iespēju pacelties līdz pat pēdējam stāvam, nodrošinot piekļuvi visiem deviņiem stāviem. Apmeklētāju ērtībām ir paplašinātas torņa durvju ailes, pirmajā stāvā ierīkotas īpaši aprīkotas tualetes cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Lai arī uz stikla skatu platformu iespējams nokļūt, tikai izmantojot kāpnes, tomēr tiem, kas ar liftu pacēlušies uz devītajā stāvā esošo izstāžu zāli, pieejams ekrāns, kurā redzams panorāmas kameras skats, kāds paveras no stiklotās platformas. Dažādās vēstures ekspozīcijas, kas izvietotas trijos no deviņiem stāviem, izveidoti taktili elementi, tās aprīkotas ar audiostāstiem un videomateriāliem ar subtitriem. Ekspozīciju augstums pielāgots, lai tās redzētu cilvēki, kas pārvietojas ratiņkrēslā. Rekonstruējot torni, risināti arī drošības jautājumi, ierīkotas signalizācijas un ugunsdrošības sistēmas.

Kā senākā līdz mūsdienām saglabājusies celtnē Jelgavā Sv. Trīsvienības baznīcas tornis ir lielisks pierādījums tam, ka, pat ja ēka ir zaudējusi savu sākotnējo funkciju tās zudušā apjoma dēļ, tā vienalga ir spējīga veiksmīgi iekļauties un turpināt funkcionēt, tādā veidā pat kļūstot par unikālu un īpašu pilsētas arhitektūras daļu.

Zane Gierta

Attēli: Z. Gierta

RUNDĀLES PILS

Bauskas novads, Rundāles pagasts, Pilsrundāle

Rundāles pils muzeju apmeklē aptuveni 200 000 cilvēku gadā, arvien sajūsminoties par skaisto un autentisko vidi, kurā aizmirstas mūsdienu prozaiskāš un bieži vien vizuāli nepievilcīgās tehniskās ierīces.

Kurzemes hercoga Ernsta Johana Bīrona Rundāles pils pēc arhitekta Frančesko Rastrelli projekta celta 1736.–1740. un 1764.–1768. gadā. Rundāles pils komplekss ir lielākais baroka un rokoko stila ansamblis Baltijā. 1972. gadā tika izveidots patstāvīgs Rundāles pils muzejs, kura galvenais uzdevums bija pils ansambļa atjaunošana, orientējoties uz pils veidolu 18. gadsimta otrajā pusē, un tā atvēršana sabiedrībai. Pirmās restaurētās telpas – Zelta zāle un vēl dažas telpas centrālajā korpusā – apskatei atklātas 1981. gadā. Vairāk nekā 50 gadu garumā notikusi interjera dekoratīvās apdares – sienu un griestu gleznojumu, tēlnieciskās apdares, mākslīgā marmora, zeltījuma un sudrabošanas, parketa un krāšņu – restaurācija. Apmeklētājiem atvērtas 45 telpas ar restaurētu izcilas kvalitātes interjera apdari, kas ļauj gūt ticamu priekšstatu par pils iekštelpu izskatu 18. gadsimta otrajā pusē.

Pēc 20. gadsimta 90. gadu dinamiskajām pārmaiņām, finansiālajām un apkures krīzēm, draudiem slēgt muzeju apmeklētājiem ugunsdrošības noteikumu neievērošanas dēļ muzejs atrada iespējas pārveidot un uzlabot gan apkures, gan drošības sistēmas. Lai nodrošinātu pils, tajā eksponēto priekšmetu un apmeklētāju drošību, nezaudējot interjera kvalitāti, telpās signalizācijas, videonovērošanas un citi drošības elementi izvietoti, īpaši rūpīgi izvēloties apmeklētājiem ar skatieniem gandrīz nesasniedzamas vietas un risinājumus. 2008. gadā pils pagalmā izbūvēta nobrauktuve uz pagrabstāvu, no kura var nokļūt augšstāvos ar liftu, kas iebūvēts vienā no pils sānu kāpņu telpām. 2022. gadā, veicot stāļu ēkas restaurāciju un rekonstrukciju, rasts risinājums tajā iebūvēt pacēlāju.

Rundāles pils muzejs ir paraugs tam, kā iespējams veidot līdzsvaru starp izcilas arhitektūras un mākslas eksponēšanu, pieejamību plašai sabiedrībai un mūsdienu tehniskajām, funkcionalitātes, komunikāciju un drošības prasībām, ne reizi nenolaižot zemāk augstas restaurācijas un estētiskās kvalitātes līmeni un neradot apmeklētājiem diskomfortu pils un pils ansambļa kultūrvēsturisko vērtību uztveršanā.

Māriete Putniņa

BAUSKAS PILS

Bauskas novads, Bauska, Pilskalns

Bauskas pils ir vienīgais cietoksnis Latvijā, kas, lai arī no drupām, tomēr spējis atdzīvināt gandrīz zudušo manierisma arhitektūru un interjera apdari un piepildīt to ar laikmetam atbilstošu dzīvi – mūziku un dzīvesveidu, kļūstot par drošu un visiem pieejamu kultūras mantojuma vietu.

Bauskas pils senākā daļa – Livonijas ordeņa cietoksnis – celts ap 15. gadsimta vidu, pils jaunākā daļa – Kurzemes hercogu rezidence – 1580.–1596. gadā. Mēģinājumi atvērt pilsdrupas apskatei visai sabiedrībai sākās vēl laikā, kad īpašums piederēja firstiem Līveniem. 20. gadsimta 30. gados Bauskas pilsētas valde sadarbībā ar toreizējo valsts pieminekļu aizsardzības institūciju – Pieminekļu valdi – nostiprināja cietokšņa rietumu gala mūri un lielajā tornī ierīkoja skatu laukumu, no kura redzama visa pilsēta. 20. gadsimta 70. gados sākās pils arheoloģiskā izpēte un arī pirmo pils jaunākās daļas rekonstrukcijas projektu realizācija. Pils apjomu atjaunošanā izmantotie tolaik pieejamie betona paneļi un silikāta ķieģeļi neradīja pievilcīgu atjaunojamās pils tēlu. Pilsdrupu lielā torņa skatu laukums, kas bija aprīkots ar metāla kāpnēm torņa ārpusē, nebija ne skaists, ne drošs, tomēr kāpējus tas vilināja. Tikai 1990. gadā pēc Bauskas pils muzeja nodibināšanas pakāpeniski sāka īstenoties koncepcija par cietokšņa saglabāšanu un konservāciju drupu stāvoklī, kā arī Kurzemes hercoga rezidences rekonstrukcija un restaurācija, izvietojot muzeja ekspozīcijas un eksponējot telpu interjeru.

Apjomīgā rekonstrukcija ļāvusi detalizēti pārdomāt piekļūstamības un drošības risinājumus. Pils jaunākās daļas – muzeja ekspozīcijas – piekļūstamība nodrošināta ar uzbrauktuvi pie ieejas kāpnēm un liftu ar pieeju ekspozīcijas telpām visos stāvos. Pār atjaunoto pagalma bruģi uz pils vecāko daļu ved koka laipa. Lielā torņa kāpņu telpas konstrukcija pārbūvēta un kļuvusi droša un piemērota apmeklētāju plūsmai. Abās šajās daļās veidoti īpaši pārdomāti mūsdienīgi elektroinstalācijas, ugunsdrošības, signalizācijas un citi risinājumi, vienlaikus neradot vizuālo disharmoniju starp vēsturisko vidi.

Bauskas pils pēdējo gandrīz 25 gadu laikā realizētie konservācijas, restaurācijas un rekonstrukcijas risinājumi radījuši sabiedrībai pieejamu 16. gadsimta beigu un 17. gadsimta sākuma pili, rūpīgi izvērtējot katra autentiskā elementa un fragmenta atgriešanu tajā un katras atjaunojamās detaļas un katra modernā tehniskā risinājuma pamatotību, radot autentiskuma sajūtu un piepildot to ar dzīvību – senās mūzikas koncertiem, festivāliem, apģērbiem un senā dzīvesveida skolu.

Māriete Putniņa

Attēli: M. Putniņa

DOBELES LIVONIJAS ORDEŅA PILSDRUPAS

Dobeles novads, Dobele, Brīvības iela 2C

Dobeles pils kapelas konservācija un pārbūve ir unikāls projekts, kam nav līdzīga visā Baltijas jūras reģionā. Tas ir mūsdienīgas kultūras mantojuma apsaimniekošanas pieejas piemērs un iezīmē jaunu ceļu vēsturisku pilsdrupu apsaimniekošanā.

ICOMOS Starptautiskā kultūras tūrisma harta (1999) pamato, ka dabas un kultūras mantojums ir materiāls un garīgs resurss, kas sniedz ieskatu vēsturiskās attīstības gaitā, tam ir nozīmīga loma mūsdienu dzīvē, un tam jābūt fiziski, intelektuāli un/vai emocionāli pieejamam sabiedrībai. Pieaugusi ir arī sabiedrības izpratne un interese par arheoloģiskā mantojuma saglabāšanu un iesaisti ekonomiskajā aprītē. Divas būtiskas rekonstrukcijas funkcijas – eksperimentālo izpēti un interpretāciju – uzsver arī ICOMOS Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības un pārvaldības harta (1990), aicinot rekonstrukcijas veidot ārpus arheoloģiskajām liecībām, tās pamatojot avotos.

Dobeles Livonijas ordeņa pilsdrupās radītie arhitektoniskie risinājumi spilgti atklāj kultūras pieminekļa gadsimtos saglabātās autentiskās vērtības, apjomu un detaļas. Šeit izmantotā pieeja atspoguļo mainītu attieksmi pieklūstamības jautājumos, meklējot veidu, lai pēc iespējas plašāka sabiedrības daļa varētu iepazīt pieminekli ne tikai attēlos, bet arī savām acīm. Ir radīta iespēja aplūkot gan konservētos vēsturiskos 14.–15. gadsimta mūrus, gan restaurēto daļu no vecās Livonijas ordeņa laika pils konventa ēkas. Pilī ir pacēlājs, kas nodrošina pārvietošanos starp dažādiem vienas ēkas līmeņiem. Tas apmeklētājus nogādā no galveno durvju līmeņa uz izstāžu zāli, kur apskatāma ekspozīcija. Ar pacēlāju var nokļūt arī pagrabstāvā, kur arīdzan atrodas ekspozīcijas telpas. Lejas stāvā iekārtotas visi pieejamas labierīcības un garderobe. Pils kāpņu augšējie un apakšējie pakāpieni ir marķēti ar kontrastējošas krāsas lenti. Pakāpieniem starp stāviem ir ērtas margas. Uz margām izvietota informācija taktili un Braila rakstā. Pils pirmajā stāvā atrodas muzeja radošo darbnīcu telpa. Darbnīcai ir alternatīva ieeja no pils dārza. Uz galveno ieeju ved gludi celiņi. Celiņu ārējā mala veido taktili kontrastējošu virsmu, kas palīdz ērti orientēties neredzīgiem cilvēkiem.

Dobeles pils ir paraugs rūpēm par cilvēka dzīves kvalitāti un pieklūstamības jautājumu risināšanu. Šobrīd tā ir apmeklētāju iecienīta izziņas vieta – kultūras un tūrisma attīstības centrs "Dobeles Pils".

Elvīra Mantrova

Attēli: Z. Gierta, I. Milgrāve

RAIŅA DZĪVES VIETA TADENAVA

Jēkabpils novads, Dunavas pagasts, Tadenava

Bieži tiek uzskatīts, ka lauku vide un senas koka ēkas nav sevišķi draudzīgas apmeklētājiem ar funkcionāliem traucējumiem. Tomēr ir vietas, kur šis jautājums tiek veiksmīgi risināts. Viens no pozitīvajiem piemēriem ir Raiņa muzejs "Tadenava".

Jēkabpils novada Dunavas pagasta Tadenava ir latviešu dzejnieka un politiķa Raiņa bērnības vieta. Rainis šeit pavadījis savus pirmos bērnības gadus, kad viņa tēvs Krišjānis Pliekšāns nomāja Tadenavas pusmuižas ēkas. No tā laika saglabājusies dzīvojamā ēka un šķūnis, kas celti 19. gadsimta 60. gados, pārējās kompleksa ēkas būvētas 20. gadsimta gaitā. Raiņa memoriālais muzejs šeit darbojas kopš 1959. gada. Tas ir viens no senākajiem Rainim veltītajiem muzejiem un sniedz iespēju izjust to vidi, kas pavadīja topošo dzejnieku viņa dzīves pirmajos gados. Tādējādi labāk saprotam tos apstākļus, kas veidoja Raini kā personību.

2016. gadā veikti plaši muzeja kompleksa atjaunošanas un modernizēšanas darbi, lielu uzmanību veltot vides piekļūstamības risinājumiem. Darbu gaitā bija jārespektē ne tikai vēsturiskās ēkas un to oriģinālsubstance, bet arī unikālā vietas kultūrainava. Paredzētajiem risinājumiem bija organiski jāiekļaujas ainavā. Apmeklētāju uzņemšanas centrā "Dāboliņi" ierīkota apmeklētājiem ar kustību traucējumiem pieejama kases zona un pielāgotas labierīcības. Apmeklētāju uzņemšanas centrā, šķūnī un ekspozīcijas ēkā apmeklētāju telpām nav sliekšņu, durvis ir platas un ērti atveramas, dažām ārdurvīm ir dubultās vērtnes, kuras nepieciešamības gadījumā atver muzeja darbinieki. Ekspozīcijas ēkā var iekļūt, izmantojot trīs pakāpienu kāpnes vai pandusu. Apmeklētāju uzņemšanas centrā pakāpienu nav. Šķūnī uz otro stāvu ved pakāpieni, pārējās šķūņa telpās var viegli nokļūt bez šķēršļiem. Teritorijā ir zāles segums, kas tiek regulāri pļauts, virsma ir līdzena, bez izteikta reljefa. Muzejā pieejams arī audiogids. Par novatorisku, memoriālajiem muzejiem netipisku uzskatāma arī pati muzeja ekspozīcija un koncepcija – tā orientēta uz sajūtām un noskaņas radīšanu, nevis uz priekšmetu un vēsturisku aprakstu demonstrēšanu. Muzejs ļauj ar interaktīvu rotaļu palīdzību izzināt Raiņa literāro mantojumu, attīstīt tēlainību un vēlmi pašam interpretēt. Tādējādi tas kļūst par emocionālu un izzinošu piedzīvojumu visām paaudzēm.

Raiņa muzejs Tadenavā apvieno autentisku Sēlijas lauku vidi ar pārdomātiem un mūsdienīgiem vides piekļūstamības risinājumiem. Tas ļauj izbaudīt cilvēka un dabas radītās vērtības iespējami plašākam cilvēku lokam, vienlaikus rūpējoties par apmeklētāju ērtībām un apskates iespējām.

Atis Artmanis

Attēli: A. Artmanis, I. Miļgrāve

KRUSTPILS PILS

Jēkabpils novads, Jēkabpils, Rīgas iela 216B

Krustpils pils ir mūsdienu Jēkabpils senākā ēka ar gana sarežģītu būvvēsturi. Tās aizsākumi datējami jau ar Livonijas periodu viduslaikos, kopš 16. gadsimta tā bijusi fon Korfu dzimtas rezidence. 20. gadsimta laikā to apdzīvojušas gan Latvijas, gan PSRS armijas. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas un PSRS armijas izvešanas 1994. gadā Krustpils pils nodota Jēkabpils vēstures muzejam. Tam sekoja izpētes, remonta un restaurācijas darbi – nomainīti pils jumti, restaurēts ieejas portāls, 2005. gadā pabeigta torņa rekonstrukcija un sāka interjeru restaurācija. Vestibilā restaurēti Korfu dzimtas ģerboņu gleznojumi, atsegtas un restaurētas medību salona portālā veidotās sieviešu figūras, vairākās telpās atsegti 18. gadsimta sienu gleznojumi, vienā zālē restaurēta mākslīgā marmora apdare, kā arī restaurēta tualetes telpa, atjaunotas kāpnes uz otro stāvu un marmora flīžu segums vestibilā.

2020.–2023. gadā Krustpils pilī un tās kompleksā realizēti vairāki projekti. Apmeklētājiem atvērta restaurētā lielā zāle un ēdamzāle, pārējās telpās izveidota jaunā muzeja ekspozīcija, dārzā atjaunoti stādījumi un strūklaka. 2020. gadā rekonstruēta un restaurēta pils klēts, kurā iekārtots moderns, ar pacelāju aprīkots Tūrisma informācijas un klientu apkalpošanas centrs. 2023. gadā apmeklētājiem atvērta restaurētā pils virtuve ar 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma pils interjeru, kas apmeklētāju apskatei bija slēgta vairākus gadu desmitus. Saimnieciskajā korpusā saglabājušās autentiskas detaļas, piemēram, manteļskursteņa vieta un zem grīdas atrastās virtuves notekūdeņu tranšejas, logi, durvis, “trinīša” griesti un jumta konstrukcijas. Rekonstrukcijas gaitā pils virtuves korpusam izbūvēta uzbrauktuve, kas atvieglo iekļūšanas iespējas pils virtuves ekspozīcijā. 2023. gadā pabeigta pils smēdes rekonstrukcija un restaurācija, kurā iekārtota āra ekspozīcija, kas veltīta 20. gadsimta sākuma starptautiskajām autosacīkstēm, kuru maršruti veda cauri Krustpilij.

Pieklūstamība pils iekštelpām joprojām ir izaicinājums, ņemot vērā telpu plānojumu un restaurēto interjera apdari, tomēr muzeja darbinieku viesmīlība un laipnība arī ir viens no pieejamības risinājumiem.

Māriete Putniņa

Attēli: I. Milgrāve, M. Putniņa

DZĪVOJAMĀS ĒKAS VECPILSĒTAS IELĀ

Jelgava, Vecpilsētas iela 14 un 2

Dzīvojamās ēkas Vecpilsētas ielā 14 un Vecpilsētas ielā 2 ir kvalitatīvi restaurēti arhitektūras pieminekļi, kas ne tikai sniedz priekšstatu par Jelgavas apbūvi 18. un 19. gadsimta mijā, bet arī demonstrē veidus, kā senas koka ēkas pielāgot 21. gadsimta pieklūstamības un drošības prasībām.

Vecpilsētas iela Jelgavā un viss tai piegulošais kvartāls ir veiksmīgi Otrā pasaules karā izdzīvojuši vecās Jelgavas daļa, kur līdz mūsdienām saglabājusies koka apbūve. Ēkā Vecpilsētas ielā 14 gadsimtu laikā bijuši dzīvokļi, veikals, mēbeļu galdniecība, velosipēdu un mopēdu remontdarbnīca, kurpnieka darbnīca, veļas pieņemšanas punkts. Ēkā Vecpilsētas ielā 2 visu tās pastāvēšanas laiku bijuši dzīvokļi, kurā gan ir darbojusies arī maizes ceptuve. Abas ēkas atradās pilsētas nomalē, kādreizējo Dobeles vārtu tuvumā. Lai gan pārdzīvojušas kara un pilsētas degšanas šausmas, šajā ielā esošās ēkas 21. gadsimtu sagaidīja ļoti sliktā tehniskā stāvoklī – demolētas, dedzinātas, pamestas un daļēji satrunējušas.

Ar Jelgavas pilsētas pašvaldības atbalstu un Eiropas Savienības fondu piesaisti 2018. gadā sākās ēku atdzimšana. Abu ēku restaurācijas gaitā bija gan jā saglabā maksimāli daudz to oriģinālsubstances, gan jā padara tās atbilstošas mūsdienu vides pieklūstamības prasībām. Vecpilsētas mājas (Vecpilsētas ielā 14) ekspozīcija un lielākā daļa apmeklētājiem paredzēto telpu ir pieejamas cilvēkiem ar kustību traucējumiem, par ko jau saņemtas pozitīvas apmeklētāju atsauksmes. Ēkā izveidotas interaktīvas ekspozīcijas un audiogids. Pieklūstamība dzīvesziņas un arodu sētā (Vecpilsētas ielā 2) esošajām ēkām un to piegulošajai teritorijai ir nodrošināta daļēji. Šajā ēkā liela vērība veltīta ugunsdrošības pasākumiem, jo, īstenojot paredzētās funkcijas, krāsnis, lielais manteļskurstenis un plīts tiek kurināta ar malku, pagalmā atrodas arī ar malku kurināms keramikas ceplis. Ēka ir aprīkota ar nepieciešamajām ugunsdrošības sistēmām, notiek regulāri apsekojumi, tiek veikti visi nepieciešamie uzturēšanas un apkopes darbi pēc ugunsdrošības uzrauga norādījumiem un sastādītā plāna. Ugunsdrošības detektoru signāli ir sasaistīti ar apsardzes sistēmu, tāpēc iespējams ļoti operatīvi reaģēt, lai priekšlaikus novērstu bīstamās situācijas.

Abu ēku un visa Vecpilsētas ielas kvartāla atdzimšana no pilnīgas aizmirstības ir liecība par izpratnes un attieksmes maiņu cilvēku apziņā, ka arī koka ēkas ir saudzējama kultūras vērtība.

Atis Artmanis

“ACADEMIA PETRINA”

Jelgava, Akadēmijas iela 10

Fakts, ka Latvijā pirmās augstskolas ēka, par spīti kara laika postījumiem, tomēr izdzīvojusi līdz mūsdienām, uzskatāms par neticamu veiksmi. Nozīmīgajam muzejam, kurā rodams stāsts ne vien par seno Zemgali un Jelgavu, bet arī liecības par Kurzemes–Zemgales hercogisti, jābūt pieejamam iespējami plašākam sabiedrības lokam, un kopš 2021. gada līdz ar ēkas atjaunošanu veiktie uzlabojumi to nodrošina.

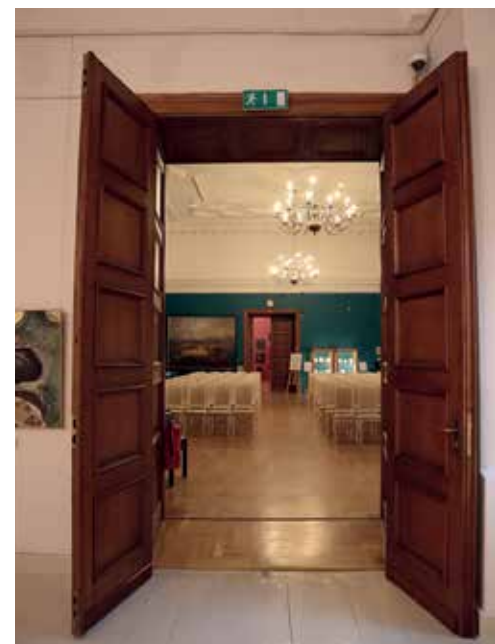
Ēkas, ko pazīstam kā “Academia Petrina”, pirmsākumi meklējami jau senāk, tomēr Kurzemes hercoga Pētera Birona laikā tā piedzīvoja vērienīgu pārbūvi galma arhitekta Severīna Jensena vadībā, kad laikposmā no 1773. līdz 1775. gadam, saglabājot sākotnējo būvapjomu, ēka ieguva barokāla rakstura aprīsi ar agrinā klasicisma stila iezīmēm. Reizē ar jauno veidolu ēka uzņēmās jaunu misiju – kļūt par vietu, kur dzimst izglītoti prāti, un 1775. gadā ar hercoga Pētera Birona gādību svinīgi tika atklāta Pētera Akadēmija, kas kļuva par pirmo augstskolu Latvijas teritorijā. Šeit izglītību ieguvis pirmais Latvijas Valsts prezidents Jānis Čakste. Patlaban sabiedrības izglītošanu ēkā turpina pilsētas muzejs, kas pazīstams kā Ģederta Eliasa Jelgavas vēstures un mākslas muzejs.

Neseno muzeja ēkas atjaunošanas darbu gaitā īpaši domāts par vides piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Pie galvenās ieejas izbūvēta uzbrauktuve, kas harmoniski piekļaujas un papildina ēkas fasādi. Ēkas divos stāvos izkārtotas septiņas ekspozīcijas. Lai nodrošinātu pilnvērtīgu piekļuvi otrā stāva ekspozīcijām, 2021. gadā muzeja telpās realizēta pacelēja izbūve ar risinājumu, kas pilnībā iekļaujas muzeja ekspozīciju telpu interjerā. Muzeja ēkas pirmajā stāvā atrodas pielāgotas labiercības. Veidots pietiekams durvju ailu platums, kā arī lēzeni sliedīši, kas nodrošina ērtu pārvietošanos starp telpām, atsevišķām durvīm uzstādīta automātiska atvēršanas un aizvēršanas funkcija. Ēkas un tās apmeklētāju drošībai uzstādīta ugunsdrošības signalizācija, telpās ierīkota videonovērošana.

“Academia Petrina” ēka, kas laika griežos izturējusi dažnedažādus pārbaudījumus, joprojām ir viens no ievērojamākajiem Jelgavas pilsētas arhitektūras pieminekļiem, kas sevī glabā vērtīgas vēstures liecības. Pilsētā, kur vēsture redzamā veidolā ir saglabājusies krietni mazā apjomā, ir jo īpaši svarīgi, lai tā būtu ērti pieejama visiem apmeklētājiem, un muzejs, izmantojot veiksmīgus risinājumus, šo nosacījumu ir izpildījis.

Zane Gierta

Attēli: Z. Gierta

JELGAVAS BIBLIOTĒKA

Jelgava, Akadēmijas iela 26

Jelgavas pilsētas bibliotēka ir stāsts par vēsturiskas ēkas evolūciju, kas, laikam ejot, kļuvusi ne tikai par reģionāli nozīmīgu bibliotēku, bet arī par vienu no Jelgavas sabiedriskās dzīves stūrakmeņiem. Turklāt eklektisma stilā celtā ēka, kas ir arī senās Jelgavas lieciniece, pilnveidota, ieviešot jaunus piekļūstamības un drošības risinājumus.

Bibliotēkas ēka veido Akadēmijas ielas apbūves fragmentu, kas uzskatāms par tikpat kā neskartu senās Jelgavas daļu. Sākotnēji celta kā dzīvojamā ēka. Par precīzu celšanas gadu informācijas nav, tomēr, ņemot vērā ēkas stilistiku un vēsturiskos attēlus, tā, visticamāk, datējama ar 19. gadsimta beigām vai 20. gadsimta sākumu. Vēsturiskā būve ir viena no retajām ēkām, kas pārcietusi 1944. gada Jelgavas bombardēšanu gandrīz neskarta, saglabādama sākotnējo apjomu. Pēc Otrā pasaules kara ēku apdzīvojuši lielākoties Iekšlietu ministrijas darbinieki – Jelgavas cietuma uzraugi ar savām ģimenēm. Šajā periodā ēkai apkārt uzstādīts koka žogs ar dzeloņdrātīm un sargposteni. Kopš 1984. gada tā nodota pilsētas bibliotēkas vajadzībām un patlaban pielāgota mūsdienīgas publiskas ēkas funkcijai. Ēkas trešajā stāvā atrodas 1986. gadā izveidotā Krišjāņa Barona zāle, kas ir vienīgā Dainu tēvam veltītā zāle Latvijā. Unikālā Krišjāņa Barona zāle ir arī dažādu kultūras pasākumu norises vieta. Lai nodrošinātu ērtu piekļūstamību visiem trim ēkas stāviem, ēkai piebūvēta lifta šahta, kas veiksmīgi iekļaujas ēkas fasādē. Lifts aprīkots ar audio paziņojumiem, kas informē, kurā stāvā lifts atrodas. Bibliotēkā pieejamas gan audiogrāmatas, gan grāmatas vieglajā valodā, gan žurnāls Braila rakstā. Bibliotēka nodrošina grāmatu piegādi arī uz mājām. Pielāgotas labierīcības atrodas ēkas pirmajā un trešajā stāvā. Gluži kā katra publiski telpa, arī bibliotēkas ēka ir aprīkota ar standarta drošības aprīkojumu – ugunsdrošības sistēmu un apsardzes signalizāciju. Bibliotēka noteikti ir viena no drošākajām vietām tieši bērniem un jauniešiem. Laikam ejot, ēka no dzeloņdrātīm iežogotas mājas kļuvusi par plaši apmeklētu un ērti pieejamu publisku telpu. Ieviešot modernus drošības un piekļūstamības risinājumus, ēka ir daudz ieguvusi, un tā ir labs piemērs, kā vides pieļūstamību var nodrošināt augstā līmenī.

Zane Gierta

Attēli: Z. Gierta, J. Milgrāve

JĒKABPILS VĒSTURES MUZEJA FILIĀLE "SĒĻU SĒTA"

Jēkabpils novads, Jēkabpils, Filozofu iela 6

Pašā Jēkabpils centrā mājvietu radusi Jēkabpils Vēstures muzeja filiāle "Sēļu sēta", ko veido pārvestas celtnes. Iepriekš tās atradušās visā Sēlijas teritorijā, grūti sasniedzamās vietās, nu apskatāmas vienuviet jebkuram pilsētas iedzīvotājam vai viesim.

"Sēļu sētu" ieskauj divi parki – Hiršteina un Kena parks. Teritoriju muzejs pārņēma jau 1949. gadā, un "Sēļu sētas" ekspozīciju tas sāka veidot 1952. gadā. Patlaban brīvdabas nodaļā "Sēļu sēta" izvietotas sešas 19. gadsimta Sēlijas lauku celtnes – dzīvojamā māja, graudu klēts, mazā klēts, kalve, vēdzirnavas un pirts, apskatāmi arī Sēlijas novada vidēji turīga zemnieka 19. gadsimta darbarīki un sadzīves priekšmeti. Pirmā ēka, kas 1952. gadā pārvesta uz "Sēļu sētu", ir klēts no Aknīstes apkārtnes "Skārdupēm", pārējās ēkas pārvietotas laikposmā no 1953. līdz 1958. gadam no Biržu, Kalna, Vārnavas un Salas pagasta. Muzejs savā īpašumā ieguvis arī nelielu zemes gabalu blakus parkam, kur iekārtoti izmēģinājuma lauciņi, kuros tiek audzētas mazpazīstamas labības un lopbarības kultūras.

"Sēļu sēta" ir iecienīts Jēkabpils pilsētas viesu tūrisma apskates objekts, klusa atpūtas vieta pilsētas iedzīvotājiem, sadziedāšanās, sadancošanās vieta dažādu Latvijas novadu folkloras kopu dalībniekiem. Jaunākais "Sēļu sētas" papildinājums ir Amatu māja – 2014. gadā demontēta un pārvesta uz brīvdabas nodaļu, 2021. gadā atjaunota un 2022. gadā nodota ekspluatācijā. Līdz ar to mainījās muzeja apmeklētības sezonālais raksturs – šobrīd iespējas rīkot pasākumus ir arī ziemā. Atjaunojot Amatu māju, īpaša uzmanība pievērsta vides piekļūstamībai – izveidotas uzbrauktuves, darot pieejamākas Amatu mājā izveidotās ekspozīcijas. Ēkā ir nodrošināta piekļuve apmeklētājiem ar kustību traucējumiem un pielāgotas labierīcības. Amatu mājā ir izvietotas nodarbību klases un ievadekspozīcija par Sēliju un Sēlijas amatniecības tradīcijām, kas interesentiem apskatāma visu gadu un individuālajiem apmeklētājiem paldzina "Sēļu sētā" pavadīto laiku. Cilvēkiem ar kustību traucējumiem pieejama arī "Sēļu sētas" āra teritorija.

"Sēļu sēta" veiksmīgi risinājusi vides pieejamību un piekļūstamību, iepazīstinot apmeklētājus ar senajām amatniecības prasmēm, izmantojot muzeja krājuma eksponātus un daudzveidīgus informācijas pasniegšanas paņēmienus, kas ir vērtīgi un saprotami dažādai mērķauditorijai.

JĒKABPILS AIZSARGU NAMS

Jēkabpils novads, Jēkabpils, Vecpilsētas laukums 3

Jēkabpils Aizsargu nams ir saglabājies līdz mūsdienām, un tajā patlaban mājvietu radis Jēkabpils Tautas nams. Aizsargu nama ēka, kas tikusi pasargāta padomju laikā, vēsti par mūsdienās arvien aktuālajām drošības, patriotisma un kopības idejām.

Bijušais Aizsargu nams atrodas pilsētas centrā – Vecpilsētas laukumā. Sākotnēji nelielā apjoma ēka pārbūvēta pēc arhitekta Maksa Luca projekta, pielāgojot to jaunām vajadzībām. Vēl nepabeigtais Aizsargu nams tika atklāts 1936. gada 18. novembrī. Ēkas izbūvi pabeidza 1937. gadā. Nams bijis svarīgs dažādos vēstures periodos – atmodas laikā Jēkabpils Tautas namā notika vairākas Latvijas Tautas frontes Jēkabpils rajona nodaļas konferences. Aizsargu nams bija viena no pirmajām vietām, virs kuras tika pacelts sarkanbaltsarkanais karogs; 1989. gada 10. februārī laukumā pie nama pulcējās tūkstošiem jēkabpiliešu ar svecītēm rokās. Zīmīgi, ka padomju okupācijas laikā pārdēvētais Jēkabpils Oškalna kultūras nams, pateicoties nama darbiniekiem, saglabāja latviskās iezīmes interjerā. Saglabāti vēsturiskajai ēkai raksturīgie oriģinālie rotājumi – auseklji un ozollapu vijas ar Latvijas karogu.

Aizsargu nams uzbūvēts par tautas ziedojumiem un valsts atbalstu ar mērķi kopt nacionālo ideju, radīt vietu, kur veidot kultūras un valstiski domājošas sabiedrības uzskatus. Kopš nama atklāšanas tas ir kalpojis Jēkabpils iedzīvotājiem un bijis vietējai sabiedrībai nozīmīgu notikumu norises vieta. 2022. gadā tika pabeigta Tautas nama vēsturiskās ēkas atjaunošana un īstenoti energoefektivitātes paaugstināšanas pasākumi. Pēc atjaunošanas kultūras nams ir atvēris durvis vēl plašākam apmeklētāju lokam. Veiksmīgi risināti vides pieklūstamības jautājumi – ir izbūvētas gan uzbrauktuves, gan pacelāji. Būvdarbu gaitā arhitektūras pieminekli saglabātas vēsturiskās vērtības, nezaudējot tās, bet restaurējot autentiskā izskatā. Pilnībā ir saglabājusies zāles sākotnējā interjera apdare tautiskā stilā – balkons, balstīts uz kolonnām, balkona koka apdare, griestu dekoratīvā apdare ar auseklīša zīmi griestu centrā. Aizsargu nams visos laikos pildījis aktivitāšu vietas un patvēruma funkcijas, bijis nacionālās kultūras idejas uzturēšanas un kopšanas centrs. Aizsargu nams, saglabājot vēsturiskās vērtības, turpina funkcionēt kā sabiedrību vienojoša vieta.

Ildeze Milgrāve

Attēli: I. Milgrāve

SUBATES LUTERĀŅU BAZNĪCA

Augšdaugavas novads, Subate, Baznīcas iela 30

Subates luterāņu baznīca – viena no senākajām baznīcām Sēlijā – ir veiksmīgs piemērs, kā izcils baroka laikmeta valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, kas atspoguļo klasicisma strāvotību un formu meklējumus protestantu baznīcu celtniecībā, spēj pastāvēt un pildīt savas pamatfunkcijas arī 21. gadsimtā, turklāt nodrošinot mūsdienu būvnormatīvu prasības par vides piekļūstamību sabiedrībai un cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, parādot aktuālās kultūras pieminekļa uzturēšanas, saglabāšanas un aizsardzības tendences.

Baznīca saglabājusi sākotnējo būvformu un oriģinālo substanci augstā autentiskuma pakāpē. Arhitektoniskajā veidolā uzkrītoša līdzība ar Ķēdaiņu evaņģēlisko reformātu baznīcu (1631–1652) Lietuvā. Tā ir apmesta ķieģeļu mūra vienjoma garenbūve ar kvadrātam tuvu plāna konfigurāciju un plašu kriptu. Baznīcai ir četri nelieli torniņi apjoma stūros un augsts jumts, virs kura kores zvanu tornis ar Gerharda Meijera (*Gerhard Meyer*) 1682. gadā Rīgā lietu zvanu. Baznīcas visas fasādes ritmiski sadala lielā ordera toskāniskie pilastrī. Starp tiem nišās ar segmenta pārsedzi sīkrūšu logi ar pamīšus kārtotiem segmentveida un trīsstūrveida formas sandrikiem. Logailu apmalēm “ausis”. Sienas plakni vainago spēcīgi izvirzīta apmetumā vilkta dzega.

Baznīcā saglabājusies sākotnējā baroka iekārta, kas ir tā sauktā Subates meistarū loka tēlniecības darbnīcas izcilākais darinājums – monumentāls divstāvu kokgriezuma altāra retabls un kancele, biktssols, kristāmtrauka pamatne, epitāfijas rāmis un ziedojumu trauka pamatne (17. gadsimta beigās un 18. gadsimta sākums). Uz metāla pamatnes gleznota klasicisma stila epitāfija Juliānai Brinkenai (*Juliane von den Brincken, geb. v. d. Ropp, 1792*). Divu manuāļu ērģeles ir viens no vecākajiem Rīgas ērģelbūvētāja Augusta Martina (*August Martin*) darinātajiem instrumentiem (1853), kas saglabājies līdz mūsdienām.

Baroka laikmeta arhitektūras piemineklis Subates luterāņu baznīca, kuras pamatakmens likts 1685. gadā, jau sākotnēji tika plānota un būvēta bez pakāpieniem, sliekšņiem un kāpnēm (izņemot kāpnes uz pagrabu). Dievnams bez būtiskiem ārējā arhitektoniskā veidola, apdares, iekštelpu, interjera, kustamo un nekustamo mākslas pieminekļu pārveidojumiem ir saglabājies līdz mūsdienām, kas jo īpaši izceļ ēkas vēsturisko, pārdomāto būvniecības vietas izvēli, būvformu kārtotību, nodrošinot ērtu un vieglu piekļūstamību apmeklētājiem.

Anna Ancāne, Vilma Platpīre

Attēli: B. Madelāne

JELGAVAS PILS

Jelgava, Lielā iela 2

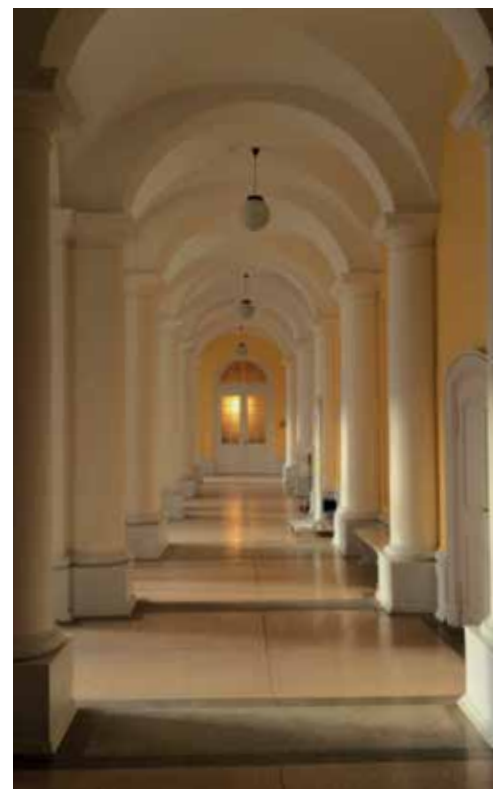
Varenās Jelgavas pils mūri sevī glabā ne vien gadsimtiem senu vēsturi un arhitektoniski mākslinieciskas vērtības, tajā joprojām notiek arī aktīva, izzinoša rosība, kas pieejama, pateicoties atrisinātam vides piekļūstamības jautājumam. Itāļu izcelsmes arhitekta Frančesko Bartolomeo Rastrelli projektētā baroka pērle laimīgā kārtā ir viens no tiem retajiem arhitektūras pieminekļiem Jelgavā, kas saglabāties līdz mūsdienām.

Dodoties pa Jelgavas pilsētas galveno ielu, nevar nepamanīt Lielupes kreisā krasta rotu – Jelgavas pili, kas celta 13. gadsimtā Livonijas ordeņa pils vietā. Ēkas, ko redzam tagad, celtniecība notikusi divos būvperiodos – no 1738. līdz 1740. gadam un no 1763. līdz 1771. gadam – pēc Kurzemes hercoga Ernsta Johana Birona pasūtījuma. Pils ēka vairākkārt postīta, lielākos zaudējumus tā piedzīvojusi Otrā pasaules kara laikā. Grauta un atjaunota, tā savas pastāvēšanas laikā kalpojusi gan kā Kurzemes un Zemgales hercogu rezidence, gan kā Kurzemes guberņas administratīvais centrs, gan kā Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija. Patlaban pils ir Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes galvenā mītne. Kopš 1968. gada Jelgavas pilī darbojas muzejs, kas iepazīstina ar 13. gadsimta Livonijas ordeņa pils un pašreizējās pils būvniecības vēsturi.

Jelgavas pilī, kas ir Baltijā lielākais arhitektūras piemineklis ar kopējo telpu platību aptuveni 2,2 hektāri, ir nodrošināta ērta piekļuve visiem tās viesiem, tostarp apmeklētājiem ar bērnu ratiņiem un cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Pilī izbūvēts lifts, kas ļauj nokļūt uz galvenajām sabiedrisko pasākumu norises vietām – pils muzeju, aulu, aulas foajē, bibliotēku. Izveidotas nobrauktuves un savienojumu vietas starp gaitenīem, pārveidotas kāpņu margas un izmainītas vairākas durvis. Pielāgojot telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, pilī atbilstoši aprīkotas divas tualetes – sieviešu un vīriešu – pirmajā stāvā. Pils priekšā ir speciālas stāvvietas transportam.

Jau trešo gadsimtu Baltijas lielākā baroka pērle priecē gan pilsētas iedzīvotājus, gan viesus. Pēc dažādiem vēstures griežiem pils ik reizi ir spējusi pacelties savā sākotnējā majestātiskumā. Katrs pils atjaunošanas process ir nesis arvien jaunus risinājumus, uzsverot arī vides piekļūstamības nozīmi, kas kultūrvēsturiskā objektā ir izaicinājums, tomēr šādi veiksmīgi piemēri parāda, ka tas nepavisam nav neiespējami.

Zane Gierta

LIELVIRCAVAS MUIŽAS KUNGU MĀJA

Jelgavas novads, Platones pagasts, Lielvirca

Lielvircavas muižas kungu māja ir publiski pieejams piemineklis, šeit notiek izstādes, pasākumi un lekcijas. Īpaši izceļama ir apmeklētāju apskatei atvērta kolekcija ar 19. gadsimta stila oriģinālām mēbelēm. Muižas kungu māja ir viens no retajiem kultūrvēsturiskajiem pieminekļiem, kas ir atvērusi durvis ne tikai cilvēkiem, bet arī viņu mīļajiem – mājdzīvniekiem.

Lielvircavas muižas kungu māja celta laikposmā no 1803. līdz 1808. gadam, to būvējis barons Dionisijs fon Klopmans. Klopmanu ģimenei piederēja Lielvircavas muiža no 1500. līdz 1821. gadam. Lielvircavas muižā, pateicoties barona Pētera fon Klopmana dāsnam interjera priekšmetu deponējumam, atklāta jauna ekspozīcija, kas raksturo muižnieku dzīvi, gaumi, sadzīves tradīcijas 19. gadsimtā. Te izvietota kolekcija ar 19. gadsimta stila oriģinālām mēbelēm, sadzīves priekšmetiem, tekstilijām, lustrām, traukiem, gleznām, portretiem, zobeniem un ordeņiem, izveidota izstāžu zāle un ekspozīciju telpas – viesu salons, bibliotēka, ēdamistaba, kabinets. Deponējums ir nozīmīgs ne tikai Latvijas, bet arī visas Baltijas mērogā, uzsverot piederību pie Eiropas kultūras mantojuma, nodrošinot milzu vērtības Latvijas kultūras mantojuma un kultūrizglītības bagātināšanā. Pateicoties Rundāles pils kolektīva, pašvaldības un ekspertu iesaistei, ir tapis pārdomāts autentisks interjers.

Daudzviet atpūtas un ekskursiju vietas nav paredzētas cilvēkiem, kas ceļo kopā ar mājdzīvniekiem. Mūsdienās gan Eiropā, gan Latvijā situācija mainās, un aizvien vairāk ir vietu, kur ģimenes mīlulis tiek laipni uzņemts. Abgunste, Rundāle, Blankenfelde, un tagad arī Lielvircavas muižas kungu māja ir pievienojusies šim sarakstam. Tā ir dabīga parādība, jo vēsturiski ikvienā muižā bija gan medību suņi, gan dāmu mazie lolojumi. Jau 17. gadsimtā parādījās konkrētas ziņas par ciltssdarbu ar Latvijas šķirnes medību suņiem. Kurzemes–Zemgales hercogistē hercoga Jēkaba Ketlera valdīšanas (1642–1682) laikā tika radīta šķirne – Kurzemes/Latvijas dzinējsuņi. Šī pieejamības iespēja ir svarīga arī cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, kuriem suns ir gan palīgs, gan uzticams draugs.

Lielvirca ir apmeklētāju iecienīta izziņas vieta – kultūras un tūrisma telpa, kas papildīta ar dzīvību. Vēl ir daudz darāma šajā jomā, tāpēc Lielvircavā domā paplašināt piekļūstamības iespējas un pilnveidoties, lai aizvien plašākai auditorijai būtu iespēja iepazīt kultūras mantojumu.

Elvira Mantrova, Ildeze Milgrāve

Attēli: Z. Gierta, G. Skulte, R. Grinbergs

VIDZEME

ZEMNIEKU SĒTA "KALĀČI"

Cēsu novads, Liepas pagasts, "Kalāči"

Zemnieku sēta un tajā iekārtotais dzejniekam Eduardam Veidenbaumam veltītais memoriālais muzejs kā kultūras oāze pieejama arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem, rodot iespēju patērēt kultūru reģionā aizvien lielākai sabiedrības daļai.

19. gadsimta apbūve ar Vidzemes sētai raksturīgo neregulāro pagalmu ir viena no nedaudzajām sētām, kas tik pilnīgi atspoguļo samērā maz saglabātās reģionālās arhitektūras īpatnības. Saglabājies katras atsevišķas ēkas sākotnējais būvaplāns, fasāžu arhitektoniskā kompozīcija, būvkonstrukcijas un apdares detaļas. Sēta ir neatņemama ainavas sastāvdaļa, un dabiskā vide ap to palikusi gandrīz neskarta. Paraleli arhitektoniskajām vērtībām "Kalāči" saistāmi ar dzejnieka Eduarda Veidenbauma vārdu, kura ģimenes klētiņā tapusi daļa viņa daiļrades.

Teritorijā saglabājies stingrs grants seguma celiņu tīklojums, kas no autostāvvietas ved gan gar apbūves ēkām, gan Eduardam Veidenbaumam veltīto pieminekli. 2023. gadā atklāta jauna ekspozīcija, kas izvietota ārvidē. Muzeja ekspozīcijas papildināšana ārpus telpām, veiksmīgi izmantojot jau esošās vides pieejamības priekšrocības, ir veids, kā nodrošināt pieejamību, neieguldot apjomīgus resursus un nemainot vides autentiskumu. Informācija par katru apbūves ēku diskrēti piestiprināta pie fasādes pārredzamā vietā un pieejama arī ārpus muzeja darbalaika, ļaujot apmeklētājam netraucēti, tieši viņam ērtā laikā atklāt reģiona bagātīgo vēsturi. Informāciju papildina rakstnieka Andra Akmentiņa ierunātie audiodaļiņi, ko var noklausīties, viedierīcē nolasot kvadrātkodu. Šāds individuāls ekspozīcijas apmeklējums rada jaunus iespaidus un intīmāku noskaņu, kas savukārt apmeklētājam ļauj sajūst vidi autentiskāku, vienlaikus nodrošinot psiholoģiski mierīgu gaisotni bez liekiem apmeklētāju pūļiem. Vēl viens pluss ir cilvēka maņu pilnvērtīgāka izmantošana, maksimāli izbaudot vēja šalkoņu, saplukušo puķu smaržu, sakopto ainavu. Pamata ekspozīcija dzīvojamajā ēkā apskatāma muzeja darbalaikā un sasniedzama pa ērti izveidotu pandusu ēkas dienvidos. Tieši pie ieejas izveidotas arī labiekārtotas labierīcības.

Zemnieku sēta "Kalāči" ir paraugs tam, kā saglabāt mūsu pagātnes mantojumu un, vienlaikus radoši paplašinot piedāvājumu, padarīt to pieejamu plašākām interesentu grupām.

Baiba Ķibere

Attēli: B. Ķibere

VALMIERAS PILS KULTŪRVIDES CENTRS

Valmiera, Bruņinieku iela 1

Valmieras pils kultūrvides centrs ir lielisks piemērs tam, kā pielāgot esošās vēsturiskās būves mūsdienu dzīves prasībām un veicināt iekļaujošas vides attīstību.

Valmieras Livonijas ordeņa pils celta 13. gadsimtā un bija pirmais Livonijas ordeņa nocietinājums Gaujas labajā krastā, stratēģiskā vietā, ko aizsargāja Gaujas stāvais krasts un Rātsupītes dziļā grava. Pils vairākkārt cieta karu laikā, un pēc Ziemeļu kara Krievijas armijas uzbrukuma 1702. gadā tā pārvērtās par drupām.

Projekts ar jaunbūvi ne tikai paplašina muzeja funkcionālās iespējas, bet arī arhitektoniski pārdomāti iekļauj vides pieejamību, minimāli ietekmējot oriģinālo būvju substanci. Vides pieejamības risinājumi jaunizveidotajā būvjomā ietverti organiski, un to izmantošana lietotājam ir viegli saprotama un intuitīva. Ēka esošajā kultūrvēsturiskajā kontekstā un to papildinošie pieejamības risinājumi veido simbiozi, kļūstot par daļu no ekspozīcijas.

Pieejamības problēmas risinātas, ierīkojot plašas ieejas durvis, izveidojot bezšķēršļu pārvietošanās ceļus, iebūvējot liftu, kas nodrošina piekļuvi visiem stāviem. Valmieras pils kultūrvides centra ekspozīcijā ir ņemtas vērā dažādas uztveres spējas, piedāvājot vairākas audio ekspozīcijas un informatīvus materiālus ar palielinātu burtu izmēru cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Šie risinājumi ne tikai paplašina auditoriju, bet arī bagātina apmeklētāju pieredzi, padarot informāciju viegli pieejamu un saprotamu ikvienam.

Izvēloties slaidas tērauda kolonnas, minimālisma tīrās formas un caurskatāmus fasādes logus, jaunbūve tiek veiksmīgi saplūdināta ar Valmieras pilsdrupu teritoriju, atklājot apmeklētājiem iepriekš neredzētus skatus un ainavas. It kā ievēlot skatītāju vēsturiskajā apbūvē, apmeklētājam ir iespēja piedzīvot un izbaudīt dažādus būvperiodus un arhitektonisko stilu izpausmes. Caur stiklotajām fasādēm un logu paveras skats uz pils mūriem un pamatiem, dodot iespēju izjust dialogu starp formām un materiālu pretnostatījumu – ar mūsdienu acīm raudzīties un iepazīt pagātni.

Valmieras pils kultūrvides centrs kā dzīvotspējīgs kultūras mantojums kalpos nākamajām paaudzēm, apliecinot, ka kultūrvēsturiskām vietām ir piemērojami funkcionāli un mūsdienīgi risinājumi, kas vienlaikus arī respektē vēsturisko mantojumu. Pastāvēs, kas pārvērtīsies, – un Valmieras pils kultūrvides centrs šajā ziņā ir spilgts piemērs.

Linda Murāne

VALTENBERĢU MUIŽAS PILS

Valmieras novads, Mazsalaca, Parka iela 31

Laikā, kad tiek likvidēts arvien vairāk izglītības iestāžu, apdraudētas ir arī vēsturiskās ēkas, kuras bija mītnes daudzām vidusskolām. Valtenberģu muižas kungu māja ir piemērs, kā, īstenojot ēkas funkciju maiņu, kultūrvēsturiskas vides saglabāšanu iespējams turpināt.

Valtenberģu muižas pils ir apjomīga trīs stāvu ķieģeļu mūra ēka, kas celta 1780. gadā klasicisma stilā ar stāvu četrslīpju mansarda jumtu. Ēkā saglabājusies pagājušā gadsimta 20. gadu interjera apdare un būvdetaļas. 1905. gadā tā degusi, 1911. gadā baronu jaunā paaudze uzlikusi jaunu jumtu, bet pilnībā pils atjaunota tikai 1932. gadā, piemērojot to skolas vajadzībām. 1957. gadā mansarda stāvā tika izbūvēti jumta logi un iekārtotas klases. Izglītības iestāde pilī darbojās līdz 2014. gadam.

Valtenberģu muižas apbūves kompleksā ietilpst arī citas ēkas. Pie pils atrodas divi dažādos laikos iekopti regulāri baroka dārzi, kas tālāk pāriet 19. gadsimtā veidotā ainavu meža parkā gar Salacas krastiem.

Patlaban pils pirmajā stāvā darbojas Mazsalacas muzejs, kurā aplūkojamas vairākas kolekcijas un tematiskas izstādes. Ēkas otrajā stāvā, izmantojot deinstitutionalizācijas projekta finansējumu, darbu sākusi Latvijas Samariešu apvienība, verot durvis dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas centram "Laiva". Šī ēkas daļa pielāgota jaunai funkcijai, un tajā ierīkots pacelājs un uzbrauktuve. Telpās izvietotas atbilstošas zīmes un marķējumi – uz kāpņu margām un durvīm norādes Braila rakstā. Pils trešais un ceturtais stāvs joprojām gaida jaunu izmantojumu.

Valtenberģu muižas kungu māja ir izcils paraugs adaptīvai ēkas funkciju maiņai, vienlaikus saglabājot kultūrvēsturisku vidi. Šāda pieeja iegūst īpašu nozīmi pašreizējā sociāli ekonomiskajā kontekstā, kad tiek likvidēts arvien vairāk izglītības iestāžu. Turklāt šāda adaptācija ne tikai aizsargā kultūras mantojumu, bet arī padara to pieejamu dažādām sabiedrības grupām, kas ir īpaši svarīgi, domājot par sabiedrības integrāciju un kopienas sajūtas veidošanu.

Pils ēkas tālāka izmantošana ir vietējās pašvaldības darbības veiksmes stāsts. Valtenberģu pils joprojām tiek izmantota un ir atvērta, pielāgojot to jaunai funkcijai, tādējādi nodrošinot kultūras pieminekļa saglabāšanu un pieejamību.

Ilze Liekniņa

Attēli: S. Ziedīņa, B. Kibere

ĢIMNĀZIJA

Alūksne, Glika iela 10

Vieta, kas ne tikai saglabā kultūrvēsturisko mantojumu, bet arī veicina iekļaujošu vidi, – Alūksnes ģimnāzija.

Alūksnes novada Ernsta Glika ģimnāzijas vecā korpusa ēka ir spilgts funkcionālisma stila skolu arhitektūras paraugs reģionā, kas saglabājis savu sākotnējo plānojumu un apjoma formas. Ēkas novietojums reljefā un fasāžu efektīvā eksponēšanās pret pilsētvidi padara ģimnāziju par būtisku elementu Alūksnes ainavā. Ēku 20. gadsimta 30. gadu beigās projektējusi arhitekte Elza Meldere-Ziemele, kura tolaik bijusi viena no divām sievietēm arhitektēm Latvijā, kurai bijis savs privāts arhitektu birojs.

Laikā, kad notiek apjomīga skolu tīkla reorganizācija, samazinās izglītojamo skaits, neizbēgami tukšojot skolu ēkas, ģimnāzija Glika ielā 10 Alūksnē atdzimst. Īstenojot apjomīgu restaurāciju skolas vecajā korpusā, kas ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, uzlabota vides piekļūstamība, skolēniem ar kustību traucējumiem ir nodrošināta piekļuve visas ēkas mācību telpām. Pie ēkas dienvidu fasādes ieejas un blakus esošā stāvlaukuma ierīkots panduss, fasādē – zvana poga. Lai uzlabotu vides piekļūstamību un izpildītu drošības un sanitārās normas, ēkas vidusdaļā iebūvēts lifts un izveidota jauna kāpņu sistēma. Ierīkots pacēlājs pie kāpnēm uz sporta zāli. Rekonstruēti esošie, kā arī izbūvēti jauni sanitārie mezgli pirmajā stāvā personām ar kustību traucējumiem. Izveidota savienojoša galerija starp ģimnāzijas ēku un jauno skolas korpusu. Durvis starp korpusiem iespējams atvērt ar pogu-sensoru. 2024. gadā saņemts finansējums un sāka skolai piegulošās platības labiekārtošana un vides pieejamības elementu izveidošana, noslēdzošais visas teritorijas sakopšanas posms. Pēc šo darbu pabeigšanas ēka būs pilnvērtīgi piekļūstama personām ar funkcionāliem traucējumiem, sakoptā vide priecēs skolotājus un motivēs mācīties skolēnus.

Kvalitatīva restaurācija Alūksnes valsts ģimnāzijas vēsturiskajā ēkā veiksmīgi savienota ar mūsdienu drošības un piekļūstamības prasībām, radīta iekļaujoša vide un iespēja bērniem ar funkcionāliem traucējumiem mācīties neatrauti no pārējiem vienaudžiem, turklāt vēsturiskā vidē. Ernsta Glika Alūksnes Valsts ģimnāzijas piemērs paver iespēju jaunatnei samazināt barjeras, stereotipus un aizspriedumus par mazāk zināmo un citādo.

Baiba Ķibere

DZĪVOJAMĀ MĀJA, VĒLĀK SLIMNĪCA

Rūjiena, Valdemāra iela 26

Droša vieta attīstībai cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem – Rūjienas slimnīcas ieguldījums iekļaujošas sabiedrības attīstībā.

Celta kā dzīvojamā ēka 20. gadsimta sākumā, vēlāk šeit iekārtota slimnīca, kas pastāvējusi aptuveni 60 gadus, un sabiedrībā tieši ar šo funkciju arī saistās ēkas stāsts. Kultūras piemineklis sastāv no vairākiem savstarpēji bloķētiem būvapjomiem. Sienu plaknes rotā profilzāģējumā veidotas liektas un vertikālas nokarenas lapu vītnes, jumta profilu grezno dekoratīvi sarkano ķieģeļu dūmeņi un logu izbūves ar īpatnējas formas pārsedzēm. Ēka lieliski papildina pilsētas vēsturiskās koka apbūves ainavu.

Pēc atjaunošanas darbu pabeigšanas šeit tiek nodrošināti sociālās un rehabilitācijas aprūpes pakalpojumi, kā arī iekārtoti grupu dzīvokļi personām ar garīgās attīstības traucējumiem, kas, lai arī mazliet citā šķautnē, turpina ēkai paredzētās veselības aprūpes funkcijas nepārtrauktību. Ēkā radīta droša un kontrolēta vide pieaugušiem cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, kuri, dzīvojot grupu dzīvokļos, spēj paši parūpēties par sevi, veikt ikdienas darbus, apmaksāt rēķinus, kas sociālās aprūpes iestādēs tiek darīti pacientu vietā. Telpās tiek nodrošināti arī dienas aprūpes centra pakalpojumi, rīkotas nodarbības, pasākumi, tādā veidā izkopjot sociālās iemaņas. Ēkā nodrošināta vides pieejamība, pie ziemeļu ieejas izveidots lēzens panduss. Tā kā nav izbūvēti sliekšņi, pirmajā stāvā iespējams pārvietoties cilvēkiem ar kustību traucējumiem, ierīkots arī atbilstošs sanitārais mezgls.

Pēc bijušās slimnīcas ēkas atjaunošanas tā kļuvusi par vienu no nedaudzajām vietām reģionā, kur pieaugušiem cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem dota iespēja attīstīt spējas parūpēties par sevi pašiem. Grupu dzīvokļu un dienas centra izveide Rūjienā ir nozīmīgs solis tuvāk šo cilvēku integrācijai, viņu socializēšanās un patstāvības spēju attīstībā ne tikai šīs iestādes kopienā, bet arī sabiedrībā kopumā. Uz patstāvību orientēta vide, pretēji ierastajai sociālās aprūpes iestāžu iekārtai, kas ir daudz ierobežojošāka, izolējošāka, klientiem sniedz plašākas iespējas doties ārpus mītnes, izmantot dažādus pakalpojumus, iepirkties, pastaigāties, ko viņi arī labprāt dara. Šo pakalpojumu nodrošināšana kultūras piemineklim vienlaikus ir devusi otro dzīvi un jēgpilnu mērķi iekļaujošas sabiedrības attīstībā.

Baiba Ķibere

Attēli: B. Ķibere

ALŪKSNES LUTERĀŅU BAZNĪCA

Alūksne, Pils iela 25

Alūksnes luterāņu baznīcas veidolā var saskatīt apgaismības laikmeta ideju ietekmi. Fokusējoties uz cilvēku pašnoteikšanās tiesībām un izglītošanu, apgaismības domātāji un darbinieki iestājās par trūkumu novēršanu sabiedrībā, par sociālo problēmu humānu risināšanu, par pilnveidošanos, kaut kā jauna, labāka radīšanu.

Gandrīz divsimt gadu Alūksnes ainava veidojusies baronu Fitinghofu darbības ietekmē un pēc viņu redzējuma. Rūpīgi izstrādātajā ainavā iekļaujas arī Alūksnes evaņģēliski luteriskā baznīca. Celtniecību ievērojamajam dižgaram un būvmeistaram Kristofam Hāberlandam uzticējās toreizējais barons Otto fon Fitinghofs. Dievnamu celts laikposmā no 1781. līdz 1788. gadam klasicisma stilā, vienlaikus saglabājot vēl atsevišķus baroka elementus, piemēram, volūtas. Tā ir viena joma mūra būve, kurai pieslēdzas pusloka apsīda austrumos un daudzpakāpju tornis rietumos.

Pasūtītāja ambīcijas un projekta autora Kristofa Hāberlanda tam laikam inovatīvais redzējums ļāvis tapt ēkai, kas iemieso klasicisma principus arhitektūrā. Lielu uzmanību pievēršot mākslinieciskajiem elementiem un harmoniskam arhitektūras formu kārtojumam, autors Latvijas teritorijā būvniecībā ienes jaunas vēsmas. Pretēji vairumam baznīcu, kurās torņa telpas ir tumšas, kāpnes stāvas, šauras un neērtas, uz Alūksnes evaņģēliski luteriskās baznīcas torni ved plašas koka kāpnes ar margām. Sākot no otrā stāva torņa telpas, kāpnes veidotas apaļas, līdz ar to arī priedes koka kāpņu laidī ir liektas formas. Pēc nostāstiem, iespējams, pasūtītājs barons fon Fitinghofs jau sākotnēji kāpnes bija paredzējis izmantot, lai viņa viesi no šejienes varētu baudīt skaistās ainavas. Telpai raksturīgs plašums, gaišums, to no visām debespūsēm pa lielajiem logiem pieļaujot ar gaismu. Griestos ierīkota apaļa atvere zvanu pacelšanai, kas atvieglo smagā priekšmeta nogādāšanu zvanu torņa augšējā stāvā, rūpējoties ne tikai par vizuālu baudījumu apmeklētājiem, bet arī tehnisku risinājumu uzlabošanu. Arī draudzes telpa veidota gaiša un plaša, logus plānojot ar zemāku novietojumu, tuvāk grīdas līmenim.

Pievēršot uzmanību šādām niansēm, realizēta uz cilvēka labbūtnību un ērtībām orientēta pieeja, kas bijusi moderna un izceļama visas Latvijas kontekstā. Mūsdienīga pieeja un cieņpilna attieksme draudzei nav sveša arī tagad. Rūpējoties par piekļūstamību dievnamam, pie galvenās ieejas ierīkots panduss, paturot prātā ideju, ka vienmēr ir, kur tiekties un augt.

Baiba Ķibere

ALŪKSNES VIDUSLAIKU PILS, TEMPĻA KALNS UN SAULES TILTS

Alūksne, Pilssala un Kapsētas pussala

Tempļa kalna pilskalns un Alūksnes viduslaiku pils ir spilgtas vēsturiskas liecības par senākajām aizsardzības būvēm Latvijas teritorijā, kas apkārtnes iedzīvotājiem deva drošības sajūtu un patvēruma iespējas. Dažādos vēsturiskajos periodos veidotie nocietinājumi tika radīti ar domu par apdzīvotās vietas aizsardzību un nepieejamību. Taču mūsdienu sabiedrības interešu un dzīves kvalitātes aspektā šīs nozīmīgās kultūrvēsturiskās vietas varam uzlūkot kā labu piemēru saistībā ar vides pieejamību.

Alūksnes ezera lielākajā salā – Pilssalā jeb Marijas salā – 1342. gadā būvētā ordeņa komtura pils bija priekšpostenis Livonijas ordeņvalsts austrumu robežas sargāšanai un atbalsta punkts cīņai pret Pleskavas krievu iebrukumu. Laika gaitā pils vairākkārt cietusi kaujās un pārbūvēta. To sagrāva Ziemeļu kara sākumā 1702. gadā, krievu karaspēkam uzbrūkot no Tempļa kalna, kas atrodas uz ziemeļaustrumiem, ezera pretējā krastā. Tempļa kalns ir seno latgaļu dzīvesvieta – pilskalns ar apmetni, kas bija apdzīvots vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaikos. Savu nosaukumu kalns ieguvis no tā virsotnē 1807. gadā uzceltā Slavas tempļa – granīta rotundas, ko Alūksnes muižas īpašnieks Burhards Kristofs fon Fitinghofs lika izveidot par godu Ziemeļu kara notikumiem Alūksnē.

Domājot par tūrisma veicināšanu un vides pieejamības nodrošināšanu, 1937. gadā Alūksnes tūrisma un labierīcības komiteja sāka betona un koka konstrukcijas gaisa tilta būvniecību pār Pilskalna gravu. Pēc izsludinātā konkursa izvērtēšanas rezultātiem tiltam tika dots Saules tilta vārds, un tagad tas kļuvis par vienu no Alūksnes simboliem. Arī pēdējā desmitgadē pašvaldība daudz darījusi vides pieejamības un piekļūstamības uzlabošanā. 2015. gadā tika atklāts Tempļakalna ielas gājēju tilts, kas Pilssalu savieno ar Tempļa kalnu. Gar ezera krastu ap viduslaiku pili izbūvēta ietve, kas ļauj pilsdrupas aplūkot no dažādiem rakursiem. Iekšpagalmā novietots pils taktilais modelis. No Alūksnes pils astoņiem torņiem atjaunots 16. gadsimta otrajā pusē būvētais dienviņu tornis, kurā kopš 2022. gada apmeklētājiem atvērta ekspozīcija "Marienburgas astotais brālis" – gaismas un skaņas piedzīvojums par viduslaiku Alūksni.

Alūksnieši pamatoti lepojas ar teiksmām apvīto Alūksnes ezeru un tajā esošajām salām. Ūdens, dabas un cilvēka veidoto būvju harmonija ir pievilcīga visos gadalaikos un sagādā patiesu prieku tās baudītājiem, vienlaikus sniedzot ieskatu pilsētas vēsturiskajā attīstībā.

Sarmīte Dundure, Sandra Zirne

SLEPENAIS BUNKURS

Cēsu novads, Līgatnes pagasts, Skajupes, rehabilitācijas centrs "Līgatne"

Skajupes ir ciems ne tikai ar gleznainām Gaujas senlejas dabas ainavām, apbrīnas vērtā ir arī cilvēka pārveidotā pazeme. Te atrodas bijusi Latvijas PSR valdības patvertne, kas joprojām (iespējams...) ir Latvijā drošākā būve kodoluzbrukuma gadījumā gan apkārtnes reljefa, gan konstruktīvās uzbūves dēļ.

Kubas krīzes iespaidā pastiprinoties atomkara draudiem ar Rietumu bloka valstīm, 1968. gadā LPSR Ministru Padome iesniedza priekšlikumu Komunistiskās partijas CK birojam par objekta "4. pārvaldes pansionāts" celtniecību, un divus gadus vēlāk LPSR Aizsardzības padome iniciēja objekta projektēšanu. Faktiski "4. pārvaldes pansionāta" virszemes daļa tika izveidota kā vadošās nomenklatūras atpūtas komplekss. Paša bunkura celtniecības gaita un pat precīzs datējums joprojām ir kontroversiāls jautājums. Pirms PSRS sabrukuma par vairāk nekā 2000 kvadrātmetru plašo būvi deviņus metrus zem atpūtas kompleksa zināja tikai retais. Izņemot dažas rezerves ieejas zem pagalma un askētisku helikoptera nosēšanās laukumu, Skajupes atgādināja tādu pašu padomju ciemu kā simtiem citu.

Bunkura konstrukcija veidota tā, lai nodrošinātu aizsardzību pret gamma starojumu un pasargātu arī ķīmiskā uzbrukuma gadījumā. Nesošās konstrukcijas atbilstoši tā laika aplēsēm spētu izturēt 3–7 kilogramu triecienu uz vienu kvadrācentimetru. Artēziskais urbums nodrošinātu ūdensapgādi, 20. gadsimta 70.–80. gadiem modernākais aprīkojums ar iekārtām skābekļa izstrādei, ūdens filtrācijai, elektroenerģijas ģenerācijai radītu autonomu vidi ilgstošai LPSR Ministru Padomes, LKP CK vadības, LPSR Valsts plāna vadības izvietojšanai (apmēram 250 cilvēku). Vienlaikus aizsardzību pret tiešu lādiņa trāpījumu un radiācijas starojuma izplatību veidotu arī apkārtējais reljefs, ko ieskauj blīvs gravu tīklojums, kas mijas ar pauguraini. Bunkurs savu funkciju pēc LKP CK pirmā sekretāra Borisa Pugo ierosinātā "ģenerālmēģinājuma" pildījis tikai vienreiz.

Pazemes kompleksa uzturēšanu nodrošināja specializēts personāls apmēram 20 cilvēku sastāvā. Mūsdienās virszemes daļā darbojas Līgatnes Rehabilitācijas centrs, savukārt bunkurs joprojām tiek uzturēts, saglabājot sabiedrībai pieejamu, autentisku un unikālu tūrisma objektu ar daudzveidīgām aktivitātēm.

Patvertne ir ne tikai inženiertehniski iespaidīga, bet arī simboliski svarīga, atgādinot, ka drošība nav pašsaprotama vērtība, bet gan sabiedrības saliedētības, uzpurēšanās, pašaieliedzības un koordinētas mērķtiecības rezultāts, ko stiprināt ir ikviena pienākums.

Jorens Plūksnis

VALMIERAS SVĒTĀ SĪMAŅA LUTERĀŅU BAZNĪCA

Valmiera, Bruņinieku iela 2

Valmieras Svētā Sīmaņa evaņģēliski luteriskā baznīca, kas atrodas pilsētas vēsturiskajā centrā, ir izcils piemērs tam, kā vēsturiskās būves var pielāgot mūsdienu prasībām, vienlaikus veicinot iekļaujošas vides attīstību.

Dievnams celts 1283. gadā un ir viena no retajām maz pārveidotajām ēkām Latvijā ar labi saglabātu viduslaiku un agrā jaunā laika telpisko struktūru un vēsturisko iekārtu. Reģiona kontekstā unikālā baznīca sniedz priekšstatu par Latvijas reliģisko un kultūras mantojumu.

Rūpējoties par kultūrvēsturiskā pieminekļa autentiskuma saglabāšanu un tā pieejamības nodrošināšanu plašākai sabiedrībai, pēdējo gadu laikā ir veikti nozīmīgi atjaunošanas un labiekārtošanas darbi. Efektīvus risinājumus, kā nodrošināt piekļuvi kultūrvēsturiskajiem objektiem sarežģītos apstākļos, piedāvā mūsdienās digitālās tehnoloģijas. Viens no šādiem risinājumiem ir virtuālā tūre, kas tiek piedāvāta Valmieras Svētā Sīmaņa baznīcā. Modernais risinājums ļauj interesentiem un cilvēkiem ar kustību traucējumiem apskatīt pilsētu no baznīcas torņa, izbaudot kultūrvēsturisko vidi attālināti. Nodrošinot piekļuvi baznīcas tornim virtuālā veidā, netiek veikti pārveidojumi autentiskajā vidē, vienlaikus sniedzot iespēju plašākam cilvēku lokam nelaist garām pieredzi, kas citādi tiktu sniegta tikai tiem, kas spējīgi uzkāpt tornī. Neapdraudot vēsturiskās substances autentiskumu, šāda pieeja arī pārvalda apmeklētāju plūsmu, tādējādi potenciāli mazinot antropoloģisko nolietojumu, ko rada intensīva cilvēku klātbūtne. Daudzi vēsturiskie objekti pasaulē cieš no pārmērīgas apmeklētāju plūsmas, kas bojā konstrukcijas un izraisa materiālu eroziju. Valmieras Svētā Sīmaņa baznīcas virtuālā tūre palīdz samazināt šos nolietojuma riskus, vienlaikus saglabājot pieejamību un izglītojošo vērtību.

Valmieras Svētā Sīmaņa baznīcas piemērs skaidri demonstrē, kā digitālās tehnoloģijas var efektīvi izmantot, lai saglabātu un popularizētu kultūrvēsturiskos objektus. Virtuālās tūres un citi digitālie risinājumi piedāvā ilgtspējīgus un pieejamus veidus, kā nodrošināt piekļuvi kultūras mantojumam un veicināt izglītību, vienlaikus samazinot fizisko nolietojumu. Domājot mūsdienīgi, tiek nodrošināta kultūrvēsturisko objektu saglabāšana nākamajām paaudzēm, nepasliktinot to saglabātības stāvokli.

Linda Murāne

Attēli: S. Ziedīņa, L. Murāne

LATVIJAS ARMIJAS LITENES VASARAS NOMETNES VIETA

Gulbenes novads, Litenes pagasts, Sitas sils

Latvijas armijas vasaras nometnes vieta Litenē ir skaudra saglabājusies liecība par padomju režīma īstenoto politiku okupētajās teritorijās un, atceroties 1941. gada vasaras traģiskos notikumus, atgādinājums neaizmirst un stiprināt valsts drošību. Viens no tās balstiem ir Nacionālie bruņotie spēki. Ar vadmotīvu "Gods kalpot Latvijai!" Latvijas Nacionālie bruņotie spēki sargā ģimēni, tautu un valsti.

1935. gadā Sitas silā pie Litenes sāka veidot vasaras nometņu kompleksu Latvijas armijas Latgales divīzijai. Tajā vairāki tūkstoši karavīru vasaras periodā apguva kaujas taktikas iemaņas un šaušanas māku, iepazinās ar karaspēka lauka apmetnes dzīvi, norūdiņās fiziski un garīgi. Tika ierīkota karavīru pilsētiņa un šaušanas poligons. Sākumā karavīri dzīvoja teltīs, vēlāk tika izbūvētas baraku tipa koka celtnes – kazarmas uz betona pāļu pamatiem. Karavīru vajadzībām tika uzceltas arī virtuves, štābs, klubs ar elektrību, tualetes, pirts, maizes ceptuves un noliktavas, pagrabi, garāžas, ieroču, veļas un apavu labošanas darbnīcas.

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā Latvijas bruņotos spēkus pārdēvēja par LPSRTautas armiju un 10. jūlijā iekļāva Sarkanās armijas 24. teritoriālajā strēlnieku korpusā. Jau ar pirmajām okupācijas dienām sākās represijas arī armijā. 1941. gada 14. jūnija rītā lekšlietu tautas komisariāta karaspēks Litenes poligonā aplenca un atbruņoja tur esošos virsniekus un kareivjus. Visus, kas izrādīja pretestību, nošāva, pārējos deportēja uz Krieviju. No bijušās nometnes vietas mežā ir saglabājušies baraku pāļi, blindāžu vietas un tranšejas. Vienīgā no nometnes laikiem saglabājusies vēsturiskā ēka ir pārtikas noliktava. Nolūkā veicināt sabiedrības izglītošanu nometnes teritorija šobrīd ir labiekārtota un atvērta apmeklētājiem. Tajā izvietoti informācijas stendi, pieejama skatu platforma, kuras mastā plīvo Latvijas karogs, iekārtota ugunsкура vieta, novietoti soli. Ik gadu 14. jūnijā šeit notiek tematiski pasākumi, lai godinātu padomju represijās cietušos un nogalinātos karavīrus.

Traģiskie notikumi Litenes nometnē ir atgādinājums, ka valsts var pastāvēt tikai tad, ja tās iedzīvotāji vajadzības gadījumā ir gatavi cīnīties un to aizstāvēt. Sabiedrības izpratne par Sitas silā notikušo traģēdiju pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos ir īpaši aktuāla.

Sarmīte Dundure, Sandra Zirne

Attēli: S. Dundure

ALŪKSNES DZELZCEĻA STACIJAS BAGĀŽAS ŠĶŪNIS

Alūksne, Jāņkalna iela 52

Ar vairākām prestižām pašmāju un starptautiskām balvām apbalvotais Alūksnes dzelzceļa stacijas bagāžas šķūnis ir piemērs, kā no pamestas un šķietami nevajadzīgas ēkas iespējams izveidot tūrisma objektu, sniedzot iespēju doties aizraujošā ceļojumā pa Bānīša zemi dažādām sabiedrības grupām. Tas ir kā pierādījums kvalitatīvas arhitektūras risinājumu nepieciešamībai ikdienā, kas uzlabo vidi un dara to ērtu lietotājam.

Pirms vairāk nekā 100 gadiem celtais bagāžas šķūnis ilgu gadu stāvēja neizmantots un bija kritiskā stāvoklī. Šķīta, ka vieglāk to nojaukt nekā atjaunot. Tomēr 2018. gadā Alūksnes novada pašvaldība, izmantojot Eiropas Savienības ERAF finansējumu, īstenoja projektu "Gaismas ceļš cauri gadsimtiem" un atjaunoja vēsturisko bagāžas šķūni. Lai radītu mūsdienu prasībām atbilstošu telpu, vēsturiskajai ēkai uz ārpusi izveidots jauns dublējošs karkass. Šāda pieeja nodrošināja būves energoefektivitāti, vienlaikus ļaujot eksponēt oriģinālās konstrukcijas un šķūņa apšuvumu. Ēka padarīta pieejama cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, labiekārtota piegulošā teritorija, atjaunots perons. Šķūņa pārbūve ir nozīmīgs notikums Gulbenes–Alūksnes šaursliežu dzelzceļa līnijas kultūrvēsturiskā un industriālā mantojuma saglabāšanā.

Ēkas iekšējā ierīkota laikmetīga multimedāla ekspozīcija "Alūksnes Bānīša stacija", kas veltīta Gulbenes–Alūksnes šaursliežu dzelzceļa līnijai. Ekspozīcijā stilizētos desmit logos garām slīd vietējā ainava, gluži kā braucot vilciena vagonā. Dodoties virtuālajā ceļojumā, iespējams noklausīties stāstus, ko vēsta cilvēki, kas kādreiz braukuši, brauc vai brauks ar Bānīti. Apskatāmi ar dzelzceļa attīstību saistīti priekšmeti, grīdas vitrīna ar četrus veidus sliežu platumiem. Digitāli ikviens var iejusties vilciena mašīnistā lomā un piedzīvot sajūtas, kādas rodas, esot pie lokomotīves stūres vilciena sastāva priekšgalā. Ekspozīcijas stāsti ir balstīti gan cilvēku personīgajās atmiņās par vietu, gan informācijā par dzelzceļu un tā vēsturisko attīstību tehniskajā aspektā.

Kādreizējais dzelzceļa pasažieru bagāžas šķūnis nav zaudējis savu sākotnējo funkciju, vienīgi taustāmā bagāža – dažādas lietas un saiņi – ir transformējusies informācijas bagāžā par Baltijas valstīs vienīgo ikdienā kursējošo vispārējās lietošanas dzelzceļa līniju Gulbene–Alūksne. Bānīša Alūksnes stacijas apkārtnē veidojas par mūsdienīgu un modernu kvartālu, nezaudējot sākotnējo vēsturisko šarmu.

Sarmīte Dundure

Attēli: J. Dambis

RĪGA UN
JŪRMALA

BRĪVĪBAS PIEMINEKLIS

Rīga, Brīvības laukums

Nodibinot neatkarīgu Latvijas valsti, kā simbols brīvībai tika celts Brīvības piemineklis.

Doma par pieminekļa celšanu radās 1922. gadā, un konkursā par piemērotāko atzina Kārļa Zāles projektu "Mirdzi kā zvaigzne!". Celtniecības darbus sāka 1931. gadā, piemineklis tika atklāts 1935. gada 18. novembrī. Izteismīgā kompozīcija ar augsto smaili un bareljefa un skulptūru grupām izceļas pilsētvidē – Brīvības laukumā, kas pāriet Brīvības bulvārī ar liepu aleju stādījumu. Mainoties varai, padomju valsts varasvīri vairākkārt centās panākt pieminekļa nojaukšanu. Tomēr, norādot uz māksliniecisko vērtību un spējot pārliecināt, ka uz tā simbolismu var paskatīties arī no padomju valsts propagandas skatu punkta, pieminekli izdevās pasargāt no iznīcināšanas.

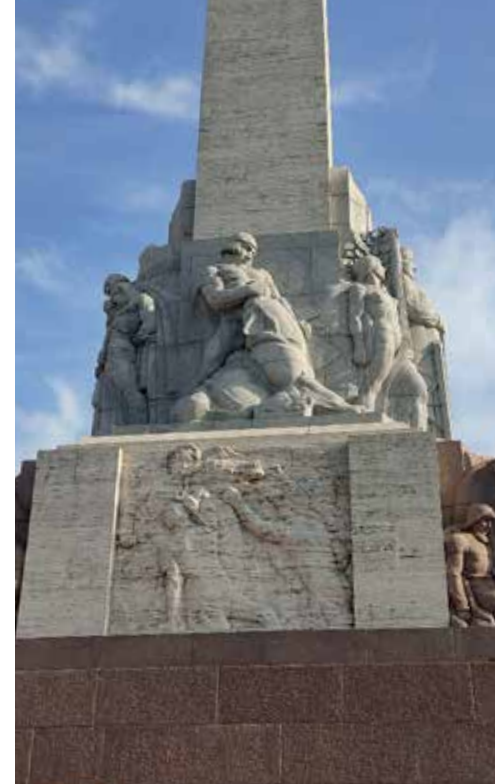
Sākoties Atmodai, Brīvības piemineklis bija galvenais simbols neatkarīgas valsts atjaunošanā. Viens no pirmajiem soļiem, lai veicinātu pieminekļa vizuālo uztveramību, bija trolejbusa vadu noņemšana un satiksmes novirzīšana no laukuma ap to, lai piemineklis atgūtu tam piederošo telpu un latviešu tautai būtu vieta, kur pulcēties valstiski nozīmīgos brīžos. 1992. gadā atjaunota godasardze, kuru okupācijas vara 1940. gadā aizliedza. Brīvības piemineklis tiek aprūpēts un apsargāts ne tikai fiziski, bet arī juridiski. 1993. gada 2. februārī pieņemts Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums "Par Brīvības pieminekli un Rīgas Brāļu kapiem", kas, uzsverot to izcilo kultūrvēsturisko vērtību, nosaka izveidot uzturēšanas nosacījumus. 2020. gadā izsludināts Brīvības pieminekļa un Rīgas Brāļu kapu likums, kurā noteikts, ka Brīvības piemineklis ir valsts neatkarības drošības simbols. Likuma mērķis ir nodrošināt Brīvības pieminekļa un Rīgas Brāļu kapu kā Latvijas nacionālās neatkarības izcīnīšanas, valstiskās identitātes un nacionālās pašapziņas simbolu un Latvijas tautas svētvietu saglabāšanu un tām atbilstošas cieņas izrādīšanu, kā arī teritorijas uzturēšanas, izmantošanas un finansēšanas kārtību un uzvedības noteikumus attiecīgajās teritorijās.

Brīvības piemineklis ir brīvi pieejams sabiedrībai, taču ne visām sabiedrības grupām. Domājot, kā padarīt Latvijas brīvības simbolu pieejamu sabiedrības daļai ar redzes traucējumiem, tika izveidots neliels taktilais modelis Brīvības laukuma malā, ļaujot samazinātā mērogā nojust tā izskatu un Braila rakstā izlasīt aprakstu.

Brīvības piemineklis veido asociācijas ar Latvijas brīvību, un tā nozīmi Latvijas valsts izveidošanā ir jāturpina nodot no paaudzes paaudzē, veicinot atpazīstamību visā pasaulē.

Ieva Marta

Attēli: I. Marta

CENTRĀLTIRGUS PAVILJONU APBŪVES ANSAMBLIS

Rīga, Centrāltirgus iela 1, 3k–1/4

Sākotnēji militārai funkcijai paredzētajā būvē izvietotais Rīgas Centrāltirgus mūsdienās kļuvis par dzīvīgu mijiedarbes vietu – ar aktīvas tirdzniecības pieejamību Rīgas pašā sirdī saistot gan vietējos iedzīvotājus ikdienas gaitās, gan pilsētas viesus. Tirgus paviljonu siluets kļuvis par neatņemamu Rīgas panorāmas sastāvdaļu, kaut sākotnēji bijis saistīts ar citu vietu un kontekstu.

Lēmums par tirgus iekārtošanu Rīgas domē pieņemts 1922. gada 28. decembrī. Tābrīža pilsētas arhitekta Pāvila Dreijmaņa (1895–1953) vadībā Tirgus jaunbūves birojā realizēts tā pašreizējais projekts – no valdības atpirktie vācu armijas Vaiņodes cepelīnu angāri ar metāla lokveidu kopņu konstrukcijām izmantoti tirgus paviljonu iekārtošanai. Angāri jaunajai lietojuma formai pielāgoti gan funkcionāli, ņemot vērā, piemēram, sanitāro prasību specifiku, gan estētiski – arhitektūras formām, jo īpaši tirgus daļējas pārkārtošanas darbos 30. gados, iemantojot jūgendstila un *Art Deco*, kā arī neoklasicisma iezīmes.

Vēsturisko ēku funkcijas maiņa laika gaitā nav nekas neierasts. Citviet Eiropā plaši izplatīta un labi pazīstama ir prakse, piemēram, kādreizējās dzelzceļa stacijas ar tām raksturīgo, nereti pat gana specifisko arhitektūru pielāgot mākslas muzeju funkcijai. Šādu pieeju uzskatāmi demonstrē gan Orsē muzejs Parīzē vai laikmetīgajai mākslai veltītais *Hamburger Bahnhof* Berlīnē un citi ārvalstu piemēri, gan Latvijas kultūrtelpas analogi, kā Dubultu stacijā iekārtotā izstāžu zāle. Militāru objektu pārveide sabiedriskas funkcijas pildošās būvēs gan kopumā ir mazāk izplatīta, tādējādi ļaujot Rīgas Centrāltirgu uzskatīt par arī Eiropas mērogā unikālu vēsturiskās arhitektūras pielāgošanās spējas precedentu. Vienlaikus vērā ņemams ir fakts, ka tirgus, kas izbūves laikā atzīts par modernāko Eiropā, turpina piesaistīt apmeklētājus – tirdzniecības un arhitektūras interesentus – vēl arvien. Vietas aktualitāte gan saistāma ar veiksmīgo novietojumu dzelzceļa stacijas, pilsētas centra un kādreizējās Daugavas pietātnes tiešā tuvumā, gan balstīta kādreizējo angāru monumentālo formu saspēlē ar pārdomātiem, arī pašreizējam kontekstam piemērotiem dizaina risinājumiem.

Tirgus visos laikos ir bijusi ne vien iepirkšanās, bet arī satikšanās vieta. Rīgas Centrāltirgū tirgotājs satiekas ar pircēju, bet vēsturiskais – ar mūsdienīgo, pierādot veiksmīgu arhitektūras *otrās dzīves* jeb pēctecības formu, kurai līdzīgu risinājumu meklējumi būtu atbalstāmi arī tagadējā arhitektūrā.

Elīza Brice

Attēli: G. Eihe

TAUTAS NAMS

Rīga, Bruņinieku iela 29/31

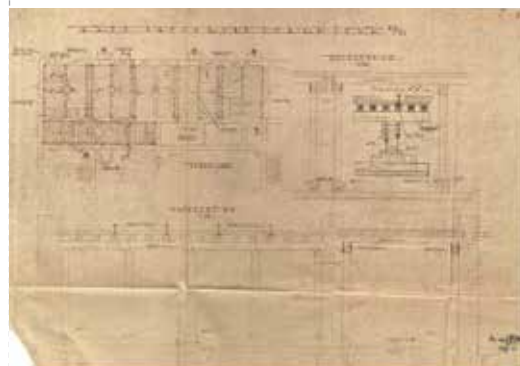
Pirmais pasaules karš pārsteidza ar savu nežēlību – karā pirmo reizi tika veikti indīgu gāzu uzbrukumi, radot nepieciešamību pēc jauna veida patvērumiem.

Domājot par civiliedzīvotāju drošību, ēkās nereti izbūvēja drošas patvertnes, tomēr aizsardzībai pret indīgu gāzu uzbrukumiem nepietiek ar labiekārtotu pagrabu vien. 1929. gadā pēc Latvijas sociāldemokrātu ierosinājuma izveidoja Tautas biedrību, kura sadarbībā ar dažādām nevalstiskām organizācijām Bruņinieku un Tērbatas ielas stūrī uzcēla plašu ēku – Tautas namu. Pēc arhitekta Alfrēda Karra projekta celto namu sāka apdzīvot jau 1930. gadā. Pirmajā stāvā ierīkoja restorānu, augstākos stāvus aizņēma dažādas nevalstiskās organizācijas un biedrības, tostarp arodbiedrības, pagraba telpās jau sākotnēji ieplānoja ierīkot gāzu patvertni, kur nepieciešamības gadījumā varētu izmitināties lielāks iedzīvotāju skaits. Ēkas projekts gan netika realizēts pilnībā, piemēram, tornīša risinājums neatbilst sākotnējiem projektiem, tāpat pilsētas būvvaldē tika iesniegti atšķirīgu fasāžu apjoma risinājumi. Taču, neraugoties uz izmaiņām, ēka ir spilgts funkcionālisma piemērs. Turpmākajos gados veiktas nelielas iekštelpu pārbūves un piebūves. 1937. gadā “Valdības Vēstnesis” publicēja “Instrukciju patvertņu ierīkošanai dzīvojamā ēku aizsardzībai pret uzbrukumiem no gaisa”, ieviešot stingrākus regulējumus aizsardzības veicināšanai. Arhīva materiālos saglabājies 1938. gada Pasīvās gaisa aizsardzības skolas inženiera slēdziens, kas norāda uz būtiskiem patvertnes trūkumiem saistībā ar drošību un lūdz tos izlabot. Patvertnei tika izbūvētas gan gāzu slūžas, gan filtru telpas, un tika lietoti dažādi izolācijas materiāli, kas atšķir to no bumbu patvertnes, kur uzsvars tiek likts uz konstrukcijas izturību. 1942. gadā patvertnes telpas padarītas vēl drošākas pret gāzu uzbrukumiem. Dokumentācijas izstrādē piedalījās pilsētas būvpadomnieks inženieris S. Bekers. Paralēli visā ēkā izvietoti ķīmiskie ugunsdzēsāmie aparāti, izveidoti evakuācijas plāni, no mantām atbrīvotas bēniņu telpas, lai būtu brīva piekļuve. Ēka ar augsto stūra torni nodrošināja arī teritorijas pārraudzību kara laikā. Padomju gados ēku izmantoja dažādas strādnieku arodbiedrības, patvertne tika saglabāta.

Mūsdienās telpās vairs nav saglabājušās liecības par drošu patvertni, tomēr Tautas nama projekts ir labs paraugs, kā par civiliedzīvotāju drošību rūpējās Latvijas pirmās brīvvalsts laikā.

Ieva Marta

Attēli: I. Marta

DABAS IZGLĪTĪBAS CENTRS "MEŽA MĀJA"

Jūrmala, Ķemeri, "Meža māja"

Izveidot piekļūstamību neskartai dabai, purvam ir samērā izaicinoši. Dabas izglītības centrs "Meža māja" ne vien atrodas dabā, bet arī iekārtots kultūras pieminekļi – ēkā, kas celta atpūtai un izklaidei 1933. gadā pēc arhitekta Frīdriha Skujiņa projekta.

Ar niedru jumtu segtā ēka ar tautas celtniecībai raksturīgām detaļām ir izteikts nacionālā romantisma arhitektūras paraugs, kurā apvienotas mūra un koka konstrukcijas. Ēkā sākotnēji atradās sporta un atpūtas komplekss ar šautuvi, pingpongu, biljardu un citām spēlēm, vēlāk līdz pat Otrajam pasaules karam – restorāns "Jautrais ods". Iekļaujot objektu Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, ņemts vērā esošais interjers un saglabājamās vērtības restorāna izveides laikā, tāpēc kultūras pieminekļa nosaukums ir "Restorāns "Jautrais ods"". Pēc kara ēkā iekārtoja bērnu sanatoriju. Kad to slēdza, ņemot vērā tuvumā esošās vides bagātīgo daudzveidību, ēkā izvietoja dabas izglītības centru "Meža māja".

Lai vidi padarītu pieejamu, telpās izmantoti universālā dizaina elementi un iekārtota interaktīva ekspozīcija. Ēkā domāts arī par piekļūstamību, publiskās telpas pielāgojot cilvēkiem ar kustību traucējumiem un rīkojot dažādas aktivitātes. Lai gan ēka vairākkārt pārveidota, tā saglabājusi gana daudz vērtīgu interjera priekšmetu no restorāna un atpūtas kompleksa laikiem – krāsnis, vitrāžas un kroņlukturus. No ēkas viegli sasniedzama purva taka, kas izveidota tā, lai varētu pārvietoties ratiņkrēslā un ar bērnu ratiem. Ķemeru Nacionālā parka dabas centra rīkotie pasākumi aicina izzināt Latvijas dabu, stāsta par apkārtējo vidi un norāda uz dabas daudzveidību apkārtnē (purviem, mitrajiem mežiem un Vēršupīti) un dzīvniekiem, kas mīt tuvumā. Turpat arī sākas Ķemeru parks, pa kura takām, šķērsojot vairākus tiltiņus (divpadsmit Ķemeru tiltiņi iekļauti valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā), var nokļūt pilsētbūvniecības pieminekļa "Ķemeru kūrorts" teritorijā.

Pēdējos gados, labiekārtojot gan "Meža māju" un tās apkārtnē izveidotās dabas takas, gan Ķemeru kūrorta vietu, ir padomāts, lai tās kļūtu viegli un ērti pieejamas visiem. Par spīti 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta pirmajā desmitgadē piedzīvotajai krasai vides degradācijai un kultūrvēsturisko vērtību iznīcināšanai, Ķemeri pamazām atkal kļūst par populāru ceļotāju galamērķi. Veicot dažādus uzlabojumus un pilnveidojot vidi, tiek veicināta vietas attīstība un pieejamība, vienlaikus respektējot Ķemeru kultūrvēsturisko vidi.

Leva Marta

LATVIJAS NACIONĀLĀ MĀKSLAS MUZEJA ĒKA

Rīga, Jaņa Rozentāla laukums 1

Aktīva līdzdalība kultūras dzīvē palīdz saglabāt kultūras mantojumu un tautas tradīcijas, nododot to nākamajām paaudzēm. Pieklūstami muzeji veicina visu sabiedrības locekļu iesaisti, veido vidi, kurā ikviens var baudīt kultūras, izglītības un sociālo pieredzi vienlīdzīgi ar citiem, stiprinot muzeja kā kopienas centra lomu.

Latvijas Nacionālais mākslas muzejs ir lielākais un nozīmīgākais mākslas muzejs Latvijā. Muzeja ēka ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, kas celta laikposmā no 1903. līdz 1905. gadam pēc arhitekta Vilhelma Neimaņa projekta. Viņš bija arī muzeja pirmais direktors. Eklektisma stila celtnē ar smilšakmens kolonnām un granīta apdari, tās frontonā redzama tēlnieka Augusta Folca veidotā grieķu dieviete Atēna, gudrības iemiesojums un mākslu aizgādne.

Domās par muzeja paplašināšanu radās 1929. gadā toreizējam muzeja direktoram Vilhelmam Purvītim, tomēr tas notika 86 gadus vēlāk. 2015. gada atjaunotā un paplašinātā Latvijas Nacionālā mākslas muzeja ēka pēc pārbūves tika atvērta sabiedrībai, ļaujot novērtēt paveiktos darbus. Esplanādes parka pusē izveidota ielas līmeņa ieeja. Vēsturiskā muzeja ēka aprīkota ar liftu, pacelēju un pandusu, nodrošinot piekļuvi visiem muzeja stāviem gan cilvēkiem ar kustību ierobežojumiem, gan apmeklētājiem ar bērnu ratiņiem. Izveidota arī vienota navigācijas sistēma, kas papildināta ar taktīlo informāciju, veicinot apmeklētāju spēju pārvietoties pa muzeja telpām patstāvīgi. Muzeja telpās atļauti servisa suņi, kuri cilvēkiem ar veselības traucējumiem muzeja apmeklējumu padara drošu, kā arī sniedz emocionālu atbalstu un palīdz samazināt trauksmi, kas var rasties ļaūžu pārpildītā vai nepazīstamā vidē. Pieejamības un pieklūstamības jautājumi bieži veicina arī inovatīvus risinājumus informācijas pasniegšanā, kas uzlabo vispārējo muzeja pieredzi. Muzeja mobilajā lietotnē esošie ceļveži ir veiksmīgs piemērs, kā izmantot digitālās iespējas, lai palīdzētu apmeklētājiem iepazīt muzeja ēku, uzsvērtu restaurācijas lomu mākslas muzeja darbībā un, saprotams, gūtu plašāku informāciju par pastāvīgo ekspozīciju un aktuālajām izstādēm pieejamā formātā. Regulāri piedāvātās ekskursijas, sarunas un lekcijas atdzīvina vēsturi un kultūru, iesaista plašāku auditoriju, veicinot viedokļu apmaiņu un līdzdalību.

Muzejiem ir pienākums kalpot visai sabiedrībai. Pieejamības nodrošināšana ir mūsu morālā apņemšanās sniegt vienlīdzīgu piekļuvi kultūras mantojuma objektiem, tā veicina izpratni un empātiju sabiedrībā.

Inga Ēķe

Attēli: R. Atraste, J. Dambis

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

Rīga, Mūkusalas iela 3

Latvijas Nacionālā bibliotēka 2023. gadā kļuva par jaunāko kultūras pieminekli Latvijā un pasaulē. Ēka uzbūvēta 2014. gadā ar ideju par atvērtību un kalpošanu sabiedrībai, ietverot koptēlā nācijai svarīgus simbolus un metaforas. Nacionālā bibliotēka ir arī Latvijas drošības garants, glabājot un attīstot plaša spektra iespieddarbu krājumu, kas ir vitāli svarīga daļa no tautas atmiņas un identitātes.

Bibliotēkas ēka ir viens no izcilākajiem arhitekta Gunāra Birkerta darbiem, starptautiski atzīts ekspresīvā modernisma arhitektūras meistardarbs. Tā vēsta par Latvijas kultūru pasaulē un ir viena no lielākajām kultūras būvēm Ziemeļeiropā 21. gadsimtā.

Nacionālā bibliotēka kalpo nācijai, sekmējot gudras, izglītotas un konkurētspējīgas sabiedrības attīstību. Bibliotēkas viesi ir gaidīti 23 lasītavās, dodot iespēju izmantot plašu brīvpieejas fondu un specializētās krātuves. Ēka iekārtota, respektējot cilvēkus ar īpašām vajadzībām. Galvenajai ieejai izveidota piebrauktuve, ieejas durvis iespējams izmantot režīmā, kas paredzēts cilvēkiem ar kustību traucējumiem, visām ēkas publiskajām zonām iespējams piekļūt ar liftu vai pacelāju. Bibliotēkā arī iekārtotas īpašas darba vietas lasītājiem ar redzes traucējumiem. Tās aprīkotas ar elektroniskajām lupām teksta un attēlu palielināšanai, Braila rakstāmmašīnu-printeri, speciālām ekrānu un tekstu lasošām programmām. Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem ir iespēja izmantot bibliotēkas Konferenču centru, kas aprīkots ar akustisko cilpu, ļaujot cilvēkiem ar dzirdes aparātu saklausīt skaņu tieši no mikrofona bez trokšņu fona. Arī bibliotēkas digitālie resursi veidoti, domājot par pieejamību. Ēka būvēta, lai bibliotēkas vērtīgais krājums atrastos drošībā. Riski apzināti jau būvniecības laikā, testējot Rīgas HES pārrāvuma risku un iespējamo ēkas applūšanu, tāpēc krātuves izbūvētas, sākot no ēkas otrā stāva. Īpaši domāts arī par ugunsdrošību. Bibliotēkas Krājuma saglabāšanas centrs darbojas jau 35 gadus, un tā pamatfunkcijas ir krājuma atjaunošana, konservācija un bibliotēkas materiālu restaurācija.

Nacionālā bibliotēka ir īpaša kultūrvietā – droša un plašai publikai pieejama nacionālas nozīmes kultūras, zinātnes, nācijas atmiņas un izglītības institūcija, kas iemājojusi arhitekta Gunāra Birkerta radītā, telpiski unikālā un Latvijai simboliskā būvē. Gaismas pils ir nācijas stūrakmens ar kultūras pieminekļa statusu.

*Katrīna Kukaine, Jānis Dripe
Latvijas Nacionālā bibliotēka*

Attēli: J. Dripe, J. Sturmanis

KULTŪRAS UN IZGLĪTĪBAS MANTOJUMS LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ

Rīga, Raiņa bulvāris 19

Valsts drošības pamatu veido ne tikai tās militārais potenciāls, bet arī tautas izglītība. Lai arī augstākā izglītība mūsdienās ir pašsaprotama, tās pieejamība Latvijas vēsturē ir salīdzinoši nesena. Viens no tās simboliem Rīgas pilsētvidē ir Latvijas Universitātes (LU) galvenā ēka.

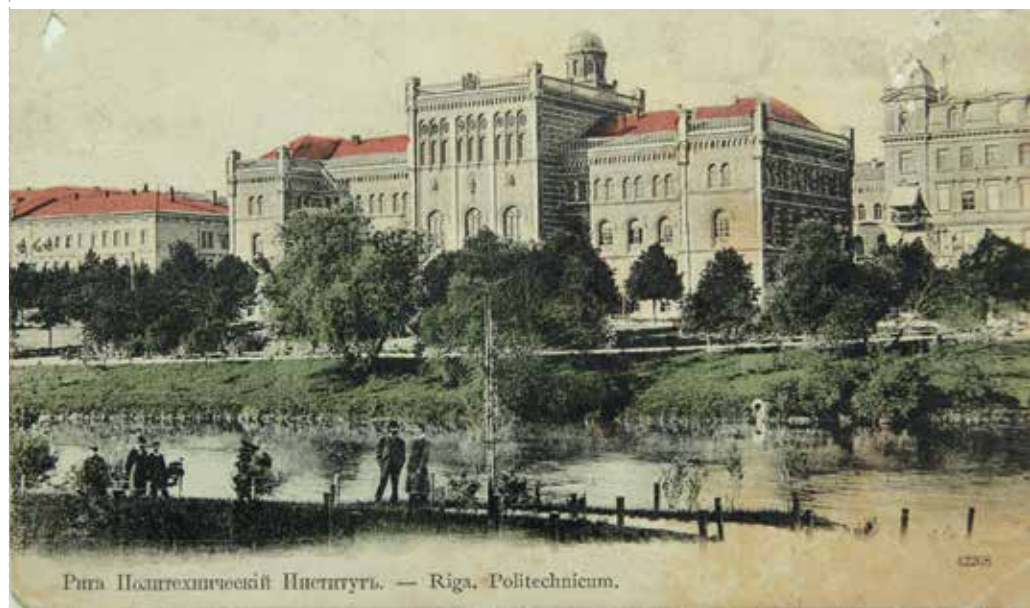
19. gadsimta sākumā, kad pieauga latviešu inteliģences slānis un Rīga bija kļuvusi par vienu no Krievijas impērijas ekonomiskajiem centriem, laikmetam raksturīgajā metropoles tēlā trūka augstskolas. Lai to mainītu, 1862. gadā tika dibināts Rīgas Politehnikums (no 1896. gada – Rīgas Politehniskais institūts), kas sākotnēji atradās aizdotās telpās. Rīgas Politehnikuma ēkas pirmsākumi saistāmi ar Rīgas pilsētas plānojuma attīstību 19. gadsimtā, kad pēc Rīgas aizsargmūru nojaukšanas un aizsardzībai izmantotās pilsētas daļas atdošanas sabiedrībai radās vieta parkiem un jaunām, reprezentatīvām ēkām. Tādā veidā Rīgas aizsardzība attīstījās no fiziskās drošības uz garīgo. Augstskolai atvēlēja vietu līdzās kādreizējam pilsētas aizsarggrāvim, un 1866. gadā pēcarhitekta Gustava Hilbiga projekta sāka celt Rīgas Politehnikuma ēku. Laika gaitā celtnē notikušas vairākas pārbūves, pielāgojot to laikmetīgam mācību procesam. Visapjomīgākā pārbūve notika starpkaru periodā, kad iekšpagalms izbūvēts par nozīmīgu reprezentatīvo telpu – Lielo aulu.

Ar pieejamību un drošību ēkas funkcijas saistītas jau vēsturiski. Līdz tam jaunieši bija spiesti akadēmiskās zināšanas apgūt ārzemēs, taču ar Rīgas Politehnikuma dibināšanu tās kļuva pieejamas plašai sabiedrības daļai. To apliecina Rīgas Politehnikumā studējošie igauņi, lietuvieši, krievi, vācieši, ebreji, poļi, latvieši un citu tautību pārstāvji. Liecības par multinacionālo studentu klātbūtni joprojām saglabājušās studējošo disciplinēšanas vietā – studentu karcerī, kur sodītie aprakstīja sienas, bieži norādot savu nacionālo piederību. Ēka pildīja arī ar izglītību nesaistītas funkcijas – LU Astronomiskās observatorijas pulksteņu istabā Laika dienests pēc astronomiskajiem novērojumiem sinhronizēja laiku dažādiem Rīgas pulksteņiem, tā gādājot par precīzām laika norādēm pilsētā.

LU galvenā ēka ir bagāta ar arhitektūras, mākslas un vēstures pieminekļiem, tā glabā arī izglītības vēstures mantojumu. Unikālo izglītības vēstures vērtību pārvaldību, izpēti un aizsardzību veic LU Muzejs. Ēka reprezentē zināšanu pieejamību ne tikai latviešiem, bet arī citām tautām, kā arī simbolizē Rīgas attīstību no pilsētas, kas ieslēgta biezos mūros, uz metropoli, kas ir valsts izglītības un zinātnes centrs.

Kaspars Markus Molls

Attēli: T. Grimbērgs, K. M. Molls, G. Eihe

JAUNĀ LATVIEŠU TEĀTRA, JAUNĀ RĪGAS TEĀTRA UN DAILES TEĀTRA DARBĪBAS VIETA

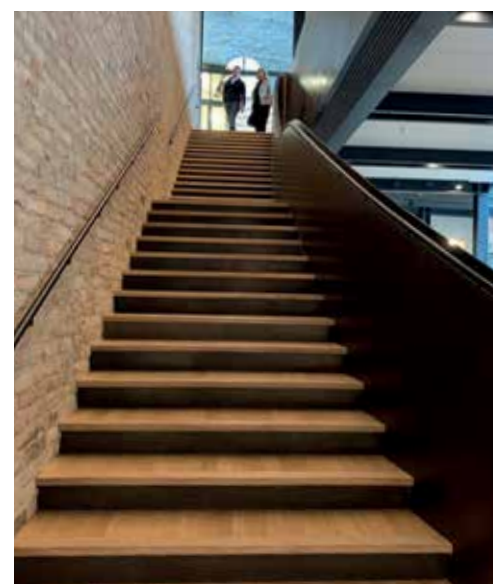
Rīga, Lāčplēša iela 25

Jaunais Rīgas teātris ir ieguvis otro elpu un modernā veidolā atvēris durvis vēl plašākam apmeklētāju lokam.

Vēsturiskā teātra ēka 1901. gadā celta kā Latviešu amatnieku biedrības nams, bet jau no 1908. līdz 1915. gadam namā darbojās Jaunais Rīgas teātris. 1911. gada 26. janvārī teātrī notika pirmais Raiņa lugas "Uguns un nakts" uzvedums, kam par godu savu nosaukumu ieguva Lāčplēša iela. Teātra kvartālā ietilpst arī agrākā vara kaltuves ēka pagalmā, kas celta 1883. gadā.

Ne bez grūtībām teātra kvartāls laikposmā no 2017. līdz 2024. gadam ieguva savu jauno veidolu. Veikta vēsturiskās ēkas fasādes atjaunošana un būves rekonstrukcija, uzstādīti gan jauni, gan restaurēti sākotnējie logi. Interjerā, respektējot vēsturisko būvsubstanci un apdari, veikti apdares atjaunošanas darbi. Restaurētas ieejas durvis pret Lāčplēša ielu un vējtvera durvis, kas pārvietotas un uzstādītas vestibilā. Veicot būvdarbus, tika demontētas oriģinālās flīzes, parkets un ķieģeļi, ko darbu procesā uzstādīja atpakaļ to sākotnējā atrašanās vietā vai izmantoja jauno būvapjomu veidošanā. Teātra kvartāla pagalmā uzbūvēts jauns ieejas apjoms ar stiklotu fasādi pret pagalmu, no jauna uzbūvēts zālēm paredzēts apjoms. Agrāko vara kaltuves ēku bija nepieciešams nojaukt tās sliktā tehniskā stāvokļa dēļ, un tās vietā no atgūtajiem materiāliem uzcelta ēkas kopija, respektējot sākotnējo būvapjomu un izmantojot vēsturiskos ķieģeļus. Atvieglotai piekļuvei galvenā ieeja teātrī risināta zemes līmenī, veidojot minimālu slīpumu jau paša pagalma segumā, kas vienmērīgi pāriet ieejas vestibila zonā. Teātrī pieejams lifts ar priekšlaukumu atvieglotai piekļuvei cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Lifts savieno visu līmeņu vestibilus un piekļuves skatītāju zālēm, kurās arī paredzētas vietas skatītājiem ar kustību traucējumiem. Vēsturiskās ēkas būvapjomā abos vestibilu stāvos pieejamas pārdomāti risinātas tualetes cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Teātra apmeklējuma laikā skatītājiem un viņu bērniem būs lielākas iespējas atpūtai un izrāžu baudīšanai, jo bērniem būs izklaidei un atpūtai speciāli paredzētas telpas.

Jaunais Rīgas teātris ir kļuvis piekļūstams vēl plašākam apmeklētāju lokam. Ir nodrošināta piekļuve cilvēku grupām, kurām teātra apmeklējums fizisku traucējumu dēļ līdz šim bijis ierobežots, tādējādi parādot cieņu pret cilvēku praktiskajām vajadzībām, ar saglabātu vēsturisko ēkas patinu un būvsubstanci vienlaikus nezaudējot arī agrāko mājīguma sajūtu.

RĪGAS PILS

Rīga, Pils laukums 3

15. gadsimtā celtā Rīgas pils, kas ir Latvijas Valsts prezidenta oficiālā rezidence un atkal kļūst par Latvijas Nacionālā vēstures muzeja mājvietu, ir ne tikai viena no izcilākajām un senākajām Latvijas kultūras vērtībām, bet arī zīmīgs piemērs, kurā savijas vēstures, kultūras mantojuma aizsardzības un vides pieejamības jautājumu aspekti.

Kastelas daļā, kurā izvietots muzejs un kura līdz šim nav bijusi pieejama cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, pēdējos gados veikti vērienīgi restaurācijas un renovācijas darbi, kas vērsti ne tikai uz vēsturiskās arhitektūras saglabāšanu, bet arī uz pielāgošanu mūsdienu vides pieejamības standartiem. Neraugoties uz Rīgas pils senatnīgumu un tās kultūrvēsturisko statusu, ēkā ir rasti risinājumi, kā nodrošināt iespējami kvalitatīvāku piekļuvi ikvienam apmeklētājam, tostarp cilvēkiem ar bērnu ratiņiem un personām ar funkcionāliem traucējumiem. Padarot kultūras mantojumu pieejamu ikvienam, tiek arī veidota sabiedrības izpratne par vides pieejamības jautājumiem un iekļaujošu sabiedrību. Rīgas pils vēsturiskajās telpās veiksmīgi integrēti un izbūvēti lifti, kas nodrošina piekļuvi visiem stāviem, pielāgotas labierīcības, uzstādīti pandusi un speciālie pacelāji gan ārtelpās, gan iekštelpās, izveidotas taktilās virsmas grīdas segumos un uz kāpņu margu roku balstiem, nodrošināta piekļūšana ēkai un iekšpagalmam. Turpmāko pils atjaunošanas darbu gaitā ārtelpā, kur paredzēta kustība ar ratiņkrēslu un ratiņiem, plānots iekļaut speciāli tam pielāgotu apaļbruģa segumu, nodrošinot ērtu piekļuvi iekšpagalmam un Horna bastiona terasei. Cilvēkiem ar kustību traucējumiem paredzēta piekļuve gandrīz visām ēkas publiski pieejamām telpām, kā arī darbinieku darba telpām un garderobēm. Pils atjaunošanas projekta realizācijas darbu gaitā tika pieaicināti vides pieejamības eksperti, lai kopīgi rastu labākos un piemērotākos risinājumus.

Rīgas pils Latvijas Valsts prezidenta oficiālās rezidences daļa ir pieejama jebkuram interesentam, iepriekš piesakoties. Paredzēts, ka pils kastelas daļa plašākai publikai būs atvērta kopš 2025. gada.

Rīgas pils ir ne tikai viens no valsts simboliem, bet arī vieta, kur vēsture satiekas ar mūsdienām, radot piemēru, kā iespējams veidot iekļaujošu nākotni, cienot pagātņi. Atrisinot vides pieejamības jautājumus, tiek apliecināts, ka kultūrai ir jābūt pieejamai dažādām cilvēku grupām, lai ikviens varētu uztvert un izzināt tās vērtību un nozīmi.

Oskars Mieriņš

RĪGAS 1. SLIMNĪCA

Rīga, Bruņinieku iela 5

Vide, kas izveidota mijiedarbībai ar cilvēku, – Rīgas 1. slimnīca. Pirms 221 gada būvētā slimnīca ir viena no senākajām Rīgas pilsētas ārstniecības iestādēm, un, lai arī tai nav atsevišķa kultūras pieminekļa statusa, objekts atrodas Rīgas vēsturiskajā centrā, un tā atjaunošanā un labiekārtošanā tiek respektēts kultūrvēsturiskais mantojums, saglabājot vēsturisko vidi.

Slimnīca dibināta 1803. gadā kā Rīgas trūcīgo slimnīca. 1873. gadā pēc Johana Daniela Felsko projekta tā pārbūvēta kā Latvijā pirmā paviljonu tipa slimnīca, savienojot korpusus ar segtām pārejām. 1902. gadā pēc Reinholda Šmēlinga projekta uzcelti vairāki brīvēstāvoši korpusi, nedaudz vēlāk pret Bruņinieku ielu – slimnīcas galvenā ēka un ambulance. Vieta joprojām pilda savu sākotnējo funkciju, un šeit sniegtie medicīnas pakalpojumi pakāpeniski kļūst pieejamāki arvien plašākai sabiedrības daļai.

Kopš 2006. gada norit slimnīcas korpusu renovācija, nomainot nokalpojušo, tomēr saglabājot vēsturisko ēku apjomus. Uz atsevišķām ēkām plānots izvietot saules baterijas, kuru saražotā elektroenerģija sniegtu ieguldījumu ilgtspējīgas vides attīstībā un arī nodrošinātu energoneatkarību šim kritiskās infrastruktūras objektam. Atjaunotajās ēkās iekārtotas mūsdienu prasībām atbilstošas nodaļu telpas, izbūvēti lifti. Tiek veikta teritorijas labiekārtošana, organizēta droša satiksme un gājēju plūsma. 2020. gadā renovētā slimnīcas korpusā darbu sāka Rehabilitācijas klinika, kur pacientiem ar kustību traucējumiem piekļūstamību nodrošina pie ēkas piebūvētais lifts un durvju ierīkošana telpu grīdu līmenī bez grūti pārvaramiem sliekšņiem. Tā kā ēku funkcija pieprasa publisku pieejamību, nākotnē arvien jātiecas, lai visā kompleksā būtu nodrošināta gan viegla, nepastarpināta piekļūšana, gan saprotama orientēšanās telpā.

Vēsturisko slimnīcas korpusu pielāgošana mūsdienu realitātei un prasībām nav viegls process, tāpēc labi, ka tas notiek pārdomāti un ar cieņu pret mūsu kopīgo mantojumu. Par tā nosargāšanu svarīgi parūpēties arī papildus, veicot ēku uzmērīšanu ar 3D lāzerskenēšanu, tā nodrošinot jauna līmeņa izpētes iespējas ar 21. gadsimta tehnoloģijām, kas arī uzlabo un atvieglo vides pieejamību.

Dace Cebule

Attēli: D. Cebule

RĪGAS CIRKS

Rīga, Merķeļa iela 4

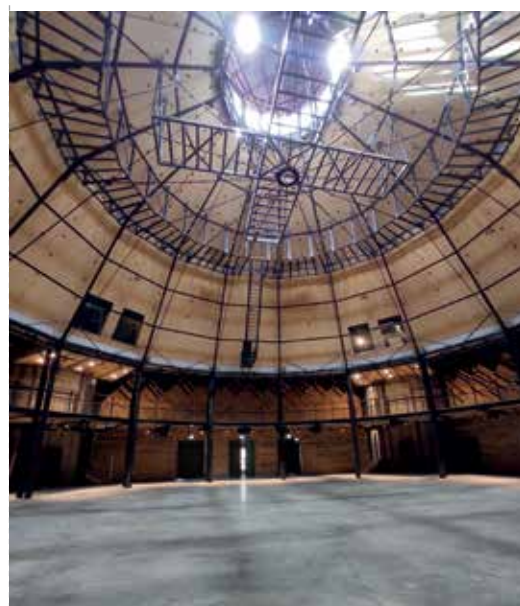
Vēsturiskās Rīgas cirka ēkas atjaunošanas un pārbūves projekts ir izcils piemērs pārdomātai darbu plānošanai ar mērķi iespējami ātrāk atjaunot ēkas pamatfunkcijas. Jau pēc projekta pirmās kārtas pabeigšanas izveidota cirka māksliniekiem droša darba vide, cirks ir atvērts apmeklētājiem, un pilsētvidē pieejama jauna telpa – labiekārtotais iekšpagalms ar plašu jauno galveno ieeju no Merķeļa ielas.

Vienīgā pastāvīgā cirka ēka Baltijā celta vairāk nekā pirms 130 gadiem pēc arhitekta Jāņa Frīdriha Baumaņa projekta, kuru pasūtīja zirgu dresētājs Alberts Salamonskis. Daudzus gadus cirka nosaukumā bija Salamonska vārds. Ēkas raksturīgo apjomu veido funkcionāli vienkāršs pamatplānojums. Simetriskās kompozīcijas centrā ir apaļā arēna, telpas stūros ir četras kāpņu telpas, Merķeļa ielas pusē ir vestibils ar ieejām, Alfrēda Kalniņa ielas pusē – mākslinieku, administrācijas un palīgtelpas. Pilsētā īpaši atpazīstams ir ēkas kupols ar laternu, kuru veido metāla sliežu konstrukcijas.

Morāli novecojusī, mākslinieku un apmeklētāju prasībām neatbilstošā un tehniski nedrošā cirka ēka pēc atjaunošanas un pārbūves ir kļuvusi par pasaulē unikālu arhitektūras, Eiropas ziemeļu un Baltijas reģionā cirka mākslai nozīmīgu infrastruktūras un Rīgas iedzīvotājiem atkal pieejamu kultūras objektu. Atbrīvojoties no degradējošiem uzslāņojumiem, atjaunots vēsturiskās Merķeļa ielas fasādes veidols. Nostiprinot fasādi, novērsts apdraudējums garāmgājējiem, patlaban tā ir iekonservēta un pārklāta ar sanācijas apmetumu, lai veiktu apdares atsāļošanu. Fasādē ir izveidota jauna plaša vārtu aila, pa kuru nonāk labiekārtotā pagalmā un tālāk ēkā. Atvērtais iekšpagalms ir pirmais posms jaunas arhitektoniski telpiskas struktūras izveidē. Projekta "Rīgas cirka vēsturiskās ēkas pārbūve" ceturtajā kārtā ir paredzēts izbūvēt pilsētnieku laipas (gājēju pasāžu), kas savienotu abas teritoriju norobežojošās ielas, atverot iekškvartālu ar trim labiekārtotiem pagalmiem. Sasaucoties ar cirka mākslā svarīgiem aspektiem – meistarība, estētika, tehnika un drošība –, izveidotas jaunas kupola metāla un jumta seguma konstrukcijas, kas nodrošina tehniskās iespējas izzūdošām cirka disciplinām – lidojošajai trapecei un virves akrobātikai. Cerams, ka projekta turpmākā attīstības gaita būs strauja, ar tikpat lielu atbildību pret kultūrvēsturiskajām vērtībām, iznākumā iegūstot plaši pieejamu, neordināru arhitektūru un ārtelpu Rīgas pilsētvidē. Atjaunotā cirka ēka neslēpj, bet atsedz un integrē vēsturi šodienā.

Gundega Eihe

Attēli: G. Eihe

RĪGAS RADIO UN TELEVĪZIJAS TORNIS

Rīga, Zaķusalas krastmala 1

Viens no drošības aspektiem ir sakaru nodrošināšana un kiberdrošība. Ātra un precīza apziņošana krīzes situācijās un iedzīvotāju nodrošināšana ar uzticamu un pārbaudītu informāciju arī ikdienā var būt izšķiroši svarīga.

Pirmajam Rīgas televīzijas un radio tornim Āgenskalnā kļūstot mazāk efektīvam, 1967. gadā sāka runāt par jauna televīzijas un radio torņa un sakaru centra celtniecību. Izvērtējot visus aspektus, par labāko vietu speciālisti atzina Zaķusalu. Torņa projektēšanā tika piesaistīts gruzīnu arhitekts Kims Nikuradze, kurš izvēlējās būvēt tērauda torni ar nolūku piešķirt izteiksmīgu izskatu. Arhitektu grupa Nikuradzes vadībā izveidoja vairākus variantus. Tornis celts, lai izturētu 7,5 balles stipru zemestrīci un vēja brāzmas līdz pat 44 metriem sekundē. Pie torņa 198 metru augstumā piestiprināti trīs svārsti, kas maksimāli samazina horizontālās svārstības. Torņa ēkā izvietota raidītāju zāle, administratīvās un tehniskās telpas. Torņa galvenā nesošā konstrukcija ir trīs balsti, kas veido torņa plastisko izskatu un bija inženiertehniski vissarežģītākais elements projektēšanas un būvniecības laikā. Torņa antenas daļa noslēdzas ar slaidu mastu. Celtniecība sākās 1979. gadā, ekspluatācijā torni nodeva 1989. gadā.

2016. gadā tornis iekļauts valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā kā arhitektūras piemineklis. Rīgas radio un televīzijas tornim ir nozīmīga funkcija – tas veic valsts nozīmes, militārās, civilās aizsardzības un citu sakaru nodrošināšanu, kā arī paredzēts efektīvai sakaru vadībai valsts apdraudējuma situācijās. Būvē izvietotie sakaru un telekomunikāciju infrastruktūras objekti, datu centri nodrošina Latvijas radio un televīzijas darbību visā Latvijas teritorijā. Darbības jauda Rīgas torni padara par nozīmīgāko elektronisko sakaru pakalpojumu sniedzēju kolokācijas punktu Baltijā. Rīgas radio un televīzijas tornis kopā ar pārējo VAS "Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs" infrastruktūru nodrošina radio un televīzijas programmu raidīšanu, sertifikācijas pakalpojumus, veic datu pārraidi un nodrošina kiberaizsardzību.

Drošības iemeslu dēļ Rīgas radio un televīzijas torņa publiskā pieejamība ir daļēji ierobežota, tāpēc VAS "Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs" izveidojusi interaktīvu tīmekļvietni *lvrtc.lv*, lai ikviens interesents varētu iepazīties ar Rīgas radio un televīzijas torņa darbību, vēsturi un skatīt skatus, kādi paveras no augstajām skatu platformām.

leva Marta

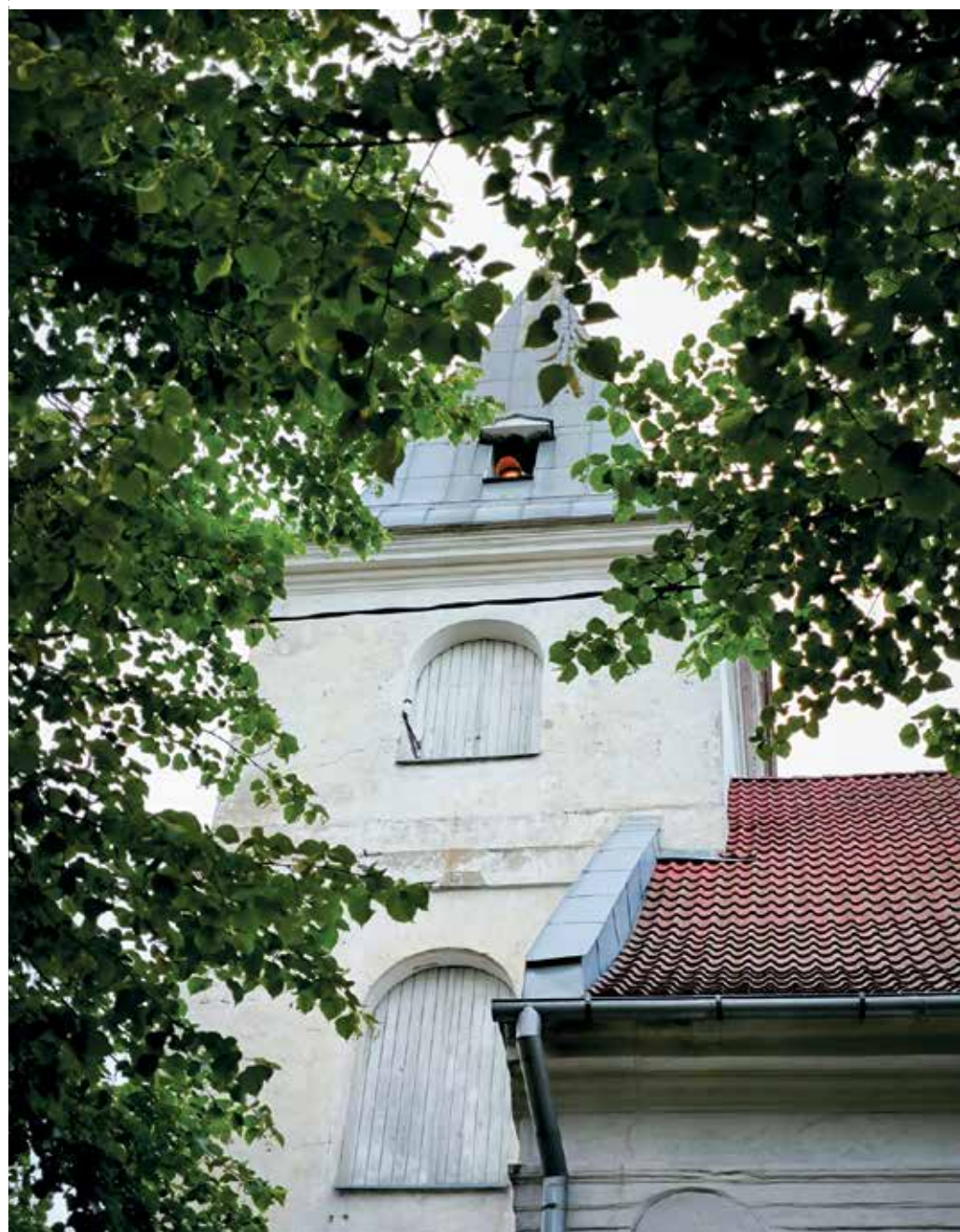
DAUGAVGRĪVAS BALTĀ LUTERĀŅU BAZNĪCA

Rīga, Baltāsbaznīcas iela 50

Ceļa rādītāja un drošības sniedzēja gan garīgā, gan fiziskā ziņā – Daugavgrīvas Baltā luterāņu baznīca, kuras tornī ierīkotā bāka vēl šobaltdien palīdz kuģiem ienākt Rīgas ostā. Rīgas līcis ir salīdzinoši drošs kuģotājiem, tomēr Daugavas grīva ir viena no sarežģītākajām un manevrēšanai bīstamākajām vietām līcī. Vairākus gadsimtus bez prasmīgu loču palīdzības droši iebraukt ostā bija teju neiespējami, drošai navigācijai uzstādītas arī dažādas norādes. Daugavgrīvas Baltā baznīca ir nemierīgās Latvijas vēstures lieciniece, kopš dievnams iesvētīts 1788. gada 28. septembrī. Atrdoties tikai apmēram astoņus kilometrus augšup Daugavas ietekai jūrā, Rīnūžu ciemā, baznīcas smaile vairākus gadsimtus bija kuģiem pirmā norāde par tuvošanos Rīgai, kā arī brīdinājums par kuģa ceļa maiņu – lai veiksmīgi izbrauktu Daugavas kuģu ceļu uz pilsētu, kuģa ass jāpagriež pret baznīcas smaile. Tāpat kā citas piekrastes baznīcas, lai izceltos ainavā, tā vienmēr krāsota balta, tādējādi arī papildinot savu nosaukumu. Klīst nostāsti, ka īsu brīdi Pirmā pasaules kara laikā tā esot nokrāsota aizsargkrāsās, lai tiktu pasargāta no iznīcināšanas. Baznīcas ēka laika gaitā vairākkārt pārbūvēta, taču pamatā saglabājusies kā vienjoma celtnē ar torni. Patlaban baznīcā esošais interjers izveidots 19. gadsimta otrajā pusē, logailās ap kanceļi košās vitrāžas ievietotas 20. gadsimta 20. gados. Rīgas pilsētai paplašinoties, arī Daugavas krastos parādījās lielāka rosība, tika celtas jaunas piestātnes, notika aktīva tirdzniecība, kravu pārkraušana un kuģu būvēšana. 20. gadsimta sākumā Vecmīlgrāvī bija lielākā koku eksportēšanas osta, un arī tagad gar krastmalu izvietotas piestātnes un tiek pārkrautas kravas. Lai nodrošinātu bākas funkciju arī tumšajās diennakts stundās un tā izceltos starp krastā pietauvoto kuģu mastiem, ostas mājām, celtnēm un lielajām kāpu priedēm, 20. gadsimta 20. gados baznīcas tornī ievietoja gaismas signālu, kas ieslēdzas un izslēdzas ik pēc divām sekundēm. Varētu domāt, ka mūsdienu tehnoloģijas ļauj kuģot arī bez fiziskām norādēm, tomēr kuģu navigācijas bākas, bojas un vadlīnijas ir neaizstājamas, lai Daugavas kuģu ceļa lietošana būtu droša. Bākas ir aprīkotas ar jaudīgām baterijām, nodrošinot nepārtrauktu darbību, pat ja nav pieejama elektrība, elektriskie signāli vai interneta pārklājums. Daugavgrīvas baznīca ir unikāla ar to, ka piepilda ne tikai draudzes dzīvi un veic kristīgās baznīcas funkciju, tā ir arī kuģu ceļa rādītājs un tiek praktiski izmantota kuģu navigācijai pa samērā sarežģīto Daugavas akvatoriju.

Ieva Marta

Attēli: I. Marta

BORHERTA MUIŽAS DZĪVOJAMĀ ĒKA

Rīga, Zvārdes iela 1D

Rīgas Angļu ģimnāzijas pārziņā esošā Borhertha muiža pēc restaurācijas darbu veikšanas kļuvusi par vietu, kur satiekas vēsture un izglītība. Mācību process šajā vēsturiskajā ēkā sniedz bērniem un jauniešiem ne tikai zināšanas, bet arī autentisku pieredzi, veicinot kritisko domāšanu un pilsonisko piederību.

Baroka stila vienstāva ēka ar izbūvētu jumta stāvu un augstu kārniņu jumtu celta 18. gadsimtā un ir viena no vecākajām koka ēkām Rīgā, turklāt tā ir izcils un rets guļbaļķu būves paraugs. 1999. gadā ēka tika pārbūvēta, pirms tam atrodot rokoko stila gleznojumus, divas baroka krāsnis un citus vērtīgus elementus. Borhertha muižas kompleksā ietilpst arī 19. gadsimta palīgēkas un parks, kurā augstu slejas dižozols. Muiža ir ieguvusi valsts nozīmes arhitektūras pieminekļa statusu, un tās elegantā fasāde un vēsturiskie interjeri ir rūpīgi restaurēti.

Pēdējo gadu laikā Borhertha muiža piedzīvojusi būtiskus uzlabojumus pēc rūpīgas restaurācijas, ko īstenoja būvkompanija "Arčers" pēc Rīgas domes Īpašuma departamenta pasūtījuma. Īpaša uzmanība tika pievērsta ēkas autentiskuma saglabāšanai, izmantojot vēsturiskus materiālus un tehnikas. Tika restaurēti gan ēkas interjeri, gan fasādes elementi, eksponējot vēsturisko guļbaļķu sienu fragmentus, ķieģeļu sienu apdari, vēsturisko tapešu fragmentus un baroka laika krāsnis. Mācību process Borhertha muižā ir rūpīgi pārdomāts, lai skolēniem radītu drošu un ērtu vidi. Telpas ir pielāgotas mūsdienu prasībām, nodrošinot piekļuvi arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Ergonomiskie risinājumi un modernās tehnoloģijas sekmē efektīvu mācību procesu.

Borhertha muiža ir ne tikai kultūras mantojuma objekts, bet arī iedvesmojošs piemērs, kā var veiksmīgi apvienot vēsturi un mūsdienīgu mācību vidi. Vēsturiskā ēka sniedz apmeklētājiem unikālu iespēju izbaudīt pagātnes skaistumu, vienlaikus piedāvājot modernu un drošu mācību vidi. Mācoties vēsturiskā vidē, bērni gūst dziļāku un daudzpusīgāku izpratni par vēsturi un tās nozīmi viņu dzīvē, veicinot intelektuālo izaugsmi, zinātkāri un mīlestību uz mācīšanos mūža garumā. Muižā divās telpās top skolas muzejs, un nākotnē tā būs pieejamāka arī plašākai publikai. Turklāt Latvijā nav nemaz tik daudz skolu, kas var lepoties ar 18. gadsimtā celtu ēku.

Roberta Atraste

Attēli: www.caparal.lv

DAUGAVGRĪVAS CIETOKSNIS

Rīga, Birzes iela 2

Daugavgrīvas cietoksnis ir unikāla 17. gadsimta fortifikācijas būve, valsts nozīmes arhitektūras piemineklis. Eiropā tik pilnīgi saglabājušos šā perioda cietokšņu ir maz, jo kopš 18. gadsimta sākuma zemes vaļņu un bastionu veida nocietinājumi ap vairākām pilsētām tika likvidēti. Eiropā aktīva fortifikācijas būvju zemes vaļņu norakšana turpinājās visu 19. gadsimtu. Daugavgrīvas cietoksnis ir vienīgā šāda veida tik sena un tādā autentiskuma pakāpē saglabājusies fortifikācijas būve Latvijā, nozīmīga Eiropas valstu aizsardzības būvju sistēmā, īpaša ar laikmetam moderniem risinājumiem aizsardzības spēju stiprināšanā. Cietoksnis tika veidots, lai aizsargātos pret ienaidnieka virzišanos uz Rīgu. Daugavgrīvas cietoksnim ir nozīmīga vieta Latvijas vēsturē. Ar to ir saistītas izšķirošas militāras darbības, Pirmā pasaules kara laikā tajā izveidota pirmā latviešu karaspēka vienība – 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulks, Latvijas brīvības cīņu laikā to iekaroja 9. Rēzeknes kājnieku pulks, tajā kalpojis un dzīvojis Bībeles tulkotājs latviešu valodā Ernsts Gliks. Daugavgrīvas cietoksnis pieder Latvijas valstij un nākotnē to varēs izmantot nozīmīgiem kultūras projektiem. Cietokšņa uzturēšanu un pieeju sabiedrībai nodrošina biedrība “Bolderājas grupa”.

Fortifikācijas būvju pirmsākumi Daugavgrīvā ir saistāmi ar 13. gadsimtu, kad ar bīskapa Alberta svētību starp 1202. un 1208. gadu Daugavas grīvā uzcēla cisterciešu klosteri. Viduslaikos Daugava ietecēja jūrā pa tagadējo Vecdaugavas gultni pie Vecāķiem. Daugavas pašreizējā ieteka jūrā izveidojusies 16. gadsimta otrajā pusē. 1305. gadā klosteri ar apkārtējās zemes īpašumiem nopirka Livonijas ordenis un izveidoja militāri stratēģiskajā ziņā svarīgu, labi nocietinātu cietoksnī, kas ne tikai kalpoja militārām vajadzībām, bet arī kontrolēja kuģu satiksmi uz Rīgu. Daugavgrīvas cietokšņa pirmsākumi meklējami 17. gadsimta sākumā, kad Poļu–zviedru kara laikā 1608. gadā zviedru armija sāka nocietināties Daugavas jaunajā grīvā un tajā nometināja 250 karavīru lielu garnizonu. Jau 1609. gadā zviedri zaudēja savas pozīcijas Daugavgrīvā, bet tās atguva 1621. gadā un nekavējoties sāka jauna, lielāka nocietinājuma izbūvi. To uzcēla 1622.–1623. gadā kara inženiera Johana Šulca vadībā. Radikāli nocietinājuma pārveidojumi sākti 1682. gadā, kad Zviedrijas karalis apstiprināja Ērika Jensonā Dālberga izstrādāto jauna cietokšņa izbūves projektu. Ap 1690. gadu jaunais cietoksnis bija pilnībā ieguvis projektā paredzēto apveidu.

Juris Dambis

Attēli: J. Dambis, J. Urtāns

LATGALE

VIĻAKAS VIDUSLAIKU PILS

Balvu novads, Viļaka, Viļakas ezera sala

Viļakā bijusi viena no nedaudzajām ūdenspilsīm Latvijas teritorijā, kas atradās ezerā uz salas. Šāds pils novietojums ilgu laiku ierobežoja tās apskati, jo vienīgais veids, kā nokļūt līdz salai, bija ar laivu, cita veida peldlīdzekļiem vai ziemā pa ledu. Lai gan mūsdienās no kādreiz ļabi nocietinātās pils virs zemes saglabājušies tikai atsevišķi mūru fragmenti un nozīmīgākās liecības glabā zeme, salas apmeklējums, iepazīstot tās kultūrvēstures vērtības, dod iespējas kaut nedaudz ielūkoties gadsimtiem senā vēsturē.

Viļakā bija Rīgas arhibīskapa pils, kas vēstures avotos minēta kā Marienhauzena jeb Marijas māja. Par pils pirmsākumiem ir izteiktas vairākas versijas. Vācbaltu pētnieks Johans Gotfrīds Arnts (*Johann Gottfried Arndt*) 1753. gadā atzīmējis, ka Viļakas nocietinājums celts jau 1293. gadā, kad dokumentos minēta Viļakas cisterciešu mūku klostera dibināšana, taču publicētajos senās Livonijas dokumentu krājumos Viļakas vārds līdz pat 16. gadsimtam nav atrodamas. Pēc vēstures avotiem zināms, ka saistībā ar robežu regulēšanu arhibīskapam bija vienošanās ar krieviem nebūvēt pierobežā stiprus cietokšņus, taču, kopš 15. gadsimta beigām strauji pieaugot kara draudiem no krievu puses, robežas pārraudzīšanai Viļakas ezera salā tika uzcelta koka pils, kuras aizsardzību nodrošināja atrašanās ezera vidū. Tās vietā arhibīskapa Jaspera Lindes laikā 16. gadsimta sākumā uzbūvēta ļabi nocietināta mūra pils, kuru no pārējās salas atdalīja mākslīgi rakts, ar ezeru savienots apmēram 8 metrus plats un 2 metrus dziļš grāvis. Pils vairākkārt cietusi 16. gadsimta militārajos konfliktos, pilnībā tā nopostīta Lielā Ziemeļu kara laikā. Piekļūt pilij no sauszemes iespējams bija pār koka tiltu no ezera rietumu krasta, un vēl 20. gadsimta sākumā Viļakas ezerā bijuši redzami tilta koka pāļi.

2019. gadā Viļakas ezera salā izveidota 442 metrus gara pastaigu taka, kas ved apkārt salai. Takā ir uzstādītas koka laipas ar atpūtas platformu, laivu piestātne un informatīvie stendi. Salas vēstures stāstu papildina pēc arhitekta Artūra Lapiņa projekta tapušais kādreizējās Marienhauzenas pils makets, kas vizuāli ļauj izprast, kā senatnē tik nozīmīgā pils izskatījās un kā tā bijusi nocietināta. Mūsdienās kājāmgājējiem ceļš uz salu atvērts pa 2020. gadā uzstādīto 144 metrus garo pontonu tiltu, kas to savieno ar Viļakas ezera krastmalu.

Viļakas ezera sala ar kādreizējās pils vietu ir tagadējās Viļakas pilsētas pirmsākums, un tā ir ieguvusi simbolisku nozīmi kā pilsētas identitātes zīme.

Sandra Zirne

LŪZNAVAS (GLUŽŅEVAS) MUIŽAS KUNGU MĀJA (JAUNĀ PILS)

Rēzeknes novads, Lūznavas pagasts, Lūznava

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis Lūznavas muiža ir viena no Latgales reģiona nozīmīgākajām kultūrvietām, kas ir ne tikai atvērta un nodrošina pieejamību jebkuram apmeklētājam kultūrvēsturiskā mantojuma iepazīšanā, bet arī veiksmīgi īsteno sociāli iekļaujošu darba vidi personām ar invaliditāti.

Staņislava Kerbedza dzimtai piederošās Lūznavas muižas kungu māja būvēta laikposmā no 1905. līdz 1911. gadam. Kungu māja ir ļoti neparasts romantizētā jūgendstila paraugs, kas būvēta, cenšoties īstenot 20. gadsimta Eiropas arhitektūras un mākslas tendences. Pēc kungu mājās renovācijas laikposmā no 2011. līdz 2014. gadam (arhitektes Ināras Caunites vadībā) tā atdzimusi sākotnējā arhitektoniski mākslinieciskajā veidolā un mākslas radošo izpausmju saturā. Lūznavas muižas pārvaldītāji ar paveikto un turpmākajām iecerēm apliecina – arhitektūras mantojuma vides pieejamība kultūrvēsturiskajos objektos ir iespējama! Muižas stāstu apmeklētājiem sajūst un sadzirdēt, apliecinot kultūrtelpas pieejamību, palīdz arī Lūznavas muižas pastāvīgā darbiniece ar kustību traucējumiem. Gan ēkas atjaunošanas darbi, gan nākamie projekti realizēti, lai kultūrvēsturiskais mantojums būtu pieejams izziņāšanai iespējami plašākam sabiedrības lokam. Lūznavas muižas pirmajā un cokolstāvā ir nodrošināta piekļuve personām ar invaliditāti. Pastāvīgā multimedialā ekspozīcijā “Kerbedzs: sekojot inženiertehniskajām idejām” cokolstāvā, interaktīvi darbojoties, var gan iepazīties ar Staņislava Kerbedza un viņa dzimtas un Lūznavas muižas vēsturi, gan pašiem iejusties tiltu būvnieku lomā un pilnveidoties inženierzinībās.

Lūznavas muižas vide un saturs atklāj 21. gadsimta domāšanas veida maiņu attiecībā uz kultūrvēsturisko objektu lomu un vietu cilvēka dzīves kvalitātes nodrošināšanā: pieejamība iespējami lielākam sabiedrības lokam, iekļaujoša un atvērta vide izziņai un kopradei, sociālā uzņēmējdarbība un tūrisma attīstība. 2022. gada 3. decembrī, Starptautiskajā cilvēku ar invaliditāti dienā, Lūznavas muiža kopā ar biedrību ESTO saņēma atzinības rakstu nominācijā “Nodarbinātības veicinātājs” konkursā “Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam”, ko rīko Tiesībsarga birojs sadarbībā ar Invalidu un viņu draugu apvienību “Apeirons” un Latvijas Nacionālo bibliotēku.

Evita Princova

Izmantotie avoti:

<http://www.luznavasmuiža.lv>

<https://www.tiesibsargs.lv/news/apbalvoti-gada-balvas-laureati/>

DAUGAVPILS CIETOKSNIS

Daugavpils, Mihaila iela 3, Nikolaja iela 1, Imperatora iela 8

Daugavpils cietoksnis ir gandrīz bez izmaiņām saglabājies 19. gadsimta pirmās puses bastiona tipa cietoksnis ar 80 ēkām, kuru lielākā daļa celta 19. gadsimtā. Cietoksnī ir palicis nemainīgs regulārais apbūves izkārtojums, visas 10 ielas ir atguvušas savus vēsturiskos nosaukumus. Pēdējo 20 gadu laikā cietoksnis piedzīvo jaunu attīstības pacēlumu, pielāgojoties mūsdienu dzīves tendencēm.

Cietokšņa pirmsākumi saistīti ar 1810. gadu, kad, gatavojoties Napoleona armijas uzbrukumam, Krievijas imperators Aleksandrs I pavēlēja uzcelt jaunu cietoksnī Dinaburgā, lai nostiprinātu impērijas rietumu robežu un Daugavas upes aizsardzības līniju. Cietokšņa celtniecības plānu izstrādāja inženieris Jegors Hekelis. Celtniecības darbi ar nelieliem pārtraukumiem ilga līdz 19. gadsimta 70. gadiem. Līdz Pirmajam pasaules karam cietoksnī uzturējās Krievijas Impērijas armijas garnizons. 1920. gadā cietoksnī izvietojās Latvijas armijas pulki, 1940. gadā – Sarkanās armijas vienības. Otrā pasaules kara laikā tilta nocietinājumos bija ierīkots ebreju geto un cietokšņa teritorija pielāgota padomju karagūstekņu noņemšanai. Padomju okupācijas laikā cietoksnī darbojās Daugavpils Kara aviācijas inženieru skola (1948–1994). Tad sekoja desmit pamestības gadi, kad lielai daļai vēsturisko ēku sākās smagas izdzīvošanas periods.

Pēdējos gados realizēti vairāki vērienīgi cietokšņa ēku un teritorijas restaurācijas, atjaunošanas un labiekārtošanas projekti, nodrošinot piekļūstamību arī cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Rotko muzeja izstāžu telpu pirmais un otrais stāvs savienots ar liftu, Pulvera noliktavas (kur iekārtota Pētera Martinsona keramikas ekspozīcija) ieejai uzbūvēta ērta uzbrauktuve. Tehnikas un dizaina industriālais centrs "Inženieru arsenāls" aprīkots ar pandusu uz otro stāvu. Cilvēku ar kustību traucējumiem ērtībai cietokšņa teritorijā transportlīdzekļu stāvvietas iekārtotas maksimāli tuvu ēku ieejām. Visās atjaunotajās ēkās ierīkoti ērti pieejami sanitārie mezgli.

Lai gan Daugavpils cietoksnis tika būvēts un ilgu laiku izmantots kā dažādu varu militāri nozīmīgs objekts, mūsdienās tas ir ieguvis citu veidolu – tā ir droša, ērta un cilvēkiem draudzīga pilsētas kultūrtelpa.

Vilma Platpīre, Brigita Madelāne

AGLONAS BAZILIKA

Preiļu novads, Aglonas pagasts, Aglona, Ciriša iela 8 un Krāslavas iela 3

Aglonas bazilika ar tās apbūvi kā reliģiska svētceļojumu vieta jau izsenis pulcējusi lielas ļaužu masas. Mūsdienās šis valsts nozīmes kultūras piemineklis ir ne vien atzīta starptautiskas nozīmes svētvieta, bet arī veiksmīgs piemērs, kā apvienot drošību un pieejamību.

Aglonas klosteris dibināts 1700. gadā, kad uzcelta pirmā koka baznīca. 1762. gadā dominikāņu mūki uzcēla jaunu mūra klosteri, 1780. gadā – jaunu mūra baznīcu, ko konsekrēja 1800. gadā. Īpašais Aglonas svētvietais dārgums ir centrālā altāra glezna “Aglonas Brīnumdarītāja Dievmāte” (17., 18. gadsimts). Svētglezna tautā ieguvusi brīnumdarītājas titulu, par ko liecina ticīgo dāvētās piemiņas un pateicības zīmes – votas par saņemtajām žēlastībām un dziedināšanu. 1980. gadā pāvests Aglonas katoļu baznīcai piešķīra “Basilica minoris” – “mazās bazilikas” titulu. Baziliku kā svētceļnieki ir apmeklējuši divi pāvesti – 1993. gadā Jānis Pāvils II un 2018. gadā Francisks.

Lielākais svētceļnieku pieplūdums Aglonas bazilikā ik gadu notiek 14. un 15. augustā Vissvētākās Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas svētkos. Nodrošinot drošu un ērtu pieejamību Aglonas svētvietai, gaidot pāvesta vizīti 1993. gadā, izveidots plašs sakrālais laukums, kas paredzēts pusmiljonam apmeklētāju. Sakrālā laukuma gājēju celiņu infrastruktūra un plašie zāliena laukumi veido drošu, ērtu un organizētu piekļūstamību bazilikai un dažādajiem apskates objektiem tajā gan valsts nozīmes pasākumu laikā, gan ikdienā. Laukums spēj ērti un droši uzņemt lielas tautas masas.

Aglonas bazilika kā svētvieta 300 gadu laikā ar neizskaidrojami lielu pievilksanas spēku sev pievērsusi gan svētceļniekus, gan ziņkārīgos, valsts vadītājus, visu konfesiju ticīgos. Ir izveidojusies veiksmīga Romas katoļu baznīcas un Latvijas valsts pārvaldes sadarbība Aglonas svētvietais attīstībā – gan finansiāli atbalstot, gan ik gadu uzņemoties atbildību un nodrošinot sabiedrisko kārtību, tīrību, pirmo palīdzību un drošību plaši apmeklēto valsts nozīmes svētku laikā. Ņemot vērā Eiropas Savienības austrumu robežas tuvumu, kopš 2023. gada valstī ir ieviests gaisa telpas izmantošanas ierobežojums Aglonā no 11. līdz 15. augustam.

Aglonas svētvieta mūsdienās tiek uztverta kā unikāls kultūras piemineklis, kas spēj uzņemt valsts mērogam neierasti lielas cilvēku masas un nodrošināt reliģiskās norises ērtā un pieejamā veidā, lai bazilika un tās apkaime kalpotu par patiesu tautas gara spēka smelšanās vietu.

Brigita Madelāne, Ināra Juškāne

DZIRKAĻU PILSKALNS

Jēkabpils novads, Kūku pagasts

Pilskalni vizuāli ir visatpazīstamākie Latvijas arheoloģijas pieminekļi, un savā apmēram trīs tūkstošu gadu ilgajā pastāvēšanas laikā tie ir ieguvuši un cilvēku apziņā nostiprinājuši vairākas simboliskas nozīmes, tostarp vienu no būtiskākajām – pilskalns kā droša un pasargāta vieta. Lai šo drošību sasniegtu, tika veidoti pilskalna malu stāvinājumi, uzbērti vaļņi un rakti grāvji, būvētas koka sētas un palisādes.

Kokiem apaugušais Dzirkaļu pilskalns atrodas apmēram pusotru kilometru uz dienvidrietumiem no Kūku dzelzceļa stacijas. Senais nocietinājums ierīkots kalna atzarā, kas krauji izbeidzas pret purvainu zemieni. Pret šo zemieni vērstā ziemeļu nogāze stāvināta vēl ar terasi. Dienvidos, kur kalna dabīgais norobežojums bijis mazāks, kalns nodalīts ar pārrakumu un ar apmēram pusotru metru augstu valni, kas vēl ar vienu grāvi atdalīts no pilskalna plakuma. Stāvinājuma terases ir arī abās pilskalna nogāzēs. Arheoloģiskie izrakumi (vadītājs Juris Urtāns, 2014. gads) ļāva secināt, ka pilskalns bijis baltu, vēlāk latgaļu apdzīvota nocietināta vieta no 1. gadu tūkstoša pirms mūsu ēras beigām līdz mūsu ēras 2. gadu tūkstoša sākumam.

Senā nocietinājuma – pilskalna – uzbūvēšanas un uzturēšanas galvenā nozīme bija drošības garantēšana, kam varēja tikt upurētas arī kādas pilskalna cilvēku ērtības, piemēram, ieejas ērtības. Ieejas vietai vienmēr ir bijusi divdaļīga nozīme: no vienas puses, tai bija jābūt piemērotai ikdienas satiksmei, no otras puses, ieejas vietu bija jāspēj ātri noslēgt un padarīt nepieejamu. Dzirkaļu pilskalna pili varēja iekļūt, ejot pa galveno nocietinājuma grāvi, tad pa terasi, kurai vienā pusē bija pilskalna aizsargvalnis ar nocietinājumiem, otrā pusē – stāva nogāze, tad pa šauru eju, kur droši vien bija vārti, nokļūstot pašā koka nocietinājumu ietvertajā pilskalna plakumā.

Pagaidām nav pamatota skaidrojuma, kāpēc iepretim ieejas vietai pretējā nocietinājuma grāvja pusē ir mākslīgi izveidots, ar grāvi norobežots uzkalns, taču tā saistība ar ieejas vietu varētu būt visai ticama. Pilskalnu ieejas vietas ir ievērotas arī folklorā, un tām tiek piedēvēta simboliska nozīme – ieejas vieta nogrimušajā pilī ir ieeja pazemes pasaulē. No folkloras var saprast, ka pazemes pasaule parasti ir naidīga virszemes pasaulei un, lai arī tās viena otru respektē, to integrācija nav iespējama.

Ieejas vietai Dzirkaļu pilskalnā ir nozīme gan kā reālai kultūras mantojuma sastāvdaļai, gan kā simboliskai jeb imaginārai vietai.

Juris Urtāns

Attēli: J. Urtāns

KRĀSLAVAS PILS KOMPLEKSS

Krāslavas novads, Krāslava, Pils iela 6

Krāslavas pils apbūves atjaunoto ēku – Amatu mājas, tūrisma informācijas centra, Krāslavas novadpētniecības muzeja un staļļu – projekta realizācija pierāda, ka vēsturiskajā vidē iespējams risinājums, kurā veiksmīgi darbojas mūsdienīgs tūrisma pakalpojums, turklāt ēkās, kuras ilgstoši bijušas avārijas stāvoklī.

Krāslavas pils apbūve ar parku un parka arhitektūru tiek datēta ar 1736.–1776. gadu; 18. gadsimta beigām un 19. gadsimta beigām. Pastāv pieņēmums, ka baroka stilā celtās, vēlākā laikā pēc klasicisma kanoniem pārbūvētās pils projekta autors varētu būt Krāslavas Romas katoļu baznīcas arhitekts Antonio Paroko (*Parocco*). Līdzās pilij tika uzbūvētas arī muižas saimniecības ēkas: pārvaldnieka un dārznieka mājas, laidari, stallis, ledus pagrabī, oranžērija. Ap pili Daugavas ielejas nogāzēs tika iekārtots apmēram 22 hektārus liels ainavu parks. Pils kompleksu saudzēja karš, bet izpostīja ieilguši pēckara gadu bezatbildība. 70. gadu vidū pils ēka tika pamesta – tur izvietotā skola tika pārvietota. 1976. gadā veikta pils ēkas uzmērīšana un fotofiksācija. Sākās arī vēsturiskā izpēte un rekonstrukcija. Uzmērot ēku, atklājās unikāli 18. gadsimta 60. un 70. gadu rokoko stila sienu gleznojumi. Tika pieņemts lēmums rekonstrukcijas darbus pārtraukt. Ēka sāka pamazām sabrukt. Pašreiz pils ēka ir iekonservēta. Ilgstošai pamestībai bija atstātas arī Krāslavas pils saimniecības ēkas, kurās atradās noliktavas, pārvaldnieka ēkā – skolas internāts, staļļos – kūti un noliktavas.

2014. gadā veikta pils pārvaldnieka ēkas rekonstrukcija. Tajā izvietojies Krāslavas novada informācijas un kulinārā mantojuma centrs ar suvenīru veikalu un daudzfunkcionālām telpām semināriem, pasākumiem, izstādēm un citām aktivitātēm. 2017. un 2018. gadā Krāslavas pils kompleksa Amatu mājā jeb bijušajos staļļos notika vērienīgi rekonstrukcijas darbi. Visai ēkai nomainīts jumts, renovēta fasāde, izveidoti komunikāciju pieslēgumi, veikti iekšdarbi ēkas daļā uz pils pagalma pusi, labiekārtota teritorija.

Vides piekļūstamība ir nodrošināta Amatu mājas darbnīcās, tūrisma informācijas centra telpās un visās Krāslavas novada muzeja ekspozīcijās. 2023. gadā pēc Kultūras ministrijas pasūtījuma tika veikts ēkas vides pieejamības novērtējums, un kādreiz avārijas stāvoklī esošā ēka iekļauta kultūras objektu ar vides piekļūstamību sarakstā. Citās ēkās un pils kompleksā kopumā vēl daudz darāmā, lai uzlabotu piekļūstamību cilvēkiem ar dažādiem funkcionāliem traucējumiem.

Dzintra Bukeviča

Attēli: D. Bukeviča

BERĶENELES KLĒTS

Augšdaugavas novads, Kalkūnes pagasts, Birkinēji, "Raiņa māja"

Bijusī Berķeneles pusmuiža, tagad Raiņa māja Berķenelē, ir iecienīta radošas un izzinošas atpūtas vieta, ko izvēlas plašs apmeklētāju loks.

Berķenele (Berkenhēgene) ir ievērojama ar to, ka šeit deviņus savas bezrūpīgās bērnības gadus pavadījis Latvijas dižgars Rainis, kad viņa tēvs Krišjānis Pliekšāns bija pusmuižas nomnieks. Berķeneles ēku apbūvi veido dzīvojamā māja, stallis, klēts, ledus pagrabs un plašs dārzs. Senais ceļš vijas pa liepu gatvi garām Berķeneles baznīcai un kapsētai. Precīzi nav zināms pusmuižas celšanas gads, tā ir vairākkārt pārbūvēta, tās aizsākumi tiek saistīti ar 19. gadsimta pirmo pusi. Kopš 1995. gada Berķeneles apbūve ieguva atjaunotu veidolu. Lielākās izmaiņas skāra dzīvojamo ēku, kur tika ierīkota publiska ekspozīcija, un visa pusmuižas teritorija sāka attīstīties par nozīmīgu novada kultūrtelpu.

Vismazāk pārmaiņu skarta ir klēts, kas viena no pirmajām paveras apmeklētāju skatam – saimniecības ēka atrodas piebraucamā ceļa kreisajā pusē. Klēts būvniecība attiecināma uz 19. gadsimta vidu. Klētij ir saglabājies sākotnējais būvaprums – tā ir garena masīva ķieģeļu mūra ēka uz laukakmens pamatiem. Klēts stūrus veido laukakmeņu mūris, nesošās ārsienas mūrētas no neapdedzinātiem māla ķieģeļiem, zelmiņi veidoti pildrežģa konstrukcijās ar neapmestu ķieģeļu mūra aizpildījumu. Jumts ir divslīpju ar nošļauptiem galiem, segums – krāsots skārds; sākotnēji, visticamāk, bijis skaidu jumts. Klēts pusmuižas apbūvē ir daudz oriģinālu detaļu, piemēram, saglabājušās vēsturiskās durvis ar kalto furnitūru. Lai veiksmīgāk pielāgotu vēsturisko ēku dažādu pasākumu rīkošanai – meistardarbnīcām, izrādēm, koncertiem, ekspozīcijām u. c. –, tika nolemts veikt saudzīgu, vienkāršotu ēkas atjaunošanu, izceļot klēts vēsturiskās īpatnības un autentiskās detaļas. Pēc atjaunošanas darbiem 2020. gadā ēkā tika ierīkota seno amatu darbnīca – šūšanas un aušanas darbnīca, izstāžu un pasākumu telpas. Izveidota piebrauktuve un ērti iekārtotas pirmā stāva telpas cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Senā klēts veiksmīgi nodrošina mūsdienu publisko telpu vajadzības, nezaudējot autentisko noskaņu un vēsturiskās liecības.

Raiņa māja Berķenelē regulāri rīko plašus kultūras pasākumus, popularizējot Raiņa daiļradi. Klēts telpās bieži notiek mākslas izstādes, semināri, koncerti un radošās nometnes.

Brigita Madelāne

TIPOGRĀFIJA

Rēzekne, Atbrīvošanas aleja 92

Tipogrāfijas ēka, reģiona nozīmes arhitektūras piemineklis, celta 1911. gadā. Tā ilgstoši bija avārijas stāvoklī un nepieejama. Pēc 2020. gadā veiktās rekonstrukcijas un restaurācijas tagad tā ir dienesta viesnīca, kas nodrošina ne tikai vides pieejamību un ērtu viesnīcas numura izmantošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, bet ir arī aprīkota ar mūsdienīgām drošības sistēmām.

Ēka būvēta kā īres nams ar veikaliem, taču jau gadu vēlāk tajā darbību sāka tipogrāfija "Dorbs un Zineiba" – viena no pirmajām tipogrāfijām, kas drukāja avīzes latgaliešu rakstu valodā. 1914. gadā tika nodibināta arī burtliču skola, kas darbojās ēkā. 1918. gadā, lielinieku varai atkāpjoties, tipogrāfijas mašīnas demontētas, un darbs atsākts 1920. gadā. Latvijas brīvvalsts laikā ēkas otro stāvu aizņēma Rēzeknes 9. kājnieku pulka virsnieku klubs. 50. gados veikta ēkas pārbūve, ierīkojot dzīvokļus un kāpņu telpas. Kopš 2000. gadu sākuma ēka pamesta un nonākusi avārijas stāvoklī. 2014. gadā namu īpašumā pārņēma Rēzeknes pilsētas pašvaldība, kas laikposmā no 2019. līdz 2021. gadam veica ēkas pārbūvi – restaurāciju, pārveidojot to par Rēzeknes pilsētas dienesta viesnīcu.

Šobrīd bijušās tipogrāfijas ēkas otrajā stāvā ikviens nama iemītnieks un apmeklētājs var iepazīt interjerā integrēto 20. gadsimta sākumam raksturīgo iekštelpu apdares un tonālo risinājumu šarmu, kā arī nesen restaurēto 30. gados tapušo sienas gleznojumu. Ēka ne tikai atjaunota ar cieņu pret vēsturi, bet arī ar vispārcilvēcisku cieņu – viesnīcā nodrošināta piekļūstamība cilvēkiem ar invaliditāti: īpaši iekārtota istaba ar divām gultavietām, dušu, virtuves zonu personām ar funkcionāliem traucējumiem, liftu, gaitenīem bez sliekšņiem, atpūtas telpu, informatīvajām plāksnēm Braila rakstā, tostarp uz kāpņu koka lenteriem. Viesnīcā ir modernas drošības sistēmas: dūmu novadīšanas sistēma, pretpanikas apgaismojums elektrības atslēgšanās gadījumā, automātiskā balss izziņošanas sistēma trīs valodās ārkārtas situāciju gadījumā, videonovērošanas sistēma, skaļruņi visā ēkā. Nama iekšpagalmā ir izveidots neliels atpūtas laukums zaļajā zonā ar cietā seguma celiņu un soliņiem atpūtai.

Viss ir iespējams – pat avārijas stāvoklī esošu kultūrvēsturisku ēku var ne vien restaurēt un pielāgot tās izmantošanu mūsdienu vajadzībām, bet arī nodrošināt tās pieejamību ikvienam: cilvēkiem ar īslaicīgiem kustību ierobežojumiem, cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, ģimenēm ar maziem bērniem, senioriem un citiem, kā arī ēkā ierīkojot mūsdienu prasībām atbilstošu drošības sistēmu.

Evita Princova

Attēli: E. Princova

FRANČA TRASUNA DZĪVESVIETA "KOLNASĀTA"

Rēzeknes novads, Sakstagala pagasts, Sakstagals, Kalna iela 3

Vienotībā rodas spēks un drosme aizstāvēt un nosargāt valsts teritoriālās un nacionālās intereses. Pateicoties garīdznieka, rakstnieka, publicista un politiķa Franča Trasuna (1864–1926) nenovērtējamai drosmei uzdrīkstēties pārliecināt un rīkoties, Pirmajā Latgales kongresā tika atbalstīta tūlītēja Latgales apvienošana ar citiem Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem. "Francis Trasuns ielika Latvijas ģerbonī trešo zvaigzni – Latgali," teicis pirmais Latvijas Valsts prezidents Jānis Čakste.

Francis Trasuns dzimis Rēzeknes novada Sakstagalā, mājās "Kolnasāta". Beidzis garīgo akadēmiju Pēterburgā kā teoloģijas maģistrs, iesvētīts par priesteri. F. Trasuns dziļi izprata nepieciešamību gan kopt latgaliešu valodu un kultūru, gan veicināt sapratni par latgaliešu kopību ar citām Latvijas etniskajām grupām, kas savas intereses var īstenot vienotā un neatkarīgā Latvijas valstī. 1917. gada maijā viņš piedalījās Pirmā Latgales kongresa organizēšanā un tika ievēlēts Latgales Pagaidu zemes padomē, bija Latvijas Tautas padomes loceklis (1918) un 1. un 2. Saeimas deputāts (1922–1926).

1989. gadā pie Franča Trasuna dzimto māju "Kolnasāta" ēku paliekām pagasta centrā ieradās grupa kultūras darbinieku (Imants Ziedonis, Saulcerīte Viese u. c.), lai pieminētu Franci Trasunu viņa 125. dzimšanas dienā un panāktu māju atjaunošanu. Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija ierosināja piešķirt kultūras pieminekļa statusu mājām "Kolnasāta". 1990. gadā vieta kļuva par muzeju, un 1992. gadā pēc restaurācijas darbiem dzīvojamā māja, klēts un pirtiņa tika atvērta apmeklētājiem. Dzīvojamajā ēkā un klētī izvietotas ekspozīcijas ar Trasuna dzimtu un citām ar Sakstagalu un Rēzeknes novadu saistītām ievērojamām personībām, te arī apskatāma tautas mākslas un etnogrāfisko priekšmetu kolekcija.

Stallī, kurā ir izstāžu un pasākumu zāle, muzeja krātuve un telpas darbiniekiem, jau ir nodrošināta vides pieejamība personām ar funkcionāliem traucējumiem. Muzeja vadība plāno īstenot vides pieejamības risinājumus arī dzīvojamajā mājā, tādējādi ļaujot plašākam interesentu lokam redzēt, dzirdēt un izjust stāstu par drosmi uzdrīkstēties aizstāvēt un īstenot sapni par Latvijas kā vienotas valsts tapšanu.

Arnis Āboltiņš, Evita Princova

LATVIJAS NACIONĀLO PARTIZĀNU NOMETNE STOMPAKU PURVĀ

Rēzeknes novads, Sakstagala pagasts, Sakstagals, Kalna iela 3

Latvijas nacionālo partizānu (turpmāk – LNP) nometne Stompaku purvā ir tieši saistīta ar vienu no ievērojamākajām Latvijas pretošanās kustības padomju režīmam epizodēm – Stompaku kauju 1945. gada 2. un 3. martā. Nometnes vieta un taka uz to atrodas īpaši aizsargājama dabas lieguma “Stompaku purvi” un NATURA 2000 teritorijā, ar kuru aizsardzību saistītie normatīvie akti nosaka objekta pieejamības risinājumu.

LNP komandieris Pēteris Supe, apvienojot nacionālo partizānu vienības, 1944. gada decembrī sāka tā sauktās Saliņu mītnes veidošanu Stompaku purva austrumu malā. Līdz 1945. gada martam tika izveidota viena no lielākajām nacionālo partizānu apmetnēm Baltijas valstīs, kur uzturējās apmēram 350 cilvēku. Nometnē bija izbūvēti 25 dzīvojamie bunkuri, baznīca, maizes ceptuve, pārtikas noliktava un divi zirgu stalli. 1945. gada 2. un 3. martā šeit norisinājās Stompaku kauja – lielākā kauja LNP cīņu vēsturē. Nometni ielenca aptuveni 500 PSRS lekšlietu tautas komisariāta karavīru un t. s. “istreibiķeļu”. 3. martā nacionālie partizāni, kaujā zaudējot 25 kaujiniekus, izlauzās no aplenkuma un sadalījās sīkākās grupās. Pretinieka kopīgie zaudējumi bija 46 karavīri un kaujinieki.

LNP nometnes Stompaku purvā atzīmēšana dabā sāka ap 2008.–2011. gadu, kad tika izveidota piemiņas vieta Stompaku kaujā kritušajiem Latvijas nacionālajiem partizāniem Balvu–Vijakas ceļa malā. 2015. gadā dabas aizsardzības un mežu kopšanas speciālisti apsekoja iespējamo pieejas taku un nacionālo partizānu nometnes vietu, lai izvērtētu takas un nometnes vietas labiekārtošanas iespējas un nosacījumus. Līdz 2024. gadam ar toreizējās Vijakas novada (kopš 2021. gada – Balvu novads) pašvaldības, AS “Latvijas valsts meži” un Kultūras ministrijas atbalstu tika izveidots piemiņas komplekss, kas ietver gan pusotru kilometru garu taku ar koka laipām 319 metru garumā ar informatīvām norādēm, gan piemiņas zīmes un trīs 2022. un 2023. gadā atjaunotos bunkurus – baznīcas bunkuru, štāba un štāba apsardzes bunkuru. Pirms bunkuru atjaunošanas veikta nometnes vietas apsekošana un atjaunojamo bunkuru vietu izpēte ar arheoloģiskām metodēm.

Dabas liegumā “Stompaku purvi” esošā LNP apmetne “Saliņu mītne” ir ievērojams kultūrvēsturisks objekts. Tas ir simbols idejai par brīvu, neatkarīgu Latviju, kam ticēja un par ko cīnījās Latvijas iedzīvotāji. Ievērojot gan apmetnes vēsturisko novietni, gan dabas lieguma aizsardzības prasības, ir izveidota optimāla piekļuve šim nozīmīgajam kultūrvēsturiskajam objektam.

Arnis Āboltiņš

Attēli: S. Šmite, M. Šubeniņeks, M. Siliņa

BAZNĪCAS PIEROBEŽĀ

Krāslavas novads, Piedrujas pagasts, Piedrujas katoļu baznīca

Ludzas novads, Pasienes pagasts, Pasienes katoļu baznīca

Krāslavas novads, Šķaunes pagasts, Šķaune, Landskoronas katoļu baznīca

Latvijas, arī visas Eiropas, pierobežā, iezīmējot teritorijas un tās iedzīvotāju piederību pie Rietumu kultūras telpas, slejas trīs baznīcas, ievērojami kultūras pieminekļi.

Piedrujas katoļu baznīca un tās interjers ir viens no izcilākajiem vēlā baroka laikmeta arhitektūras pieminekļiem Latvijā, tā celta 18. gadsimta otrajā pusē. Par cēlējiem precīzu ziņu nav, bet skaidrs, ka tas ir kāds no vēlā baroka tā sauktās Viļņas skolas meistariem. Dievnams cietis Pirmā pasaules kara laikā, par ko liecina redzami nesprāgušie lādiņi tā fasādēs. Piedrujas baznīca ir apmesta ķieģeļu mūra celtne, garenbūve ar plastiski izvērstu, ekspresīvi veidotu divtorņu fasādi. Baznīcas sānu altārus bagātīgi dekorē ornamentāli stukas veidojumi un skulptūras. Centrālā altāra retabls gleznots uz sienas. Baznīcas iekārtā ir daudz nozīmīgu 17.–19. gadsimta tēlotājas un lietišķās mākslas paraugu.

Pasienes katoļu baznīca ar klosteri iekļaujas plašāka reģiona 18. gadsimta sakrālās arhitektūras mantojuma kopumā, tās arhitektūra un iekštelpu apdare pieder pie izcilākajiem vēlā baroka un rokoko laikmeta tā sauktās Viļņas baroka arhitektūras skolas darbu paraugiem. Baznīcas būvniecība, kā liecina vēstures avoti, pabeigta 1761. gadā, arhitekts nav zināms. Dievnamu vairākkārt postījuši ugunsgrēki, torņi cietuši Pirmā pasaules kara laikā, vēlāk atjaunoti. Baznīca celta vienotā ansamblī ar klosteri, no kura palicis vienīgi dienvidrietumu korpusi. Tā ir vienjoma celtne ar divtorņu fasādi. Dievnama interjera galvenais akcents ir četri rokoko altāri un kancele ar kristīšanas nišu zem tās. Baznīca ir saglabājusi vēsturiskās ērģeles, baroka laika mēbeles, baroka un rokoko sudraba un metāla liturģiskos traukus.

Landskoronas katoļu baznīca ir viena no tām beztorņu baznīcas ēkām Latgalē, kur saskatāmi baroka laika elementi, tomēr arhitektūras dekoru princips liecina par klasicismu. Dievnams pašā Baltkrievijas pierobežā celts 1827. gadā. Baznīca ir trīsjomu garenbūve ar beztorņu fasādi. Galvenās ieejas fasādi dekorē barokāls siluets, kas sānos noslēdzas ar volūtu motīvu. Baznīcas lūgšanu zālī trīs jomos sadala četrstūru pīlāri. Baznīcā – trīs altāri ar arhitektoniski būvētiem retabliem. Šeit saglabājušies vairāki nozīmīgi mākslas priekšmeti gan no baznīcas celtniecības laika, gan no senākas iekārtas.

Krievijas karš Ukrainā spilgti parāda kultūras pieminekļu kā būtisku vietzīmju, iedzīvotāju ticības un piederības liecinātāju nozīmi. Trīs pierobežā esošie dievnami sargā mūsu galējo austrumu robežu, ar vertikālo dominanti atgādinot par teritorijas piederību pie rietumnieciskās kristietības pasaules daudzu gadsimtu garumā.

UGUNSDZĒSĒJU DEPO

Daugavpils, Rīgas iela 1/3

Daugavpils ugunsdzēsēju depo ir ievērojams Daugavpils 19. gadsimta vēsturiskā centra arhitektūras piemineklis, kas joprojām pilda savu sākotnējo funkciju. Objekta unikalitāte un īpašā nozīme izceļama reģiona ugunsdzēsības sistēmas attīstībā, ugunsdrošības nodrošināšanā kopš tā izveidošanas.

Tieši Daugavpilī 1845. gadā uz policijas ugunsdzēsēju komandas bāzes tika izveidota pirmā ugunsdzēsēju komanda Latvijā. 1876. gadā pēc arhitekta Vilhelma Neimaņa projekta tika uzbūvēta ugunsdzēsēju depo ēka. Tā būvēta vienā no eklektisma virziena stiliem – tā sauktajā sarkano ķieģeļu stilā. Galvenais būvaploms ir askētiski dekorēts, masīvs, taisnstūra perimetra formas ar divslīpju jumtu, ko vertikāli akcentē tā sauktais šļūteņu tornis, kas dekorēts ar arkveida linetēm un nelielām apļveida atvērtām ailām. Pagalma rietumu pusē padomju varas gados tapusi piebūve. Tā kā Daugavpilī (tajā laikā – Dinaburgā) bija blīva koka namu apbūve, pilsēta 1895. gadā ieņēma guberņā pirmo vietu ugunsgrēku skaita ziņā. Depo novietojums pilsētas centrā ir stratēģiski pārdomāts, lai ugunsnelaimes glābšanas darbus spētu veikt maksimāli ātri, izbraucot uz jebkuru pilsētas un tās apkārtnes daļu. 20. gadsimta 20. un 30. gados Daugavpils brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība bieži rīkoja publiskus pasākumus: pastāvēšanas gadadienas, parādes, ugunsdzēsēju sacensības, ugunsdzēsēju svētkus un pat Latvijas ugunsdzēsēju biedrību un organizāciju kongresu 1929. gadā.

Ugunsdzēsēju depo ēka ir saglabājusies kā vienīgā būve ielu kvartālā un izceļas apkārtējā pilsētas ainavā. Ēkā atrodas Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta Latgales reģiona brigāde, kas ikdienā veic ne tikai tiešos amata pienākumus, bet rīko arī ekskursijas un pasākumus interesentiem.

19. gadsimtā ugunsdzēsēju depo būvniecība Daugavpilī bija vitāla nepieciešamība. Ēkas arhitektoniskais risinājums, izvietojums ainavā un pilsētvidē tika veidots pārdomāti, nesasteidzot darbus, apvienojot drošības jautājumu risināšanu ar pilsētvides kvalitatīvu attīstību. Ugunsdzēsēju depo ēka Daugavpilī uzbūvēta ar mērķi radīt drošu un ērtu vidi pilsētas izaugsmei un attīstībai, aizsargājot un nodrošinot Daugavpils pilsētas nekustamos īpašumus, sabiedriskās ēkas no uguns nelaimēm.

Brigita Madelāne, Vilma Platpīre

Attēli: B. Madelāne

